

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, αρχιτεκτονική σχεδιασμός του
χώρου
Κατεύθυνση Α': σχεδιασμός - χώρος – πολιτισμός

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ανάπτυξη της πόλης Ερεβάν μετά το 2001
Κατεδαφίσεις κατοικιών των τελών του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα

Τριμελής Επιτροπή

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Βασιλική Πετρίδου

Μέλη
Ελένη Καλαφάτη
Γεώργιος Παρμενίδης

Άννα Γκαμαριάν
Αθήνα 2015

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου

Ερεβάν: μία πόλη που χρειάζεται αλλαγές

Γεωγραφική θέση της πόλης

Ιστορική αναδρομή της πόλης και πολιτική κατάσταση της χώρας

Μετάβαση από ένα προστατευμένο χώρο σε ένα περιβάλλον με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης: Μία πόλη που ταιριάζει στον κάτοικο

Σχέδιο «Ταμανιάν»: επαναφορά του σχεδίου της σύγχρονης πρωτεύουσας

Η Βόρεια Λεωφόρος 2001-2008: η αρχή της διαδικασίας ανάπτυξης στον κατασκευαστικό τομέα

Τα φιλόδοξα σχέδια του μέλλοντος και οι περίπλοκοι χειρισμοί των νόμων

Οι κατοικίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

«Θύματα κρατικών αναγκών»

«Θύματα κρατικών αναγκών»

Κατάλογος ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων: μηχανισμοί εξόντωσης ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Κατεδάφιση ή αποσυναρμολόγηση; Προσπάθεια ‘ανασυγκρότησης’ της σύγχρονης πρωτεύουσας

Η μορφή της πόλης Ερεβάν

Παράρτημα

Αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις και μεταφρασμένα κείμενα

Παραπομπές

Φωτογραφικό υλικό

Βιβλιογραφία

Αντί προλόγου

«Αυτοί οι άνθρωποι που κινούνται στους δρόμους, που τρώνε, πίνουν, που συχνάζουν στις εκκλησίες, αυτοί οι «ακαταπίεστοι» αστοί, αυτοί οι επικεφαλής της βιομηχανίας, αυτοί οι υπερασπιστές της πατρίδας, αυτοί οι άνθρωποι της τάξης δεν έχουν μυστικά για τον Grosz. Τους ξεσκεπάζει, δείχνει την απωθητική γύμνια κάτω από τα φράγκα, τις στολές, τις κομπές τουαλέτες τους. Τους ξεσκεπάζει φυσικά, αποκαλύπτει κάτω από τα ρούχα την αποκρουστική τους παχυσαρκία, τα τριχωτά στομάχια, τα αηδιαστικά γεννητικά τους όργανα, έτσι κάνει να εμφανιστούν, μέσα από τη βίαια ξεγυμνωμένη φυσικότητα, τα ζώδη ένστικτα.»

Μάριο ντε Μικέλι, «Οι πρωτοπορίες της τέχνης του εικοστού αιώνα», εκδ. Οδυσσέας, μεταφ. Λ. Παπαματθεάκη, σελ. 134

«Το περιβάλλον που κατασκευάζεται δημιουργεί υπάρξεις καθόλου άξιες συμπόνιας.» Τόμας Μπέρνχαρντ «Ο ανιμικός του Βιτγκενστάιν/ μία φιλία», Βιβλιοπωλείο της εστίας, Αθήνα 1989, μεταφ. Δ. Βάρσος, σελ. 29

Η εργασία αυτή θα σας παρουσιάσει μία πόλη η οποία γνώρισε, σε ένα μικρό χρονικό διάστημα και σε πολύ δύσκολες συγκυρίες, αλλαγές σε όλους τους τομείς της. Οι στόχοι της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση των συνθηκών υπό τις οποίες συνέβησαν οι αλλαγές (η αλλαγή καθεστώτος και πολιτεύματος, άνοιγμα νέας/ελεύθερης αγοράς), των αιτιών που οδήγησαν σε αυτές τις αλλαγές (οι τρόποι με τους οποίους εισήχθησαν τα καινούρια δεδομένα και οι νέες τάσεις) και κυρίως το πρόσωπο της πόλης και τα χαρακτηριστικά της που μεταλλάσσονται διαρκώς.

Θα προσεγγίσω το θέμα με βάση τις πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που συμβάλλουν στις συνθήκες της μετάλλαξης. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε ορισμένα δείγματα και διαδικασίες ανάπτυξης. Και στο τέλος τις μεταμορφώσεις που έχει υποστεί η όψη της πόλης.

Η προσπάθεια συγκέντρωσης διαδικτυακού υλικού σε ένα αρχείο πραγματοποιήθηκε με τη συλλογή των στοιχείων (μέσα από ηλεκτρονική αναζήτηση σε εφημερίδες/ άρθρα / συνεντεύξεις/ blogs / μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τη μελέτη των αρχείων (φωτογραφίες / επίσημα έγγραφα που έχουν γνωστοποιηθεί λόγω της «διαφάνειας» / κατάλογοι και λίστες/ ιστοσελίδες βάσεων δεδομένων). Αποδείχθηκε μία δύσκολη υπόθεση, διότι έπρεπε να γίνει μέσω του διαδικτύου σε πρώτη φάση, με κατακερματισμένες πληροφορίες και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις. Επίσης χρειαζόταν διαρκής παρακολούθηση των αλλαγών όλων των στοιχείων που αναρτώνται στο διαδίκτυο, τακτική ενημέρωση και ανανέωση των δεδομένων. Η

συγκρότηση της συνολικής εικόνας πραγματοποιήθηκε με την εξέταση των δεδομένων επί τόπου.

Κάποια χαρακτηριστικά δείγματα κειμένων μεταφράστηκαν από την αρμενική, είτε από τη ρωσική γλώσσα και λιγότερες φορές από την αγγλική. Μερικά κείμενα παρουσιάζονται στην αγγλική γλώσσα.

Το βιβλίο της Μαριέττας Γκασπαριάν «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», αποτέλεσε ένα σημαντικό κομμάτι για τις περιγραφές των κατοικιών και της παλαιάς πόλης του Ερεβάν. Μεταφράστηκαν κάποια σημαντικά αποσπάσματα και χρησιμοποιήθηκαν πληροφορίες για την ολοκλήρωση της βάσης δεδομένων.

Ως αποτέλεσμα μέρος των στοιχείων και των αρχείων καταγράφηκε σε βάση δεδομένων και χαρτογραφήθηκε.

Ένα άλλο μέρος των στοιχείων αφορά στις αισθητικές αλλαγές που συνέβησαν στην πόλη και θα ιδωθούν μέσα από μία καλλιτεχνική ματιά.

Αναλύοντας τον κεντρικό τομέα της πόλης, όπου συγκεντρώνεται η οικοδομική και κατασκευαστική δραστηριότητα, χωρίς να παραλειφθούν οι συνθήκες των προαστίων, το θέμα επικεντρώνεται στα πιο ευάλωτα στοιχεία.

Μέσα σε αυτό το μεταβαλλόμενο τοπίο, θα παρατηρήσω τις απώλειες, τις ελλείψεις και υπερβολές στις καθημερινές δραστηριότητες και την προέκτασή τους στο χώρο.

Όπως αναφέρει ο Rossi (σελ.204), «το κύριο πρόβλημα δεν είναι να επιδιώξουμε να γνωρίσουμε τις δυνάμεις που επιδρούν πάνω στην πόλη και στη φύση της, αλλά να ξέρουμε πώς εφαρμόζονται και με ποιο τρόπο η εφαρμογή τους προκαλεί διάφορες αλλαγές».

Ερεβάν: μία πόλη που χρειάζεται αλλαγές

Γεωγραφική θέση της πόλης

Ιστορική αναδρομή της πόλης και πολιτική κατάσταση της χώρας

Μετάβαση από ένα προστατευμένο χώρο σε ένα περιβάλλον με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης: Μία πόλη που ταιριάζει στον κάτοικο

Γεωγραφική θέση της πόλης

Το Ερεβάν, πρωτεύουσα της Αρμενίας βρίσκεται στη βορειοανατολική κοιλάδα του όρους Αραράτ σε υψόμετρο 1.150 μ., φιλοξενώντας περίπου 1.283.000 κατοίκους (εκτίμ. 1998). Παρατηρώντας το σημερινό χάρτη, οριοθετείται ανατολικά από νησίδες πρασίνου, ενώ από δυτικά το φυσικό όριο αποτελεί ο πόταμος Χραζντάν.

Χωρίζεται σε 13 διαμερίσματα, από τα οποία κυρίως το «Κεντρόν» αναπτύσσει αυξημένη εμπορική, πολιτιστική και κοινωνική δραστηριότητα, συγκεντρώνοντας και τα περισσότερα μνημεία της πόλης.

Το «Κεντρόν» αποτελείται από το μικρό κέντρο που βρίσκεται στο εσωτερικό ενός ημικυκλικού πάρκου, το μεγάλο κέντρο που απλώνεται άμορφα έξω από την αυστηρή κυκλική χάραξη και την περιφέρεια (τα υπόλοιπα διαμερίσματα) που αναπτύσσεται ως υπόλοιπο. Από το ένα άκρο του μικρού κύκλου έως το άλλο είναι μόλις 20-30 λεπτά περπάτημα.

Στο ρυθμιστικό σχέδιο του κεντρικού τομέα του Ερεβάν ο κεντρικός πυρήνας της πόλης περιέχει το πολιτιστικό και πολιτικό κέντρο όπου διακρίνονται δυο ανοίγματα: η πλατεία Δημοκρατίας, η όποια περιβάλλεται από τα κεντρικά γραφεία της κυβέρνησης, τα υπουργεία, το κεντρικό ταχυδρομείο, την Εθνική Πινακοθήκη και το Μουσείο Ιστορίας και η πλατεία Ελευθερίας όπου βρίσκεται το κτίριο της Όπερας και του Μπαλέτου¹, ένα μεγάλο πάρκο και χώροι ανάπαυσης και ψυχαγωγίας. Περιλαμβάνει τις πλέον ιστορικές και γνωστές περιοχές με τις αστικές τους λειτουργίες. Η κεντρική περιοχή οριοθετείται από το κυκλικό πάρκο και τις γύρω περιοχές όπου διαμορφώνονται τα πιο σημαντικά συγκροτήματα της πόλης. Ο μεσαίος τομέας συγκεντρώνει όλες τις περιοχές του κέντρου, διαμορφώνοντάς τες σε ένα αρχιτεκτονικό σύνολο².

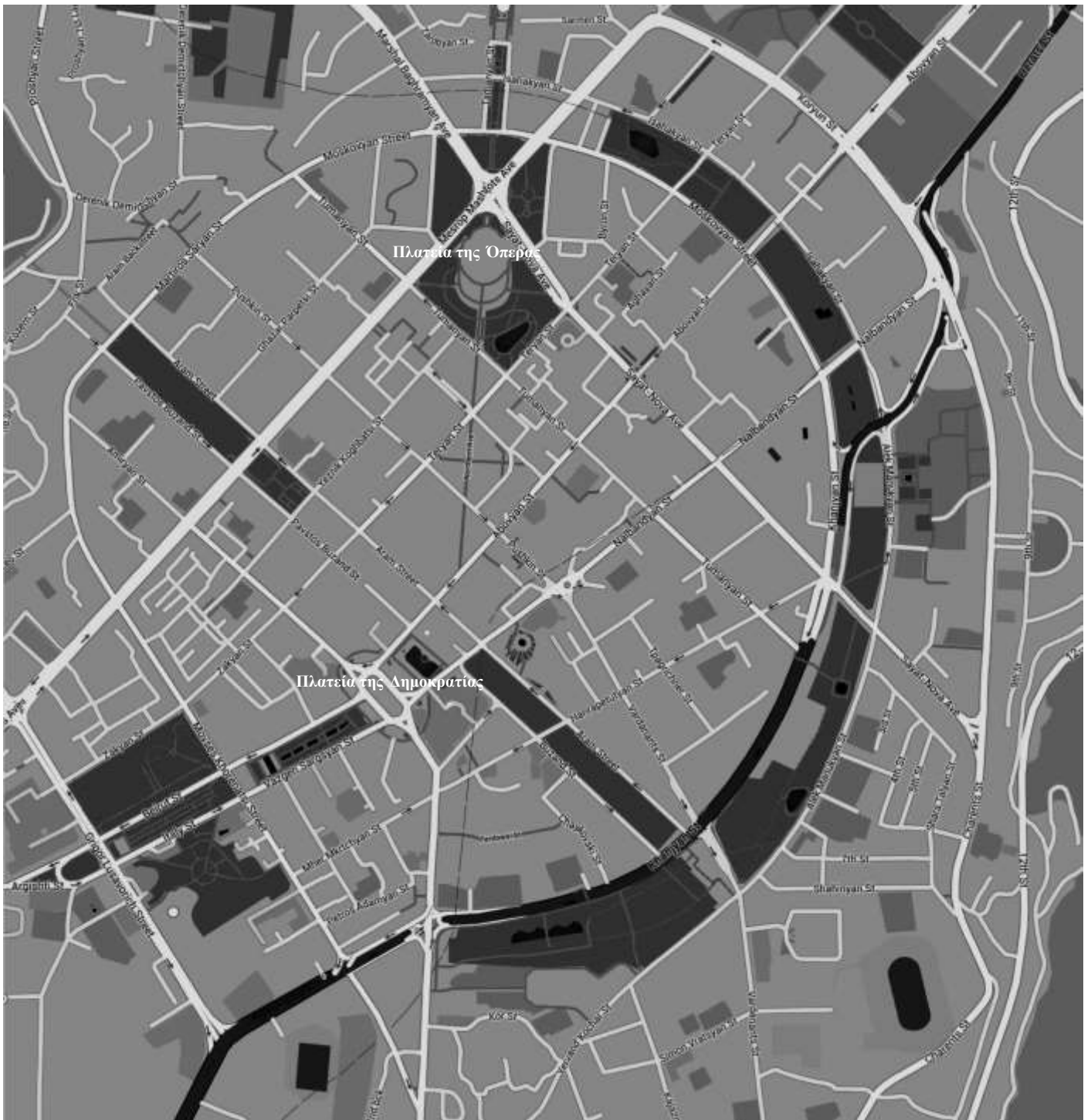

1. το κέντρο και οι περιφέρειες της πρωτεύουσας ("Yerevan's districts" by Vilnius - Own work. Licensed under CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Yerevan%27s_districts.svg#mediaviewer/File:Yerevan%27s_districts.svg)

Στην περιφέρεια και στο κέντρο διατηρούνται παλαιές συνοικίες (προσοβιετικά και σοβιετικά κτίσματα). Στα βόρεια έχουν αναπτυχτεί κυρίως τα σοβιετικά συγκροτήματα εργατικών κατοικιών. Έτσι, το κέντρο έχει το προνόμιο της ύπαρξης ιστορικών κτισμάτων, ενώ τα προάστια αναπτύσσονται με τυπικές πολυκατοικίες με σκοπό τη μαζική στέγαση των κατοίκων. Η διαφορά τους έγκειται στην ύπαρξη περιποιημένων πέτρινων κτισμάτων με διακοσμητικές λεπτομέρειες από τη μία και μεγάλων συγκροτημάτων πολυκατοικιών από την άλλη³.

Η παρούσα κάτοψη της πόλης παρουσιάζει μια κυκλική διάταξη που ορίζεται περιμετρικά κυρίως από την οδό Μοσκοβιάν. Η οδός Αμποβιάν, ως πρώην κύρια οδική αρτηρία της πόλης, έχει διατηρήσει πολλά από τα χαρακτηριστικά της. Ξεκινά από την πλατεία της Δημοκρατίας και φτάνει στο κυκλικό πάρκο, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται το άγαλμα του Χατσατούρ Αμποβιάν, ιδρυτή της σύγχρονης λογοτεχνίας και της γλώσσας. Την οδό διασχίζουν η Βόρεια Λεωφόρος και οι οδοί Πούσκιν, Τουμανιάν, Σαγιάτ-Νοβά, Μοσκοβιάν και Κοργιούν. Η Βόρεια Λεωφόρος συνδέει την πλατεία της Όπερας (πλατεία της Ελευθερίας) με την πλατεία της Δημοκρατίας. Το κεντρικό τμήμα της πόλης περιλαμβάνει τρεις κύριες πλατείες: την πλατεία της Δημοκρατίας, την πλατεία Σαουμιάν και την πλατεία της Ελευθερίας. Η πλατεία της Δημοκρατίας πλαισιώνεται από τα κτίρια της κυβέρνησης και κάποιων υπουργείων τα οποία εντάσσονται σε ένα σύνολο με την Πινακοθήκη, το Μουσείο Ιστορίας και το σιντριβάνι. Άλλο σύνολο είναι το κτίριο της Κρατικής Όπερας και Μπαλέτου που βρίσκεται μέσα στην Πλατεία της Ελευθερίας. Το στάδιο Χραζνάν, η Γέφυρα της Νίκης και το συγκρότημα κτιρίων της οινοποιίας και της βιομηχανίας παραγωγής κονιάκ αντιπροσωπεύουν μια άλλη σύνθεση μέσα στο φαράγγι Χραζνάν. Η Λεωφόρος Μαστότς, μία από τις κύριες αρτηρίες της πόλης, ξεκινά από εδώ και αφού προσπεράσει την πλατεία της Ελευθερίας καταλήγει στα σκαλοπάτια του Ματενανταράν, του ερευνητικού ιδρύματος και Μουσείου των αρχαίων χειρογράφων του διάσημου μοναχού Μεσρόπ Μαστότς, δημιουργού του αρμενικού αλφαβήτου. Ψηλά στο λόφο, πίσω από το Ματενανταράν υψώνεται το μνημειώδες άγαλμα της Μητέρας Αρμενίας επάνω από το πανόραμα της πόλης, η οποία απλώνεται στους πρόποδες του όρους Αραράτ. Βορειοδυτικά στο λόφο από την απέναντι όχθη του ποταμού είναι το Μουσείο - Μνημείο των Θυμάτων της Γενοκτονίας.

2. Έγκυρος χάρτης του κεντρικού τομέα της πόλης Ερεβάν (2014 googlemaps).

Ιστορική αναδρομή της πόλης και πολιτική κατάσταση της χώρας από την ανεξαρτητοποίηση και ύστερα (από το 1990 μέχρι σήμερα)

Ο μετασχηματισμός της πόλης είναι πλέον γεγονός από τις περιγραφές των κατοίκων της σημερινής πόλης, όμως οι αλλαγές έγιναν αισθητές αμέσως μετά την μετάβαση από το σοσιαλιστικό σε καπιταλιστικό καθεστώς.

Η εποχή που καθόρισε την εξέλιξη της πρωτεύουσας Ερεβάν ήταν η περίοδος που ακολούθησε την ανεξαρτητοποίηση της Αρμενίας από την ΕΣΣΔ. Τα χρόνια από το 1991 έως το 1996 ήταν η περίοδος της ενεργειακής κρίσης και της σημαντικής έλλειψης καταναλωτικών αγαθών⁴.

Συχνά κατακτημένη, είτε απελευθερωμένη (σε όποια μορφή και εάν ήταν αυτή η ελευθερία), η χώρα πολλές φορές βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο, το οποίο μοιάζει να είναι πιο μόνιμο. 'Τα σκοτεινά και κρύα χρόνια της Αρμενίας' (1991-96) είναι η περίοδος που ακολούθησε μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ. Είναι μια λαϊκή έκφραση για τις πρωτόγονες συνθήκες διαβίωσης λόγω της ενεργειακής κρίσης και της σημαντικής ανεπάρκειας βασικών προϊόντων. Η έλλειψη καυσίμων ανάγκασε τους ανθρώπους να χρησιμοποιήσουν έπιπλα ή βιβλία και να κόβουν δέντρα από τα πάρκα. Τα πρώτα καμένα βιβλία ήταν αυτά σχετικά με το Στάλιν, τον κομμουνισμό και γενικά του σοβιετικού καθεστώτος.

Οι οπισθοδρομικές συνθήκες διαβίωσης διαμόρφωσαν έναν κλειστό χαρακτήρα, παρόμοιο με ένα νέφος επάνω από την πόλη. Είχε χαθεί κάθε δυνατότητα σκέψης και διάθεσης. Είχε χαθεί η σχέση ανάμεσα στον κάτοικο και τον τόπο του.

Οι βίαιες αλλαγές που βιώνει η χώρα από το 1918 έως τώρα δεν αφήνουν περιθώρια προσαρμογής σε νέες συνθήκες. Με κάθε αλλαγή εγκαθίστανται 'οι προσωρινές συνθήκες της υπομονής και της ελπίδας' οι οποίες διαταράσσονται από ένα καινούριο σύστημα και επομένως ένα καινούριο μεταβατικό στάδιο. Σε μία χώρα όπως η Αρμενία η 'απελευθέρωση' αναγκαστικά διεξαγόταν με τη βοήθεια της επόμενης εξουσίας ή συστήματος. Όπως αναφέρει και ο Hobsbawm, «ο αρμένικος εθνικισμός, αν και προκάλεσε τη διάλυση της Ένωσης επανακτώντας την περιοχή του Όρους Καραμπάχ από το Αζερμπαϊτζάν, δεν ήταν τόσο ανόητος για να επιθυμεί την εξαφάνιση της ΕΣΣΔ, διότι αν δεν υπήρχε αυτή, η Αρμενία απλώς δε θα είχε υπάρξει.»

Είναι προφανές ότι στην απελευθερωμένη και ανεξάρτητη Αρμενία «...ο καπιταλισμός ήταν επιτέλους ελεύθερος να διολισθήσει στην πιο άγρια μορφή του...», διότι «μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς απέκτησε το παγκόσμιο μονοπώλιο...»⁵, πόσο μάλλον σε μία αδύναμη και απροετοίμαστη χώρα. Η Αρμενία αναπόφευκτα έπρεπε να κινηθεί με τους όρους της ελεύθερης αγοράς.

Το ψωμί με κουπόνια 'ήταν το αποτέλεσμα'⁶ της αλλαγής από μια περιορισμένη αγορά, που δεν ήταν και τόσο περιορισμένη τελικά, σε ελεύθερη που εν ώρα κρίσης δεν ήταν και τόσο ελεύθερη. Περιορισμός και καταμέτρηση αρχικά, επιβολή της κατανάλωσης αργότερα.

Εκεί που ήταν αδύνατον να εξασφαλιστούν οι υλικές ανάγκες θα έπρεπε να στηθεί μια οικονομία βασισμένη σε καταναλωτικές συνήθειες δυτικού χαρακτήρα. Ο τρόπος εκπολιτισμού θα φέρει και τις αντίστοιχες επιθυμίες και στόχους σε μια κοινωνία⁷.

Ο βασικός παράγοντας της ανάπτυξης ήταν η σταθεροποίηση της μακροοικονομίας και η ρύθμιση του εμπορίου βάσει του ελεύθερου οικονομικού μοντέλου με χρηματοδοτήσεις κυρίως από δυο πηγές: την επίσημη χρηματοδότηση από το

εξωτερικό και διεθνείς οργανισμούς και την ανεπίσημη χρηματοδότηση από το μεγάλο κύμα μεταναστών της ‘σκοτεινής εποχής’ στους συγγενείς⁸.

Ο μέσος μισθός επί της ΕΣΣΔ ήταν από 80-150 \$, ενώ ο υψηλός μέχρι 200-300 \$, κάτι που διατηρείται μέχρι τώρα, με την εξαίρεση των «νεόπλουτων».

Το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο «Το Δόγμα του Σοκ» (σελ.313) θα μπορούσε να περιγράψει εν συντομία μια παρόμοια κατάσταση, στη μικρότερη κλίμακα της Αρμενίας.

Στην πράξη το κομμουνιστικό κράτος αντικαταστάθηκε από ένα κορπορατικό κράτος και οι μοναδικοί ωφελημένοι από την οικονομική άνθηση ήταν μια μικρή ομάδα Ρώσων (πολλοί από τους οποίους πρώην στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος) και μια χούφτα διαχειριστών Δυτικών αμοιβαίων κεφαλαίων, που αποκόμισαν ιλιγγιώδη κέρδη επενδύοντας στις πρόσφατα ιδιωτικοποιημένες ρωσικές εταιρίες. Μια κλίκα νεόπλουτων δισεκατομμυριούχων (που θα αποτελούσαν την ομάδα η οποία είναι ευρέως γνωστή ως ‘ολιγάρχες’ για τα εξωφρενικά επίπεδα πλούτου και ισχύος τους) συνεργαστήκαν με τα ‘Παιδιά του Σικάγο’ του Γιέλτσιν και απογύμνωσαν τη χώρα από οτιδήποτε είχε αξία, μεταφέροντας τα τεράστια κέρδη τους στο εξωτερικό με ρυθμό της τάξης των 2 δις. δολαρίων το μήνα. Πριν από τη θεραπεία-σοκ στη Ρωσία δεν υπήρχαν εκατομμυριούχοι.

Μετάβαση από ένα προστατευμένο χώρο σε ένα περιβάλλον με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης: Μία πόλη που ταιριάζει στον κάτοικο

Από τη μια οι μέθοδοι και οι στρατηγικές που εφαρμόζονται και αναδιπλώνονται στη διάρκεια των αιώνων, από την άλλη η εκπληκτική δύναμη της επιβίωσης στην καθημερινή απλή ζωή με όλες τις χαρές που θα ήθελε να γνωρίσει μια ανθρώπινη ψυχή. Οι δυνατότητες, που είτε προσφέρονται σε ένα άτομο είτε του στερούνται ή αφαιρούνται από αυτό, επηρεάζουν την αντίληψή του και καθορίζουν τον τρόπο ζωής του. Η διαμόρφωση μιας κοινωνίας καταναλωτών θα ήταν απαραίτητη για τη δυτικοποίηση ή την προσπάθεια δυτικοποίησης της μετασοβιετικής Αρμενίας και την ένταξή της στον καπιταλιστικό χώρο. Με τη συμμετοχή και την πρόσβαση του κοινού στα καινούργια δεδομένα, οι αλλαγές που υπέστη η κοινωνία είναι αισθητές. Μια εξαναγκασμένα μη καταναλωτική κοινωνία, που στη συνέχεια στερήθηκε ακόμα και τα απολύτως αναγκαία για την επιβίωσή της, θα έπρεπε να διαμορφωθεί σε σχέση με μια διαφορετική παραγωγή, παρακάμπτοντας στάδια προσαρμογής, τροποποιώντας τις καταναλωτικές της συνήθειες.

Οι πρώτες αλλαγές που βίωσε η πόλη έγιναν υπό την έννοια της ελευθερίας και της απελευθέρωσης. Σε πρώτο στάδιο, πριν ακόμα η κρίση γίνει αισθητή, το εμπόριο ήταν το κύριο κομμάτι που διαμόρφωνε κυριολεκτικά την πόλη. Σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα σχηματιστήκαν μικρές επιχειρήσεις στα υπόγεια, πρόχειρα στολισμένες σύμφωνα με τα δυτικά στάνταρ των μπουτίκ ή μαγαζιών, οι οποίες στην αρχή ονομάστηκαν 'κοοπερατίβ' με όσο το δυνατόν πιο έντονες και πολύχρωμες πινακίδες. Η προοπτική της δυνατότητας ελεύθερης προσφοράς αγαθών δημιούργησε αναβρασμό και κίνηση όπως με τα αυτοσχέδια τραπέζια στους πεζόδρομους με προϊόντα 'από το εξωτερικό'⁹, με τα καταστήματα XEROX για φωτοτυπίες πέραν του απαραίτητου¹⁰, με καταστήματα μουσικής με λαθραία γραμμένες κασέτες με ό, τι σύγχρονο κυκλοφορούσε στον κόσμο και ό, τι άλλο θα μπορούσε να διανοηθεί ένα εμπορικό μυαλό. Στην αρχή οι πινακίδες ήταν κάτω από μια γενική ονομασία: όλα τα πρωτοεμφανιζόμενα καταστήματα ονομάστηκαν κοοπερατίβ, όλα τα φωτοτυπικά XEROX, και το καθεξής.

Ύστερα εμφανίστηκαν προσωπικά ονόματα ιδιοκτήτη κάτω από το αναφερόμενο κοοπερατίβ, πιο μετά έγινε και ο προσδιορισμός του είδους που εμπορεύονταν (μάλλον σε αυτό το σημείο η ανάπτυξη του εμπορίου ήταν πιο οργανωμένη). Ο κόσμος έμαθε την έννοια της ελεύθερης αγοράς, απορροφώντας τις καταναλωτικές συνήθειες, ξεκινώντας από αυτοσχέδια μικροπροϊόντα ενός τετραπέρατου μυαλού που μπορεί να ήταν ο χτεσινός γείτονας.

Επίσης υπήρχε η δυνατότητα προσφοράς προϊόντων, όπως φαγώσιμων ή άλλων υλικών παρασκευασμένων στο σπίτι, στα ήδη υπάρχοντα προ-σοβιετικά μαγαζιά. Ήταν αναμφίβολος πια ο διαχωρισμός και η προτίμηση του εισαγόμενου προϊόντος από το τοπικό.

Κατά κάποιο τρόπο όλοι έγιναν κάτοχοι τουλάχιστον του σπιτιού που κατοικούσαν (στις πόλεις), και της γης (στα χωριά) με τις ιδιωτικοποιήσεις¹¹. Πριν, η ελεύθερη κατοικία ήταν όχι μόνο δικαίωμα αλλά και κάτι που ήταν δεδομένο. Με το να γίνει κάποιος κάτοχος του σπιτιού που του άνηκε και δεν είχε ποτέ την έννοια ότι δεν είναι δικό του, απέκτησε τις ευκαιρίες να το διαχειριστεί όπως θέλει, ακόμα και να το χάσει πιο εύκολα.

Οι κοινωνικές αλλαγές αντίθετα, έφεραν ένα κύμα έξαρσης του θρησκευτικού και πατριωτικού αισθήματος. Σε αυτό διακυβευόταν η γλώσσα και τα μνημεία. Τα ρωσόγλωσσα σχολεία¹² μετατράπηκαν σε αρμένικα, όπου οι μαθητές για ένα διάστημα θα έπρεπε να μάθουν τις ορολογίες από τα ρώσικα στα αρμένικα. Ό, τι άλλο είχε σχέση με την πατρίδα την ιστορία και την κουλτούρα αντιμετωπιζόταν με πατριωτισμό. Επιβλητικά μνημεία, όπως αυτό του Λένιν στην πλατεία της Δημοκρατίας, αφαιρούνταν μετά μανίας¹³. Ο σοβιετικός λαός, μετά το μοναδικό νομιμοποιημένο και αποδεκτό καθεστώς που δεν ασκούσε αποτελεσματικό «έλεγχο της σκέψης» και δεν διασφάλιζε τη «μεταστροφή της σκέψης»¹⁴, αλλά στην πραγματικότητα αποπολιτικοποιούσε τους πολίτες σε εκπληκτικό βαθμό, έπρεπε να πολιτικοποιηθεί άμεσα και να αρχίσει να παίρνει αποφάσεις. Η θρησκεία, που πλέον εκδηλωνόταν έντονα από ένα μέρος του πληθυσμού, έπρεπε να ενσωματωθεί στις αθεϊστικές θέσεις και την ημι-κρυφή πίστη που επικρατούσε πριν¹⁵. Αυτή την περίοδο η Βίβλος ήταν θέμα συζήτησης και η απόκτησή της ήταν σημαντική. Όλοι έπρεπε να έχουν μία θέση ως προς αυτό το ζήτημα.

Οι διχασμένες πράξεις θα εξαντληθούν με τις δυσκολίες που θα ακολουθήσουν. Σε δύσκολες οικονομικές συνθήκες η πρωταρχική μέριμνα ήταν η επιβίωση. Οι συνθήκες ήταν οπισθοδρομικές, ειδικά το χειμώνα. Η πόλη είχε χάσει την φιλόξενη όψη της. Η κατεστραμμένη οικειότητα των χώρων¹⁶ διαμόρφωνε έναν κλειστό χαρακτήρα ο οποίος έκανε αισθητή την παρουσία του και συγγεόταν με τις αλλαγές που υφίστατο η πόλη. Δεν ήταν τόσο η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια αυτού του χαρακτήρα, όσο η αποδοχή ενός κοινού μαρτυρίου που είχε αποπλίσει την δυνατότητα της σκέψης.

3. Ο ρώσικος στρατός και η καθημερινότητα στην Πλατεία του Λένιν (Πλατεία της Δημοκρατίας), 1990

Ο μετασχηματισμός της πρωτεύουσας ξεκίνησε με τις πρώτες αλλαγές μιας ‘ανεξαρτητοποιημένης’ χώρας, στην προσπάθεια να δυτικοποιηθεί και να ενταχτεί στον κεφαλαιοκρατικό χώρο. Η μετάλλαξη της πόλης που ξεκίνησε από το 1989 συνεχίζεται έως και σήμερα. Ως μετασοβιετικά μπορούν να θεωρηθούν τα πρώτα 10 χρόνια από την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος, κατά τη διάρκεια των οποίων το εμπόριο και η ελεύθερη αγορά διαμόρφωναν την όψη της πόλης.

Στην αρχή οι εξωτερικές αλλαγές ήταν στην χρήση. Τα παλαιά κατοικήσιμα κτίρια μετατρέπονταν σε supermarket, café-restaurant ή κάτι αντίστοιχο, επομένως υφίσταντο και εξωτερικές τροποποιήσεις με πινακίδες, χώρους υποδοχής που κτίζονται στις εισόδους των μαγαζιών, με αυλές, σιντριβάνια, τζαμαρίες, ακόμα και χρωματισμούς της κόκκινης τέφρας. Μεταξύ άλλων, κάνουν την εμφάνισή τους και περίπτερα που στήνονται στη μέση των πεζοδρομίων για να εξυπηρετήσουν τις εταιρίες και άλλες κατασκευές για διαφημίσεις.

Η πόλη, εκτός από την διαμόρφωση που δέχεται στην όψη της, περνά σε πιο ριζικές αλλαγές που συνεχίζονται από το 1989 έως σήμερα με σημαντική αύξηση και ένταση κυρίως στον τυχαίο ρυθμό των κατεδαφίσεων.

Μετά το 2000 παρατηρήθηκε μια τεράστια κατασκευαστική έκρηξη χρηματοδοτούμενη κυρίως από τους εκατομμυριούχους της διασποράς και ξένα κεφάλαια, κυρίως από τη Ρωσία ή κι από άλλες χώρες. Επρόκειτο για μια εκτεταμένη και αμφιλεγόμενη διαδικασία ανάπλασης κατά την οποία τα προ-σοβιετικά και σοβιετικά κτίρια κατεδαφίζονταν και αντικαθίσταντο ως επί το πλείστον με ψηλά κτίρια (ουρανοξύστες). Το πολεοδομικό σχέδιο ανανέωσης αντιμετωπίζεται με εναντίωση και κριτική. Η «μαλακή αντίσταση»¹⁷ προέρχεται κυρίως εκ μέρους των διανοουμένων.

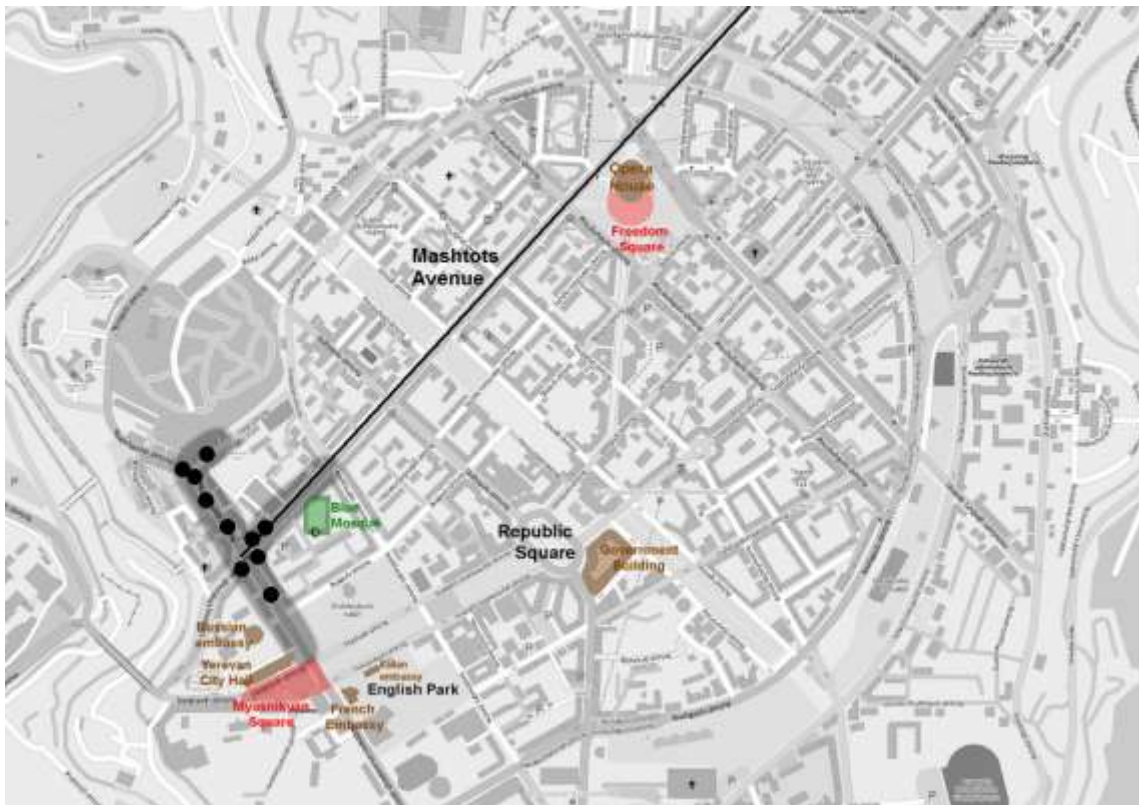
Τα ιστορικά κτίρια κατεδαφίζονται, η περιφέρεια παραμένει αναλλοίωτη με τις ‘εργατικές πολυκατοικίες’ ενώ, στο κέντρο της πόλης κτίζονται σύγχρονες κατασκευές και πολυκατοικίες¹⁸ σύμφωνα με σχέδια μιας σύγχρονης και τουριστικής πόλης.

4. Η γενιά της περεστρόικα στην Πλατεία της Όπερας και Μπαλέτου, 1988

5-6. Διαμαρτυρίες στην Πλατεία Ελευθερίας, στις 24 Φεβρουαρίου. Διακρίνονται σκηνές που έχουν στηθεί από τους διαδηλωτές. Διαδηλώσεις στην Πλατεία Myasnikyan την 1η Μαρτίου. Αστυνομικές δυνάμεις καταλαμβάνουν την Πλατεία Ελευθερίας μετά από εβδομάδες, ύστερα από τη βίαιη καταστολή στις 23 Μαρτίου. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/2008_Armenian_protests_collage.jpg

Χάρτης με τα κύρια σημεία των διαδηλώσεων. Οι μαύρες κουκκίδες δηλώνουν τις θέσεις των θανάτων.

Σχέδιο «Ταμνιάν»: επαναφορά του σχεδίου της σύγχρονης πρωτεύουσας

Η Βόρεια Λεωφόρος 2001-2008: η αρχή της διαδικασίας ανάπτυξης στον κατασκευαστικό τομέα

Τα φιλόδοξα σχέδια του μέλλοντος και οι περίπλοκοι χειρισμοί των νόμων

Οι κατοικίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

Σχέδιο «Ταμανιάν»: επαναφορά του σχεδίου της σύγχρονης πρωτεύουσας

Η Βόρεια Λεωφόρος 2001-2008: η αρχή της διαδικασίας ανάπτυξης στον κατασκευαστικό τομέα

Από το 2001 και για τα επόμενα 10 χρόνια, ξεκινάει μια οικοδομική δραστηριότητα με πολύ έντονους ρυθμούς. Η πόλη γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στον κατασκευαστικό τομέα. Οι εκτεταμένες και αμφιλεγόμενες διαδικασίες ανάπλασης συνετέλεσαν στη βίαιη μετάλλαξη της πρωτεύουσας, αντί μιας πιο ομαλής διάπλασης ενός ανθρώπινου περιβάλλοντος.

Στις αρχές της σοβιετικής εποχής η πόλη αναπτύχθηκε σύμφωνα με ένα γενικό σχέδιο. Ο σχεδιασμός της σύγχρονης πόλης με βάση τη μελέτη του Ταμανιάν εγκρίθηκε το 1924 και μεταμόρφωσε μια μικρή επαρχιακή πόλη σε σύγχρονη Αρμενική πρωτεύουσα¹⁹. Το σχέδιο παρουσιάζει μια κυκλική διάταξη σε σύγκριση από τα προηγούμενα σχέδια της πόλης που ορίζεται περιμετρικά από κύριες οδούς, οι οποίες κάποτε ήταν οι κύριες οδικές αρτηρίες της πόλης. Ο νεοκλασικισμός, κυριαρχώντας στα σχέδιά του, με χρήση των τοπικών στοιχείων και υλικών (επενδύσεις με κόκκινο της τέφρας, παραδοσιακά διακοσμητικά γλυπτά σε πέτρα, κλπ), ενσωμάτωσε τις εθνικές παραδόσεις μέσα σε ένα σύστημα το οποίο απαιτούσε μια βιομηχανοποιημένη πόλη. Το σχέδιο της πόλης ξεκίνησε το 1927 και προοριζόταν για 150.000 κατοίκους. Για τον εκσυγχρονισμό της πόλης με τα πρότυπα του εξωτερικού καταεδάφιστηκαν ιστορικά κτίρια, φρούρια, παζάρια, τζαμιά, και εκκλησίες²⁰. Ωστόσο πολλά από τα σχέδια δεν υλοποιήθηκαν βάσει του αρχικού πλάνου.

Η Βόρεια Λεωφόρος, που ήταν μέρος του αρχικού σχεδίου του αρχιτέκτονα Ταμανιάν, υλοποιήθηκε μεταξύ των ετών 2001-7 κατά τη διάρκεια της θητείας του Επικεφαλής Αρχιτέκτονα της Πόλης, Ναρέκ Σαργκσιάν²¹. Κατασκευάστηκε σύμφωνα με τα σχέδια του εν λόγω αρχιτέκτονα και της ομάδας του. Η κατασκευή της οδού συνάντησε το εμπόδιο του κτιρίου της Εθνικής Πινακοθήκης, η οποία είχε κτιστεί ύστερα από το σχέδιο Ταμανιάν. Η αδυναμία κατεδάφισης ενός τόσο εμβληματικού κτιρίου όσο η Πινακοθήκη επέφερε αλλαγές στα σχέδια και έτσι η Βόρεια Λεωφόρος προεκτάθηκε μονάχα μέχρι την οδό Αμποβιάν, λίγο πριν φτάσει στην Πλατεία της Δημοκρατίας, όπου θα έπρεπε να τερματίζει σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο. Επεκτείνεται ως πεζόδρομος με συνολικό μήκος 500 και πλάτος 30 μέτρα²².

Στην περιοχή του ιστορικού κέντρου απαλλοτριώθηκαν πολλά κτίρια. Παρά την ανέγερση πολυκατοικιών πολυτελείας με διαμερίσματα 'ευρωπαϊκών προδιαγραφών' τα οποία προορίζονται για ευκατάστατες οικογένειες, γραφεία και επαγγελματικούς χώρους προς ενοικίαση ή πώληση, τα περισσότερα από αυτά εξακολουθούν να μένουν αδιάθετα και η περιοχή, χωρίς κατοίκους. Πετυχημένη όμως αποδεικνύεται η αξιοποίηση του πεζόδρομου ως εμπορικού περάσματος, με τα ακριβά και πολυτελή καταστήματα, τα εστιατόρια και τα καφέ να κατακλύζονται από πλήθος πολιτών.

Η υλοποίηση αυτού του σχεδίου οδήγησε στην 'ανακάλυψη' κι άλλων προσχεδίων και συνετέλεσε στα πρώτα βήματα της ριζικής αναδιαμόρφωσης της πόλης. Επίσης σηματοδότησε τη δημιουργία επόμενων μεγάλων σχεδίων της πόλης.

Στις προαναφερθείσες πολυκατοικίες «ελίτ» (έχει επικρατήσει αυτός ο όρος για τις νεόδμητες πολυτελείς πολυκατοικίες) έχουν εφαρμοστεί τεχνολογικές καινοτομίες, έχουν χρησιμοποιηθεί νέα υλικά, ενώ ο σκελετός στην πρόσοψη έχει επενδυθεί με λιθοδομή. Ο στόχος του 'ντυσίματος' είναι να διατηρηθούν τα χρώματα και η ποιότητα των κτισμάτων του ιστορικού κέντρου²³.

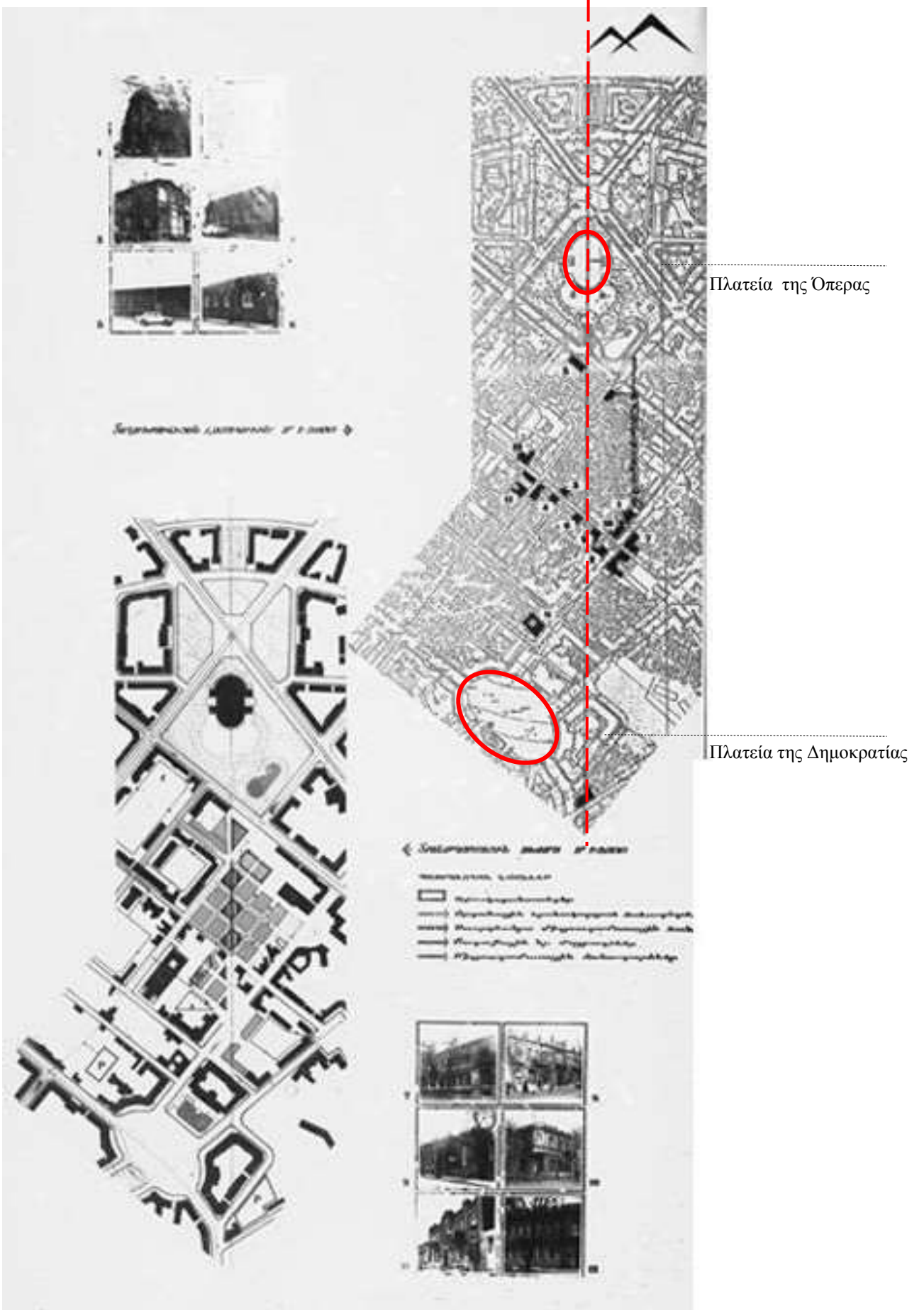
7.το αρχικό σχέδιο του Ταμανιάν με τη Βόρεια Λεωφόρο (1924)

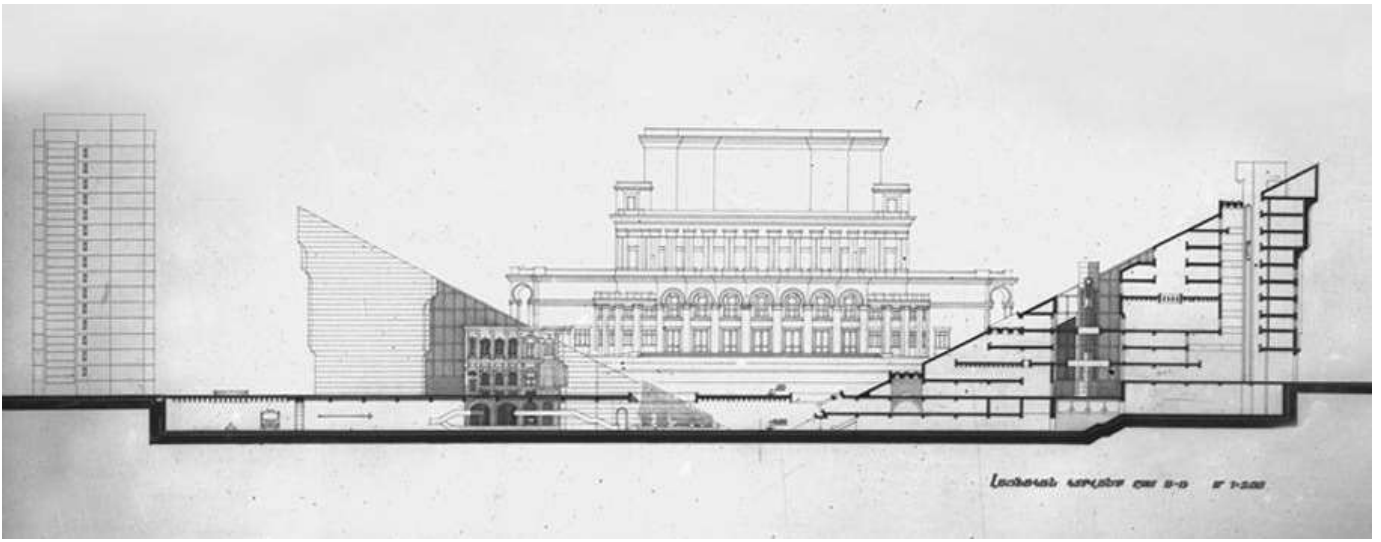
8.σοβιετικός χάρτης της πόλης χωρίς τη Βόρεια Λεωφόρο

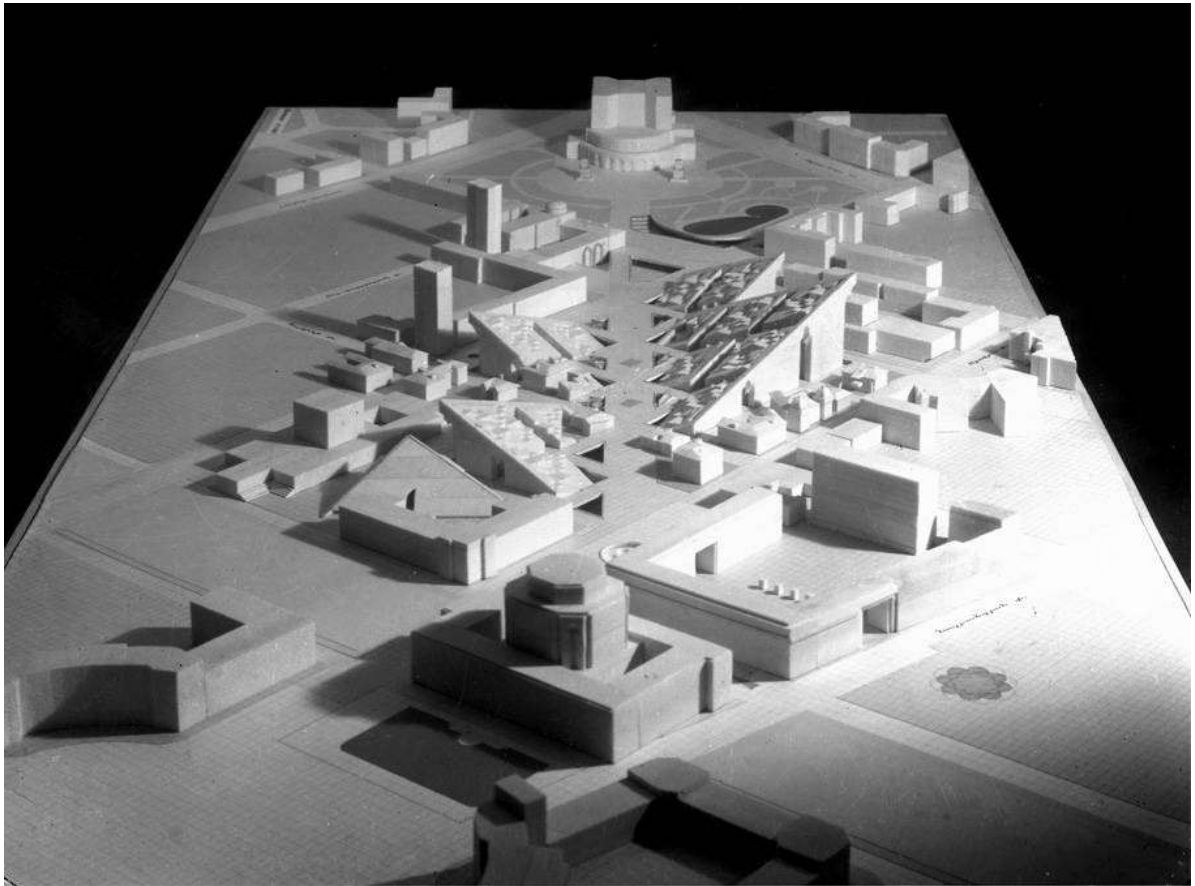
9. σχέδιο του Ερεβάν (1936-37)
Malozemov, Zagoryan, Klevitsky

10. Πρόταση σχεδίου της Βόρειας Λεωφόρου (1984).

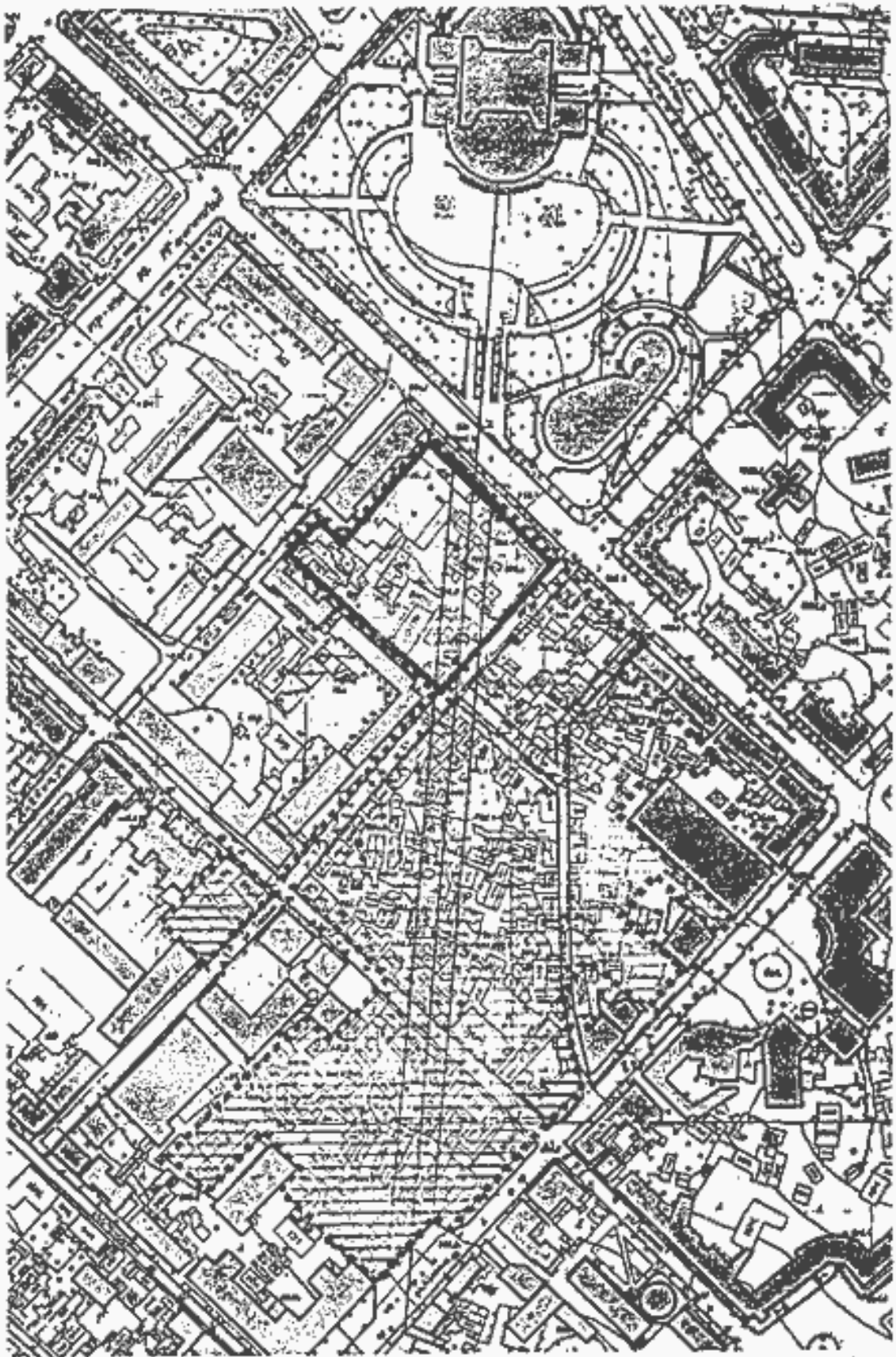
11-12. Πρόταση και μακέτα σχεδίου της Βόρειας Λεωφόρου (1984)

Στις εικόνες 8, 9 και 10 απεικονίζονται η πρόταση σχεδίου της Βόρειας Λεωφόρου του 1984. Στο σχέδιο χάραξης (εικ. 9) φαίνεται μια πιο 'επιθετική' πρόταση επέκτασης της Λεωφόρου.

Στην εικόνα 5 διακρίνεται η Βόρεια Λεωφόρος (Northern Avenue), η οποία συνδέει την Πλατεία της Ελευθερίας (τέως Πλατεία Όπερας) με την Πλατεία της Δημοκρατίας (τέως Πλατεία του Λένιν).

Στις εικόνες 6 και 7 στις κατόψεις διακρίνονται τα μικρά σοκάκια της παλαιάς πόλης πριν την ανέγερση της Βόρειας Λεωφόρου.

ՀՅՈՒՄԱՅԻՆ ՊՈՂՈՏԱՅԻ ԿԱՌՈՒԹՎՊԵՏՄԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ՕՏԱՐՄԱՆ ՓՈՏԻ

ՕՏԱՐՄԱՆ ՓՈՏՈՒ ՍԵՅՄԱՆՆԵՐ

ՍԽԱՆՆ ԵՐԵՈՒՅԵՐԻ ԿԱՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅԱՄ ՏՐԱՄԱՆՈՎՈՂ ՀԱՏՎԱԾ

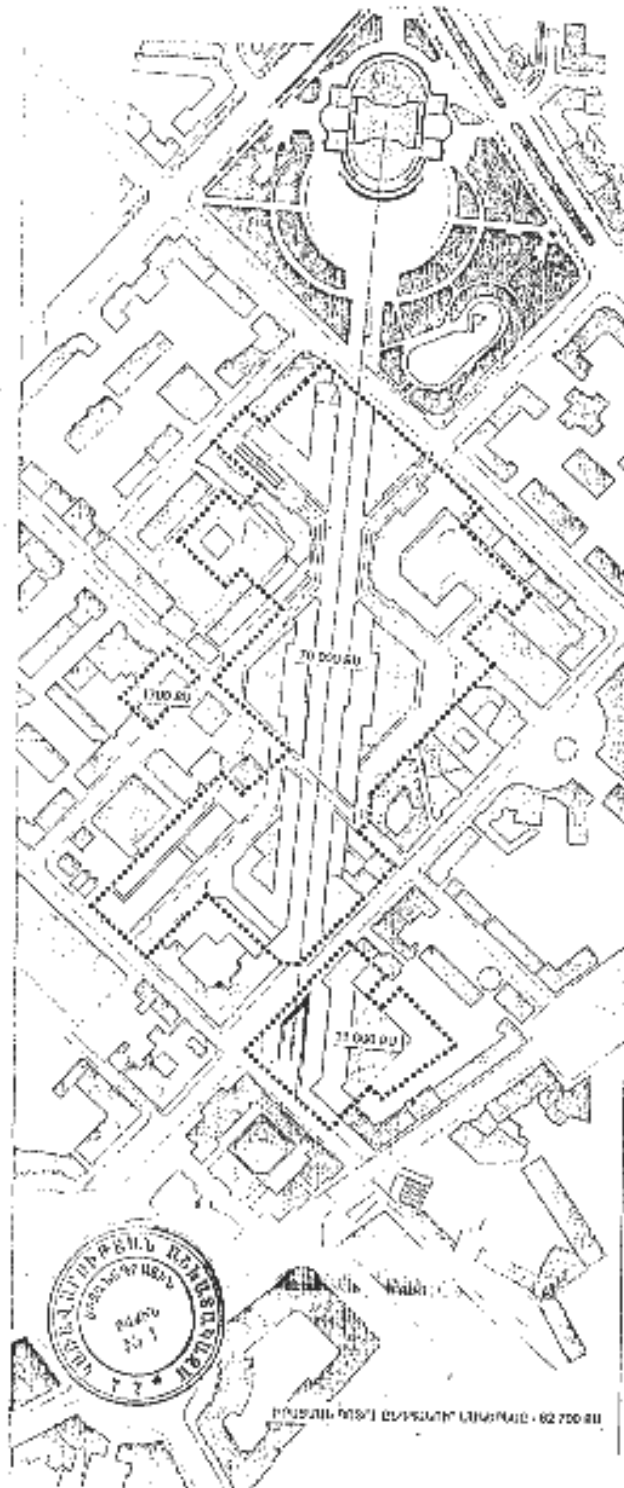

13. Το σχέδιο χάραξης της Βόρειας Λεωφόρου και οι απαλλοτριωμένες περιοχές (2001).

Հավելված
ՀՀ կառավարության 2002 թվականի
օգոստոսի 1-ի N 1150-Ն որոշման

ՀՅՈՒՄԻՍԱԿՅԻՆ ՊՈՂՈՏԱ
ԻՐԱՑՄԱԸ ԳՈՏՈՒ ՍՆԵՄԱ

Հայաստանի Հանրապետության
կառավարության աշխատակազմի
ղեկավար-նախարար

Մ. Թոփուկյան

14. Το σχέδιο χάραξης της Βόρειας Λεωφόρου που συνοδεύει την Απόφαση της Κυβέρνησης της Αρμενίας, N 1150-N, 1 Αυγούστου του 2002.

Τα φιλόδοξα σχέδια του μέλλοντος και οι περίπλοκοι χειρισμοί των νόμων

Στο κρατικό έγγραφο ‘*Βιώσιμη ανάπτυξη στο πλαίσιο της πολιτιστικής πολιτικής της Δημοκρατίας της Αρμενίας 2002-2012*’ κατά την πρώτη δεκαετία μετά την ανεξαρτησία της χώρας, σημειώνονται οι δυσμενείς κοινωνικό-οικονομικές καταστάσεις και οι επιπτώσεις που ήταν οι ελλείψεις στο μοντέλο ανάπτυξης, η ανεπαρκής διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών και η έλλειψη ισορροπίας των μηχανισμών της αγοράς. Αναφέρεται ο περιορισμός των δυνατοτήτων μόνο στη διατήρηση της υπάρχουσας υποδομής, ενώ για την τελευταία δεκαετία περιγράφονται η διαμόρφωση νέων συνθηκών για την αξιολόγηση και εκτίμηση της ανάπτυξης, τα σημαντικά βήματα που έγιναν σε σχέση με το ρόλο της εθνικής ταυτότητας, η διαφύλαξη της πολιτιστικής πολυμορφίας, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, κτλ. Όμως, οι προδιαγραφές της ανάπτυξης της πόλης απαιτούν διάφορα σχέδια ανάπλασης που υλοποιούνται βάση ρευστών νομοθεσιών και κανονισμών.

Από το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ το 1983 εγκρίθηκαν, βάση του νόμου που αναφέρεται στη "Διατήρηση και τη χρήση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Σοβιετικής Αρμενίας του 1977", οι κατάλογοι με τα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία που βρίσκονται στο σοβιετικό έδαφος. Και το 1991 εγκρίθηκε το ‘γενικό πολεοδομικό σχέδιο της πόλης Ερεβάν και της πολιτιστικής κληρονομιάς’, στο οποίο παρέλειψαν να εντάξουν περίπου 108 κτίσματα. Το 1995, με διάταγμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, οι νομοθεσίες και οι κανονισμοί που είχαν εγκριθεί μέχρι τότε, έπρεπε να καταγραφούν από όλους τους φορείς, διαφορετικά θα θεωρούνταν άκυροι μετά το 1999. Το Δημαρχείο του Ερεβάν παρέβλεψε τον κανονισμό και δεν κατέγραψε το νόμο 6/18 του 1991, ο οποίος απώλεσε την εγκυρότητά του, αφήνοντας την πόλη χωρίς κατάλογο προστατευμένων μνημείων για 4 χρόνια. Παρόλα αυτά για το σχέδιο της Βόρειας Λεωφόρου διαμορφώθηκαν νομοθεσίες για την οικοδομική άδεια και άδειες απαλλοτριώσεων των γύρω περιοχών (N645/2001, N1150-N, N950/2001).

Το 2002, με απόφαση της κυβέρνησης, ο κανονισμός № 438 ρύθμισε την καταμέτρηση, εκτίμηση, μελέτη και συντήρηση, επισκευή και αποκατάσταση, καθώς και τη χρήση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων και το 2003 εγκρίθηκε ο νόμος περί του ‘Διακανονισμού της κρατικής περιουσίας της Αρμενικής Δημοκρατίας και των ακίνητων ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων που δεν υπόκεινται σε απαλλοτρίωση’. Ο νόμος θα ήταν σε ισχύ 2 χρόνια μετά την έγκριση του καταλόγου των μνημείων από εξουσιοδοτημένους φορείς.

Μόλις το 2004 επικυρώθηκε ο κατάλογος με τα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία της πόλης, με καταμετρημένα περίπου 974 μνημεία. Τα 483 ανήκαν στα δείγματα της μνημειακής τέχνης, τα υπόλοιπα 330 ήταν αρχιτεκτονικά, 87 αρχαιολογικά, και 70 ιστορικά μνημεία. Από αυτά τα 460 βρίσκονταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Τις αλλαγές, τα κενά και τα παράδοξα στις νομοθεσίες εκμεταλλεύτηκαν για αυθαιρεσίες οι κατασκευαστικές εταιρίες, που οικοδομούσαν σε μεγάλες κλίμακες με σχέδια που πλέον είχαν ξεφύγει από τον κρατικό έλεγχο... ή μήπως όχι;

Μέχρι το 2007 ο κατάλογος τροποποιήθηκε αρκετές φορές και τα μνημεία είχαν φτάσει περίπου στα 24.152, ενώ καταγράφονταν και πολλά κτίρια που είχαν ήδη καταστραφεί. Είναι δεδομένο πως η σωστή αξιολόγηση και καταγραφή των κτιρίων δε θα γίνει. Άλλωστε οι αντιφάσεις μεταξύ των νόμων έχουν δημιουργήσει ένα μηχανισμό αποδιοργάνωσης και διάλυσης με στόχο την καταστροφή των κτιρίων, με αποτέλεσμα η έννομη προστασία όταν υπόκειται σε επείγουσα κρατική ανάγκη

προκαλεί μακροπρόθεσμες ζημιές και πιθανότατα μεγαλύτερες σε σχέση με μία μη νομιμοποιημένη κατάσταση.

Εκτός από εμφάνιση κρατικών οργανώσεων (agencies), επενδυτών, τοπικών και ξένων κατασκευαστικών εταιριών, η κατάσταση οδήγησε στη δημιουργία κοινωνικών οργανώσεων και δραστηριοτήτων ακτιβισμού με ειδικούς από διάφορους τομείς, ενεργώντας μέσω του διαδικτύου ή στην πόλη, αντιμετωπίζοντας κριτικά τις κρατικές αποφάσεις²⁴.

Μετά την ολοκλήρωση της Βόρειας Λεωφόρου εφαρμόζονται φιλόδοξα σχέδια στην αναπτυξιακή διαδικασία της σύγχρονης πρωτεύουσας²⁵. Στην επίσημη ιστοσελίδα του Δημαρχείου της πόλης Ερεβάν, στον τομέα της αστικής ανάπτυξης παρουσιάζονται «Προοπτικές για μελλοντικά σχέδια της πόλης» με προτάσεις για ανάπτυξη και κατασκευή σύγχρονων συγκροτημάτων²⁶.

Old Yerevan City Plan - Σχέδιο για την 'Παλαιά Πόλη του Ερεβάν' ²⁷

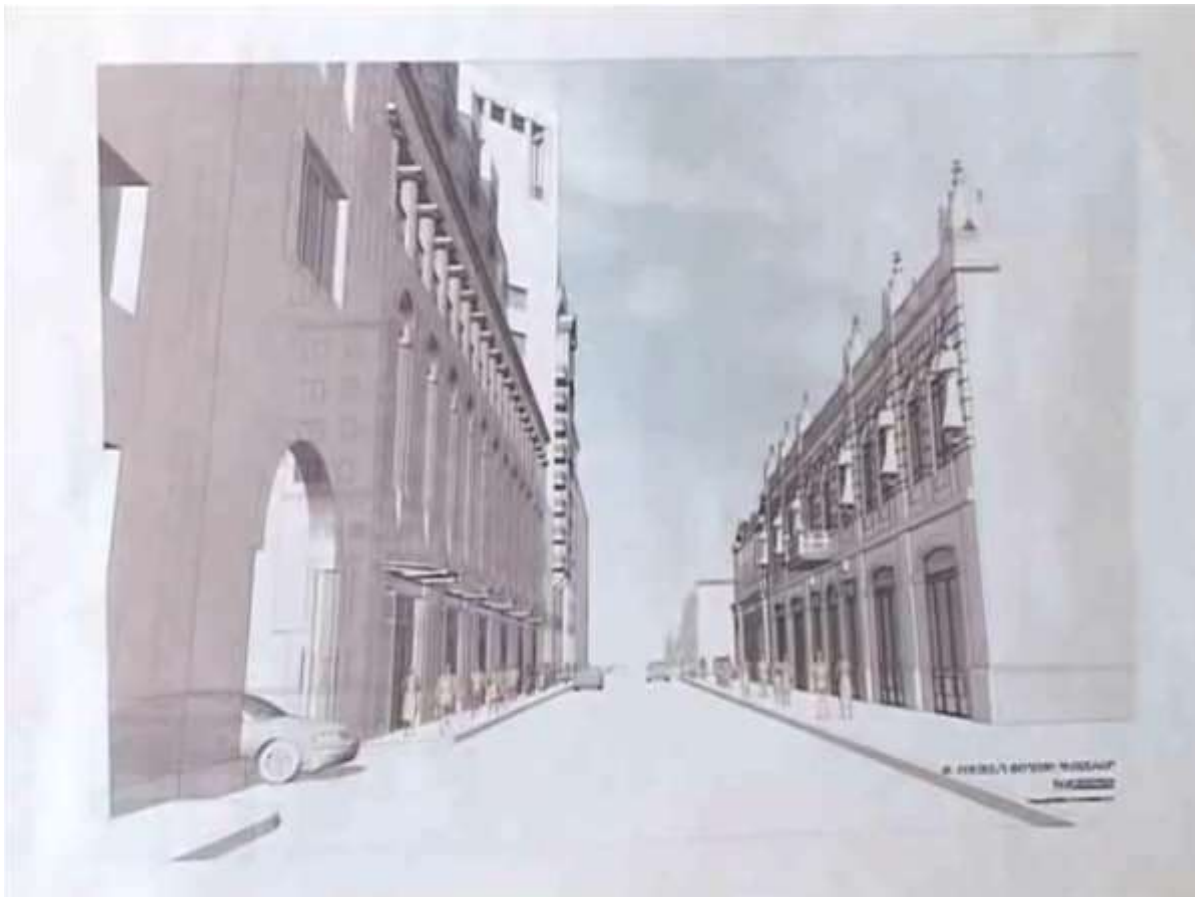
Πρόκειται για έναν πεζόδρομο-στοά μήκους 300 και πλάτους 70 μέτρων στεγασμένο με τζαμαρία, όπου παράλληλα κατά μήκος θα συναρμολογηθούν τα ιστορικά κτίρια που κατεδαφίστηκαν και φυλάσσονται στις αποθήκες.

«...Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα πέρασμα ιστορικής μνήμης της παλαιάς πόλης. Επίσης θα λειτουργήσει ως χώρος αναψυχής όπου τα ιστορικά κτίρια θα διαμορφωθούν σε σύγχρονα καταστήματα, εστιατόρια, καφετέριες και τουριστικά μαγαζιά, τα οποία ταυτόχρονα θα προβάλλουν τις παραδόσεις. Η στέγαση θα παρέχει στους πεζούς την άνεση να απολαύσουν τις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες χειμώνα-καλοκαίρι...»²⁸.

Στη περιοχή που είναι προορισμένο να εφαρμοστεί το σχέδιο θα χρειαστεί να κατεδαφιστούν και άλλα ιστορικά κτίρια. Αντίθετα, ορισμένα κτίρια που θα συναρμολογηθούν στην περιοχή θα απέχουν λίγα μόνο μέτρα από την αρχική τους τοποθεσία πριν την κατεδάφισή τους.

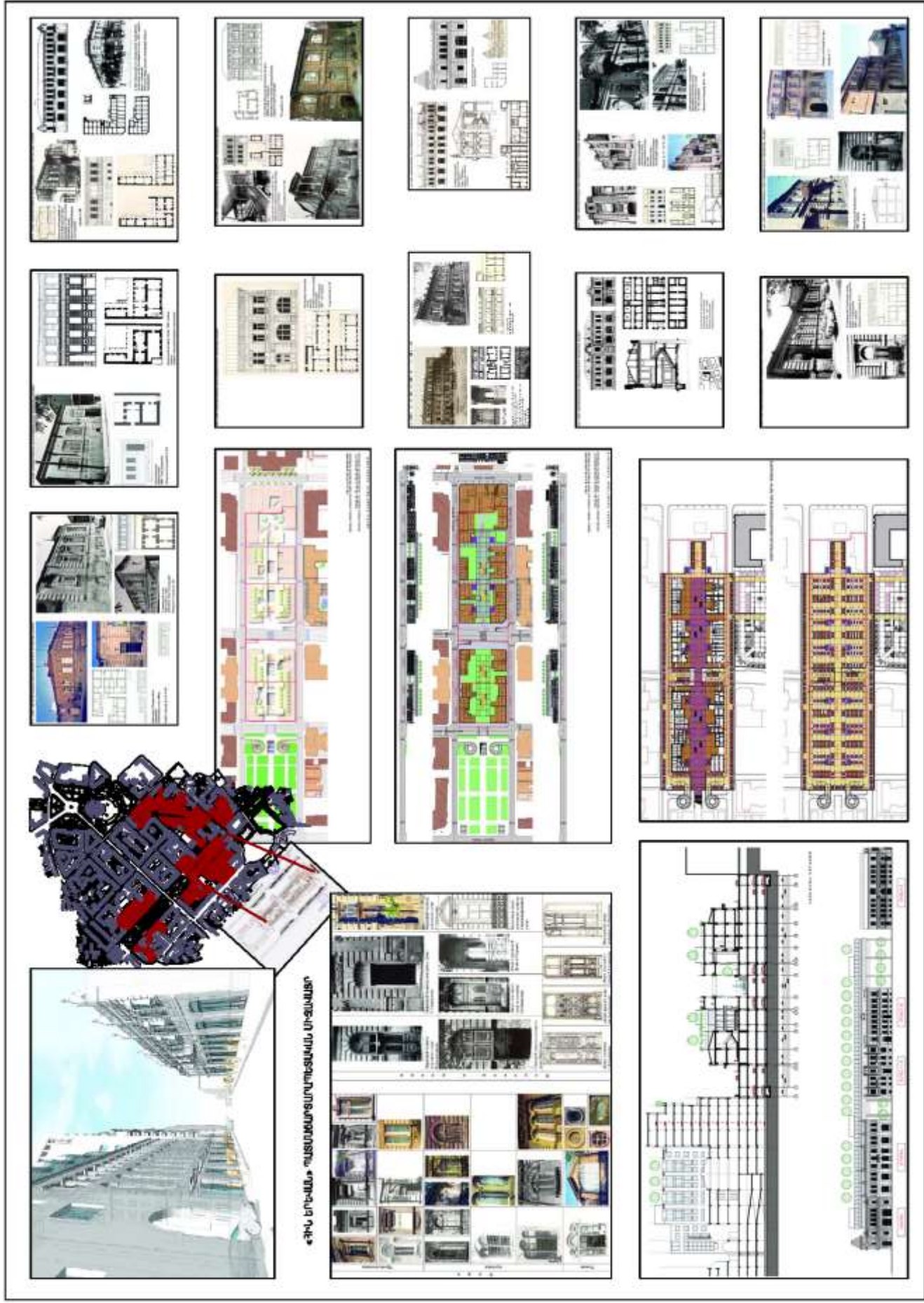

15. Χάρτης της περιοχή που προορίζεται για την πραγμάτωση του σχεδίου.

16-17. Παρουσιάζονται δείγματα κτιρίων και ένα δείγμα στοάς για την επεξήγηση του σχεδίου της 'Παλαιάς πόλης του Ερεβάν' από τον υπεύθυνο αρχιτέκτονα Levon Vartanyan.

18. Επίσημη πρόταση σχεδίου της «Παλαιάς πόλης του Ερεβάν»

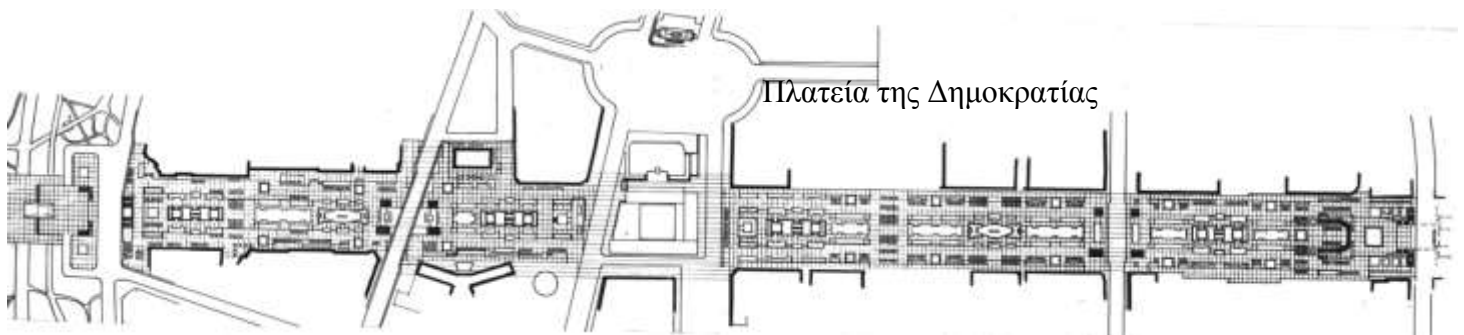

Main Avenue Plan – Σχέδιο της ‘Κεντρικής Λεωφόρου’

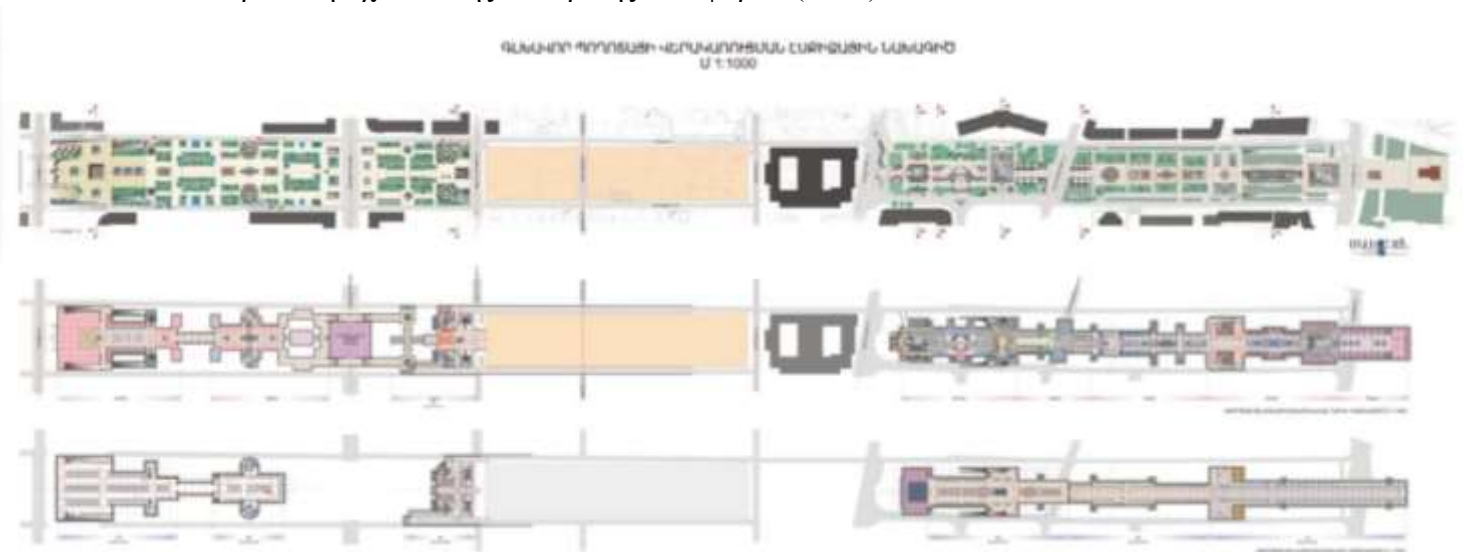
Η ‘Κεντρική Λεωφόρος’ σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Armen Zaryan το 1966 για δημιουργία ενός πεζόδρομου, με χώρους πρασίνου και σιντριβάνια, από το νότιο-ανατολικό έως το βόρειο-δυτικό τμήμα της κυκλικής Λεωφόρου (από τη λεωφόρο Khandjyan έως τη Saryan). Είχαν κατασκευαστεί τα τμήματα που βρίσκονται μεταξύ οδών Nalbandyan – Hanrapetutyan και Saryan – Mashtots. Το τμήμα Koghbatsi-Abovyan δεν υλοποιήθηκε ποτέ (στο τμήμα αυτό έχει εγκριθεί το σχέδιο ‘Old Yerevan City Plan’).

Ο πεζόδρομος είναι σε άθλια κατάσταση με παραμελημένες ζώνες πράσινου και κατεστραμμένες πλάκες πεζοδρομίου από την εποχή της αλλαγής του καθεστώτος και υφίσταται παροδική εκμετάλλευση από ιδιωτικές εταιρίες. Τμηματικά γίνονται έργα και βρίσκεται σε διαδικασία επιδιόρθωσης λόγω της κατάρρευσης.

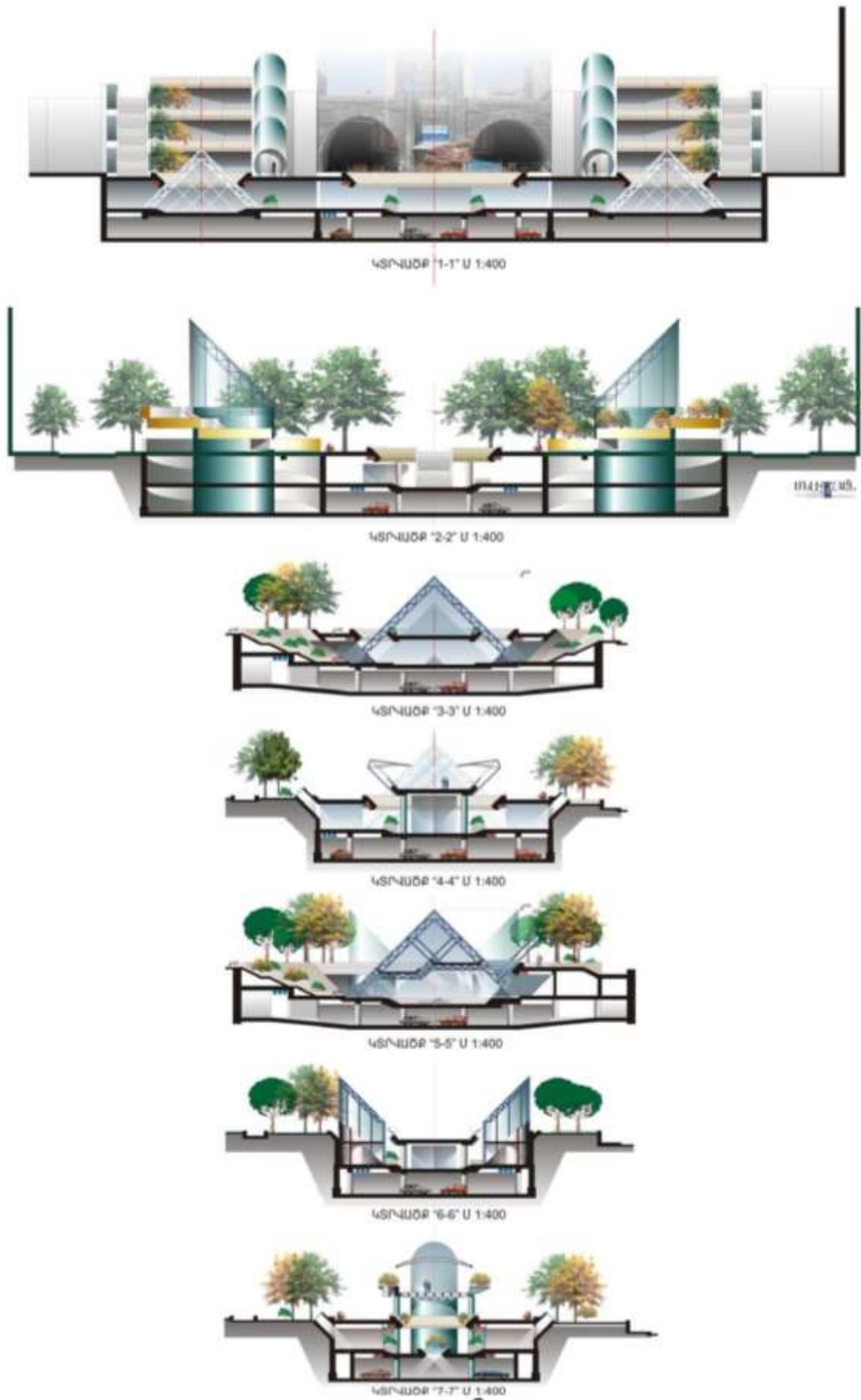
Το 2010 εγκρίθηκε με απόφαση της δημορχιακής επιτροπής το σχέδιο της ανάπλασης και ανάδειξης της Κεντρικής Λεωφόρου. Οι προτάσεις έχουν μεγαλεπήβολα σχέδια για τον εκσυγχρονισμό της περιοχής και περιέχουν λύσεις για προβλήματα στάθμευσης, υπόγεια καταστήματα, κτλ. Θεωρείται αναγκαία η ανάπλαση με αφαίρεση στοιχείων της προηγούμενης κατασκευής λόγω της κατάρρευσης της κατασκευής. Αξίζει να σημειωθεί πως στο βόρειο-δυτικό τμήμα, μεταξύ των παράλληλων οδών Arami και Buzand έχουν κατεδαφιστεί σχεδόν όλα τα ιστορικά κτίσματα.

19. Πρόταση σχεδίου της Κεντρικής Λεωφόρου (1966).

20. Πρόταση σχεδίου της Κεντρικής Λεωφόρου (2010)

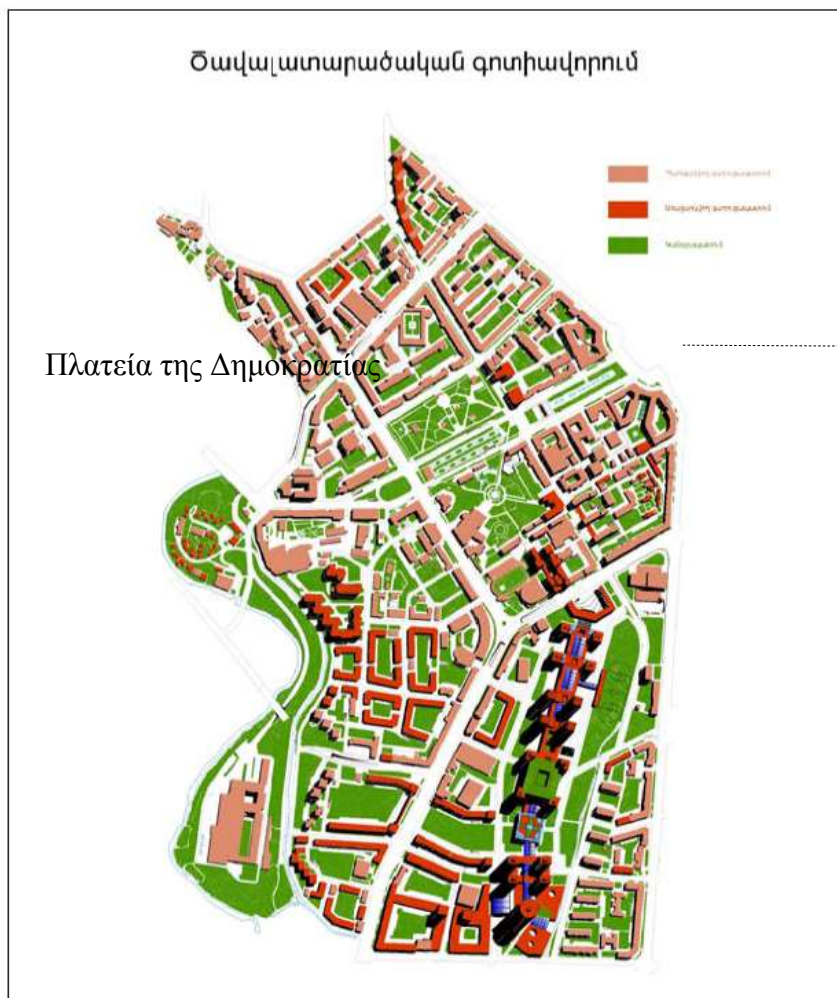
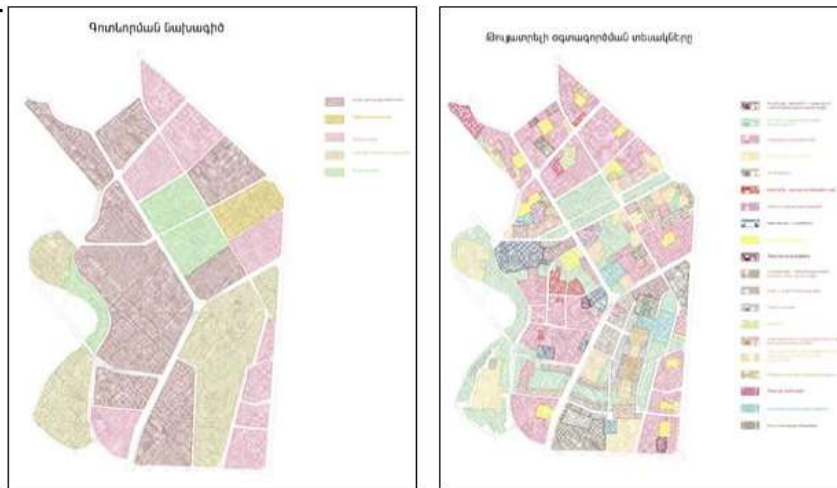

21. Προτάσεις ανάπλασης για τα τμήματα της Κεντρικής Λεωφόρου (2010).

Σχέδιο- πρόταση ‘Πολυλειτουργικό Κέντρο’

Είναι σχεδιασμένο ως ένα πολυλειτουργικό κέντρο για εμπορική και επιχειρηματική χρήση.

Το οικοδομικό τετράγωνο που προορίζεται για το σχέδιο βρίσκεται στην νότια πλευρά της κυκλικής οδού Khandjyan, μεταξύ της οδού Agatangeghos και της Λεωφόρου Tigran Mets. Πρόκειται για μια περιοχή η οποία ενώνει το κέντρο με τις οδικές αρτηρίες σύνδεσης του Ερεβάν με τις επαρχιακές πόλεις που βρίσκονται στη νότια πλευρά της χώρας.

22. Σχέδιο της τοποθεσίας για το ‘Πολυλειτουργικό Κέντρο’

23. Σχέδιο πολυκατοικιών για το 'Πολυλειτουργικό Κέντρο'

Water World – «Ο Κόσμος του Νερού»²⁹

Πρόκειται για ένα θαλάσσιο πάρκο που βρίσκεται στην Λεωφόρο Miasnikyan στην περιοχή Nor-Nork (2 χιλιόμετρα μακριά από το κέντρο) το οποίο περιλαμβάνει μια έκταση 7,4 στρεμμάτων με 12 κολυμβητήρια και 12 πισίνες. Ενσωματώνεται στο σχέδιο της ανάπτυξης και διατήρησης χώρων πρασίνου της πόλης.

Εντούτοις οι γύρω περιοχές στερούνται την καθημερινή διαρκή παροχή του νερού, μιας και κάθε μεσημέρι (για 3-4 ώρες) και κάθε βράδυ (για 8 περίπου ώρες) αυτή διακόπτεται. Παρόλα αυτά οι κάτοικοι δεν αρνούνται να χρησιμοποιήσουν τις εγκαταστάσεις του πάρκου, πληρώνοντας ένα υψηλό για τα δεδομένα της χώρας αντίτιμο.

24.Εικόνες από το ψυχαγωγικό κέντρο «Ο Κόσμος του Νερού»

25. Πολυκατοικίες μαζικής στέγασης σε περιοχή γύρω από το ψυχαγωγικό κέντρο «Ο Κόσμος του Νερού»

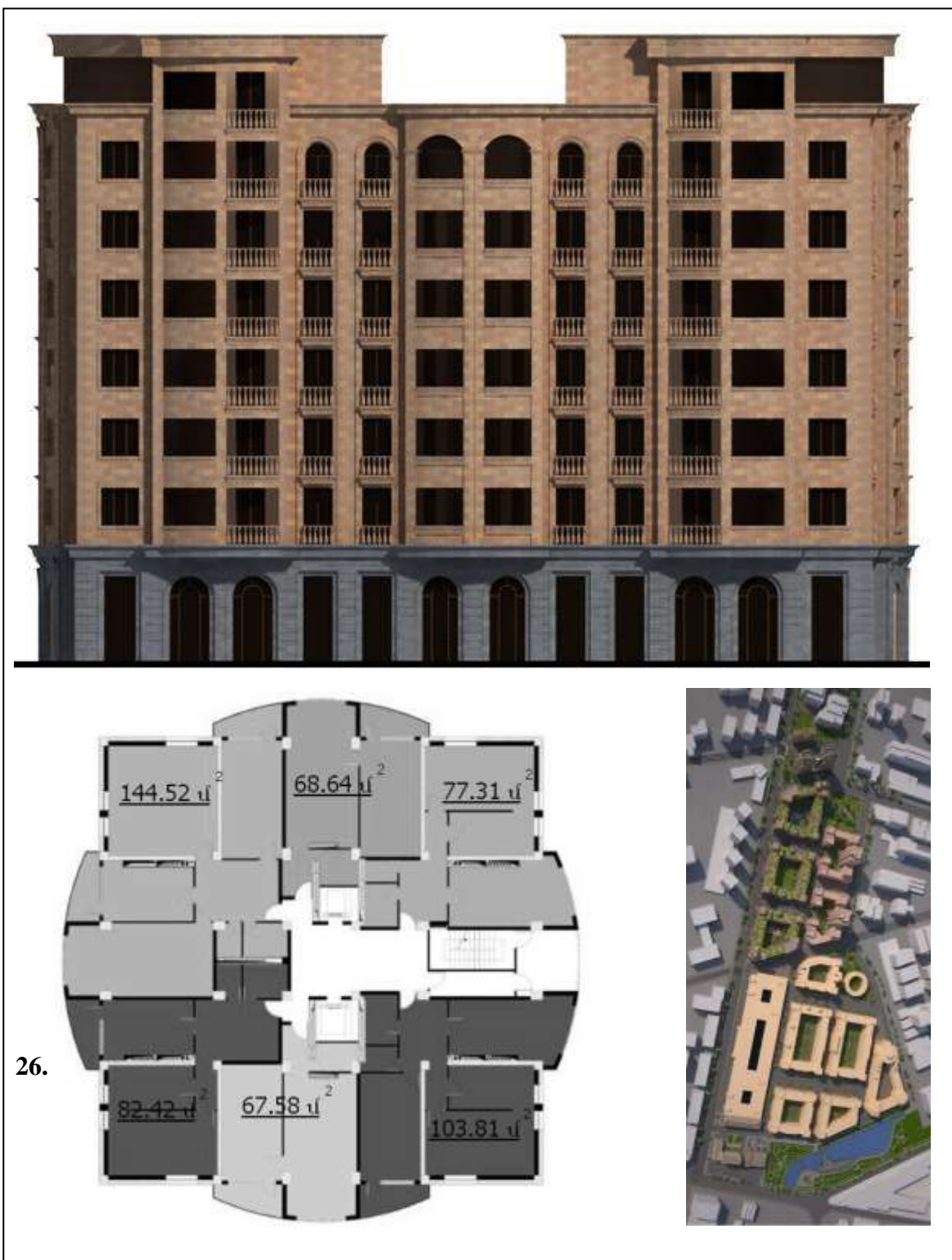

Eraz residential district – συγκρότημα κατοικιών «Όνειρο»³⁰

Το συγκρότημα κατοικιών «Όνειρο» είναι πολυτελείς πολυκατοικίες, 7 χμ. μακριά από το κέντρο της πόλης, κατασκευασμένες με ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές λύσεις (σύμφωνα με την ιστοσελίδα της κατασκευάστριας εταιρίας), που παρέχουν άνεση και πρωτοτυπία στο εσωτερικό των διαμερισμάτων.

Τα συγκροτήματα αποτελούνται από πολυώροφα κτίρια έως και δεκαοκτώ ορόφων. Κάθε κτίριο διαθέτει διαμερίσματα διαφόρων μεγεθών που ξεκινάνε από τα 68τ.μ. και φτάνουν έως και τα 150τ.μ.

Για κάθε κάτοικο πολυκατοικιών μαζικής στέγασης και παραμελημένων ιστορικών κτιρίων θα ήταν όνειρο η μετακόμιση σε μία τέτοια κατοικία.

Οι κατοικίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

«Κατά το 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} σχηματίζεται το αρχιτεκτονικό και οικοδομικό υπόβαθρο της πόλης Ερεβάν. Η εντατική ανοικοδόμηση σε σύντομο χρονικό διάστημα μεταμορφώνει την όψη της πόλης. Χαρακτηριστικά της εποχής είναι η διεύρυνση της τυπολογικής ποικιλίας των κτιρίων και η δημιουργία κτιρίων νέων κατηγοριών. Η τροποποίηση των παραδοσιακών τύπων συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του χρόνου, με τις ανάγκες για νέες χωρικές λειτουργικές λύσεις και με την εισαγωγή σύγχρονων δομικών και κατασκευαστικών υλικών».

«Η αρχιτεκτονική βρήκε γόνιμες και έξυπνες αισθητικές λύσεις απορροφώντας τις τοπικές παραδόσεις βασιζόμενη και στις ευρωπαϊκές τάσεις».³¹

«Ο σχεδιασμός και η κανονική διάταξη της πόλης ξεκινάει στα τέλη του 1830 από βόρειο-δυτικά». «Οι πολεοδομικές δράσεις γίνονται πραγματικότητα με το γενικό σχέδιο της πόλης του 1856, το οποίο είναι ένα σημαντικό έγγραφο που καθορίζει τη μελλοντική ανάπτυξη της πόλης. Γίνονται επεκτάσεις καινούριων δρόμων και αλλαγές στα γενικά χαρακτηριστικά των κτιρίων».

«Η ανοικοδόμηση στις αρχές του 20αι. ξεκινά με ενέργειες όπως η κατάργηση του συστήματος της ελεύθερης δόμησης και η θέσπιση του συστήματος συνεχούς δόμησης με πρόσοψη κτιρίων επί της οικοδομικής γραμμής ταυτιζόμενη με τη ρυμοτομική. Αλλάζουν οι όροι δόμησης και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος ανεβαίνει. Η καταγραφή των οικοπέδων γίνεται από τον αρχιτέκτονα Meghrabyan και θα αξιοποιηθεί μελλοντικά από τον Tamanyan για τη δημιουργία του δικού του σχεδίου της πόλης».³²

Το ρυθμιστικό σχέδιο του Meghrabyan (1906-1911) περιείχε πολλές λεπτομέρειες και αξιοποιήθηκε από το γενικό σχέδιο του Tamanyan (1924). Εφόσον η πόλη σχεδιάστηκε για 150.000 κατοίκους, ενώ είχε μόνο 30-35 χιλιάδες, τα κτίρια και οι κατοικίες ήταν σχεδιασμένες να μην υπερβαίνουν τους δύο, σε ελάχιστες περιπτώσεις και τρεις ορόφους. Ο Tamanyan, κατά κύριο λόγο, σχεδίασε κτίρια-μνημεία νεοκλασικού ρυθμού, όπως κρατικά οικοδομήματα, δημόσια συγκροτήματα, πανεπιστήμια, νοσοκομεία. Πολλά από τα πρώτα κτίσματα που προοριζόταν για κατοικίες ήταν σχεδιασμένες από τον Buniathyan.³³

Το τελευταίο γενικό σχέδιο της πόλης της σοβιετικής εποχής ήταν ρυθμισμένο από τον αρχιτέκτονα Mazmanyanyan το 1971. Μετά το 1991, επί της Δημοκρατικής Αρμενίας, το γενικό σχέδιο της πόλης επικυρώθηκε μόλις το 2006.

28. Κεντρική Πλατεία της πόλης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

27. Ερεβάν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (<http://hinyerevan.com#!>)

*«Στην αρχιτεκτονική του Ερεβάν κατά το 19^ο και 20^ο αι. στα πλαίσια της πολεοδομικής ανάπτυξης η αστική κατοικία παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον από την άποψη των αλλαγών που υφίσταται. Μέσα σε έναν αιώνα αρχιτεκτονικής ανάπτυξης η κατοικία περνάει σε φάση πλήρους ολοκλήρωσης, απορροφώντας και αντανακλώντας μέσα από τα χαρακτηριστικά της κάθε απόχρωση ιδεολογικών, κοινωνικό-οικονομικών και πολιτιστικών αλλαγών καθώς και όλες τις μεταλλάξεις σε σχέση με το πολεοδομικό σύστημα της πόλης».*³⁴

Πριν τις ριζικές αλλαγές της πόλης με την εφαρμογή του γενικού σχεδίου της πόλης του 1924 το Ερεβάν του 19^{ου} αιώνα ‘περιγράφουν’ οι στενοί και οι στραβοί δρόμοι, δημιουργώντας μία ακανόνιστη διάταξη.

Τα κτίρια της περιόδου αυτής ήταν λιθόκτιστες και πλίνθινες κατασκευές και αποτελούνταν από εσωτερικές αυλές με κήπους. Οι φέρουσες κατασκευές των δαπέδων και του δώματος είναι ξύλινες με επίπεδη στέγη.

Τα λιθόκτιστα κτίσματα κυρίως ήταν μικρές κατοικίες μέχρι δύο ή σπάνια τρεις ορόφους, ενώ τα τυπικά συγκροτήματα κτιρίων διέφεραν με τη λιτότητά τους, σε πλήρη αντίθεση με τον πληθωρικό και μνημειώδη κλασικισμό. Στις αναλογίες των κτιρίων αντανακλάται η ανθρώπινη κλίμακα³⁵.

Με τη γραφικότητα που τους διακρίνει, καθορίζονται ως χαρακτηριστικά παραδείγματα της εποχής. Οι απλές συνθέσεις αποτελούνται από διακοσμητικές λεπτομέρειες στις προσόψεις, μοναδικά αραβουργήματα στα παράθυρα και τα παραδοσιακά ξυλόγλυπτα μπαλκόνια, τα οποία όμως εντάσσονται με φυσικό τρόπο στο αστικό περιβάλλον αλλά δίνουν και μια ιδιαίτερη χροιά σε κάθε κτίριο. Παρά τον ξεχωριστό χαρακτήρα του κάθε κτιρίου, το πανομοιότυπο περιβάλλον, τα λειτουργικά ζητήματα και οι φυσικές συνθήκες συντελούν στην ομοιομορφία των κατοικιών.

Κάνοντας σύγκριση της δομής των κτιρίων των τελών του 19^{ου} αι. με παλαιότερα παρατηρούμε μια μετάβαση από απλές φόρμες σε πιο πολύπλοκες, σε ό, τι αφορά στο σχεδιασμό, στις λύσεις και στη διακόσμηση των προσόψεων. Ταυτόχρονα στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της περιόδου (1890 – 1910) εντοπίζονται τάσεις εξέλιξης της φόρμας που κυριαρχούσε σε προηγούμενες εποχές, της μελέτης των σχεδίων και των κατόψεων.

Οι κατοικίες με βάση τη λειτουργικότητά τους μπορούν να χωριστούν σε τρεις τύπους: σε ατομικές κατοικίες (επαύλεις), πολύ-οικογενειακές κατοικίες και πολύ-λειτουργικές.

Πιο διαδεδομένος τύπος της κατοικίας είναι η μονοκατοικία. Μεταξύ των δειγμάτων περιλαμβάνονται διάωροφες και τριώροφες κατοικίες. Από τη μεριά της εσωτερικής αυλής σε όλο το μήκος καθώς και στα υπόγεια, υπάρχουν πρόσθετοι χώροι με τη μορφή στοών, που χρησιμοποιούνται για διάφορες χρήσεις, όπως για κουζίνα το καλοκαίρι, ή ως χώροι σύνδεσης του κυρίως σπιτιού με την αυλή. Πολλές φορές αυτοί οι χώροι αποτελούν και τη μοναδική κύρια είσοδο του σπιτιού. Το κύριο στοιχείο της αρχιτεκτονικής αυτών των κατοικιών είναι οι έξοδοι-περάσματα. Αυτά τα περάσματα συνδέουν διαφορετικές αυλές μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα σύστημα «ροής» με εξόδους προς όλους τους δρόμους που περικλείουν την κατοικία. Ξεκινώντας από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. η έντονη ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος, των επιχειρήσεων, του εμπορίου, της παραγωγής και της βιοτεχνίας προσελκύει ένα μεγάλο κύμα ανθρώπων προς την πόλη και η κατασκευή κτιρίων με διαμερίσματα προς ενοικίαση αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό. Ο πολύ-οικογενειακός τύπος μαζικού κτιρίου είναι χαρακτηριστικός της εποχής. Τα κτίρια χτίζονται στα όρια των οικοπέδων επιτυγχάνοντας άμεση σύνδεση της κατοικίας με το δρόμο. Οι πολυκατοικίες αυτού του είδους μπορούν να κατανοηθούν σε τρεις κατηγορίες: «αρχοντικά» διαμερίσματα, απλά διαμερίσματα τα οποία διαθέτουν λίγα δωμάτια, συνήθως επιπλωμένα και μαζικές φτωχικές κατοικίες για εργάτες και στρατιώτες. Οι πολύ-λειτουργικές κατοικίες, εκτός από κατοικία προσφέρουν χώρους και για επιμέρους λειτουργίες, όπως καταστήματα, εργαστήρια, γραφεία. Η σύνθεση του κτίσματος εξαρτάται από το είδος των λειτουργιών που θα φιλοξενήσει, όπως για τα καταστήματα θα χρησιμοποιηθούν τα δωμάτια που είναι στο ισόγειο και στην πρόσοψη του κτιρίου, ή και για τα εργαστήρια στο πίσω μέρος της αυλής.

Στα κατασκευαστικά υλικά διακρίνεται η ηφαιστειακή τέφρα (Armenian tuff) που επιτρέπει την παραγωγή κομματιών μεγάλου μεγέθους, έχει αντοχή, χαμηλό βάρος όγκου και θερμικές ιδιότητες. Για τις κλιματολογικές συνθήκες της χώρας αποτελεί ένα κατασκευαστικό υλικό άριστης ποιότητας. Το χρώμα του πετρώματος αλλάζει ανάλογα με το βάθος που εντοπίζεται. Τα χρώματα ποικίλουν σε αποχρώσεις της ώχρας, του ροζ, του καφέ και μία ιδιαίτερη απόχρωση του μαύρου. Το συγκεκριμένο μαύρο χρώμα έχει προσδώσει το χαρακτηρισμό «μαύρες κατοικίες» στα κτίρια που έχουν χτιστεί με το υλικό του συγκεκριμένου χρώματος.

29. Εικόνα από κατοικίες του 19^{ου} αι. στην οδό Arami.
(φωτογραφίες <http://hinyerevan.com#!>)

30. Εικόνα πρόσοψης «μαύρης κατοικίας» στην οδό Arami, Ερεβάν, Αρμενία, 2014

31. Εικόνα από ερειπωμένη ιστορική κατοικία στην οδό Buzand στο φόντο τις πολυκατοικίας της Βόρειας Λεωφόρου. (φωτογραφίες <http://hinyerevan.com#!>)

«Θύματα κρατικών αναγκών»

«Θύματα κρατικών αναγκών»

Κατάλογος ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων: μηχανισμοί εξόντωσης ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Κατεδάφιση ή αποσυναρμολόγηση; Προσπάθεια 'ανασυγκρότησης' της σύγχρονης πρωτεύουσας

«Θύματα κρατικών αναγκών»

Μέχρι το 1995 η προστασία των ιστορικών μνημείων υπαγόταν άμεσα στο **Υπουργείο Πολιτισμού (Υ.Π.)**. Έκτοτε δημιουργήθηκαν ξεχωριστά τμήματα του Υπουργείου, όπως η Υπηρεσία Προστασίας Ιστορικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς³⁶, η οποία παρέχει υπηρεσίες διατήρησης, εγγραφής, εξέτασης, συντήρησης, επισκευής, αποκατάστασης, χρήσης κτλ. Όπως φαίνεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού³⁷, η Υπηρεσία ασχολείται νόμιμα και σε μερικές περιπτώσεις στη βάση της νομοθεσίας της Δημοκρατίας της Αρμενίας, με την προστασία και τη χρήση των ακίνητων μνημείων ιστορικής κληρονομιάς και του ιστορικού περιβάλλοντος, δρώντας εκ μέρους της Δημοκρατίας της Αρμενίας (Δ.Α.). Άλλες υπηρεσίες που εξυπηρετούν το **Υπουργείο Αστικής Ανάπτυξης**³⁸ παρέχουν υπηρεσίες στον τομέα του πολεοδομικού σχεδιασμού, προτείνουν καινούρια σχέδια ανάπτυξης της πόλης, διεξάγουν διαγωνισμούς, καθώς και επιβλέπουν εργασίες στον κατασκευαστικό τομέα.

Επίσης, μέσω της νομοθεσίας που καθορίζει τα δικαιώματα χρήσης και διαχείρισης μνημείων, σε ορισμένες περιπτώσεις κατορθώνεται να παρακαμφθεί το Υ.Π. με αμφιβόλου νομιμότητας εγκρίσεις. (Στην απόφαση έγκρισης του καταστατικού χάρτη και της δομής των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού ορίζεται πως οι υπηρεσίες του Υπουργείου περιλαμβάνουν τις δομικές μονάδες του (τμήματα, ανεξάρτητες υπηρεσίες και ξεχωριστές μονάδες(υπηρεσίες)). Επιπλέον, η ξεχωριστή μονάδα των υπηρεσιών του Υπουργείου μπορεί να παρέχει υπηρεσίες καθιερωμένες από το νόμο και σε μερικές περιπτώσεις, καθιερωμένες από τη νομοθεσία της Δ.Α. Τέλος, η ξεχωριστή μονάδα έχει το δικαίωμα εκ μέρους της Δ.Α. να αποκτά ιδιοκτησίες και να ασκεί προσωπικά μη ιδιοκτησιακά δικαιώματα, να αναλαμβάνει ευθύνες και να δρα ως ενάγων ή εναγόμενος στο δικαστήριο)³⁹.

Οι αυθαίρετες σχέσεις μεταξύ φορέων, οι παρακάμψεις νομοθεσιών και τα συμφέροντα δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη στοχευμένη διαχείριση του καταλόγου ιστορικών μνημείων. Ένα μνημείο το οποίο βρίσκεται υπό την κρατική προστασία και εντάσσεται στον κατάλογο ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων της χώρας μπορεί να απαλλοτριωθεί εφόσον χαρακτηριστεί ως αντικείμενο κρατικών αναγκών. Οπότε ένα κτίριο, από τη στιγμή που εντάσσεται στον κατάλογο, αυτόματα είναι εν δυνάμει κατεδαφιστέο.

Σε όλη αυτή τη διαδικασία προστίθεται και το θέμα της διαφάνειας (transparent procedure) που τίθεται ως προϋπόθεση για όλες τις ενέργειες που πραγματοποιούνται. Οι πράξεις, τα σχέδια και γενικά όλα τα δεδομένα (κρατικής φύσεως) πρέπει να δημοσιευτούν και μέσω του διαδικτύου.

Τα δεδομένα πολλές φορές είναι ανεπαρκή, διότι τα κενά στην πληροφόρηση είναι χρήσιμα για εκείνους που επωφελούνται από τους πολύπλοκους νομικούς χειρισμούς. Συγκρίνοντας στοιχεία από διαφορετικές βάσεις δεδομένων, είναι δύσκολο να καταλήξει κανείς σε ένα σαφές συμπέρασμα.

Η μη κυβερνητική οργάνωση, «Θύματα κρατικών αναγκών»⁴⁰, με αντισυμβατικές πράξεις προσπαθεί να προσφέρει βοήθεια ευαισθητοποιώντας στο θέμα των απαλλοτριώσεων, παρέχει νομικές συμβουλές, εκτίμηση ακινήτων, διευκρίνιση των διατάξεων και νομοθεσιών και γενικά των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στους παθόντες των κρατικών αναγκών. Επίσης οργανώνει συνεντεύξεις τύπου και παρέχει πληροφόρηση μέσω δημοσιεύσεων σε όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Σε μία από τις αναφορές αποσαφηνίζει τις παραβάσεις του Νόμου περί των απαλλοτριώσεων, όπου ως βάση (αρχή) θεωρείται το υπερισχύον δημόσιο συμφέρον.

Ενώ κάνει λόγο και για ελλείψεις του Νόμου περί κάποιων βασικών ορισμών όπως το «δημόσιο συμφέρον», «προτεραιότητα» και «εξαιρετικές καταστάσεις»⁴¹.

Εφόσον οι κρατικές ανάγκες και το δημόσιο συμφέρον δεν έχουν οριστεί, οι διαδικασίες κατεδάφισης πραγματοποιούνται με πρόφαση τις εξαιρετικές κρατικές ανάγκες δίχως περαιτέρω αιτιολόγηση. Οι κατασκευαστικές εταιρίες (τοπικές και ξένες, αλλά ιδίως ρώσικες) αγοράζουν τα απαλλοτριωμένα οικοπέδα και τα μεταμορφώνουν σύμφωνα με το συμφέρον τους.

Ανατρέχοντας και στις παλαιότερες εποχές στη διαχείριση του κατασκευαστικού τομέα, παρατηρούνται οι ίδιες συνθήκες διαπραγμάτευσης. Όπως επισημαίνει στο βιβλίο της «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», η Μαριέττα Γκασπαριάν, «Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα τίθενται οι κανόνες για την οργάνωση των έργων κατασκευής. Πλέον τα προβλήματα της πόλης επιλύονται με τη βοήθεια υπηρεσιών οικονομικής διαχείρισης της τοπικής κυβέρνησης. Σχετικά με τους κανόνες γενικής επιστάσις για κατασκευή νέων κτιρίων εκδίδονται εγκύκλιοι από το Υπουργείο Εσωτερικών (από την τεχνική- κατασκευαστική επιτροπή) από το 1912. Τέτοιου τύπου εγκύκλιοι εκδίδονται με συμβουλευτικό τρόπο (σαν προτάσεις) από τους κρατικούς οργανισμούς της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Η οργάνωση των κατασκευαστικών έργων πραγματοποιείται από ειδικές βιομηχανικές κοινοπραξίες που συγκεντρώνουν διάφορους επαγγελματίες»⁴².

32. Διαδικασίες κατεδάφισης. (στο πανό είναι γραμμένη η φράση «Η Πόλη μας ανήκει»)

Κατάλογος ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων: μηχανισμοί εξόντωσης ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Ο κατάλογος των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων προστατεύει τα κτίρια από κακή χρήση και κατεδάφιση. Εάν ένα κτίριο αφαιρεθεί από τη λίστα, ταυτόχρονα βρίσκεται έξω από την προστασία του νόμου, και μπορεί να καταστεί θύμα αυθαιρεσίας. Παρότι τα μνημεία περιέχονται στον κατάλογο της εθνικής ιδιοκτησίας, μερικά από αυτά δεν υπάρχουν πια, ενώ άλλα βρίσκονται στα πρόθυρα της κατάρρευσης.

Ο όρος διατηρητέο δεν χρησιμοποιείται για τα κτίρια, αλλά παρουσιάζονται σαν ιστορικά μνημεία σε ένα κατάλογο νομιμοποιημένο από το Κράτος, μαζί με όλα τα μνημεία της χώρας, συμπεριλαμβανομένων και των καλλιτεχνικών έργων, όπως πχ τα γλυπτά.

Ο κατάλογος που παρουσιάζεται εδώ είναι ο **Επίσημος Κατάλογος Ιστορικών και Πολιτιστικών Μνημείων της πόλης Ερεβάν του Κεντρικού τομέα**. Βρίσκεται στο διαδίκτυο στην ιστοσελίδα της Wikipedia μόνο στην αρμενική γλώσσα. Επίσης παρουσιάζεται ως επίσημο κρατικό έγγραφο από την εταιρία ARLIS στην ιστοσελίδα της σε μορφή pdf και περιλαμβάνει τα μνημεία όλων των περιοχών της Αρμενίας (www.arlis.am). Εδώ παρουσιάζεται μεταφρασμένο από τα αρμενικά στα ελληνικά, με εξαίρεση τις ονομασίες που είναι με λατινικούς χαρακτήρες, για διευκόλυνση σε περαιτέρω έρευνα (στο διαδίκτυο, googlemaps, κτλ) από τον αναγνώστη. Έχει περιοριστεί, λόγω του μεγάλου του όγκου (ο συνολικός κατάλογος του κεντρικού τομέα περιλαμβάνει 458 μνημεία) στο πλαίσιο των κτιρίων που μελετώνται, δηλαδή των κατοικιών που οικοδομήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στεγάζουν/στεγάζαν οικογένειες και βρίσκονται στον τομέα εντός του κεντρικού δακτυλίου της πόλης. Απαριθμούνται 108 κτίρια, τα οποία, εκτός από δύο περιπτώσεις, είναι μόνο κατοικίες.

Ανάγνωση του καταλόγου:

Οι στήλες του επίσημου καταλόγου χωρίζονται σε 7. Μνημείο (τύπος κατοικίας ή και αρχική ιδιοκτησία, ή και ονομασία που έχει δοθεί με τον καιρό ή αναγνωρίζεται ως τέτοιο), Έτος ανέγερσης, Διεύθυνση (αρχική οικοδόμηση του κτιρίου), Αριθμός καταλόγου (αριθμός ο οποίος αντιστοιχεί σε κάθε μνημείο, διευκολύνει στην αναζήτηση, διότι πολλές φορές δεν αναφέρεται η διεύθυνση), Σημασία (Τοπική ή Κρατική), Αρχιτέκτονας ή Έργο, Σημειώσεις (αυτή η στήλη επίσημα δεν έχει πολλές πληροφορίες, οι σημειώσεις με κόκκινο είναι η προσθήκη που έχει γίνει μετά από έρευνα από διάφορες πηγές και δεν αποτελούν μέρος του επίσημου καταλόγου), και τέλος η στήλη 8- Φωτογραφία. Η τελευταία στήλη έχει προστεθεί για να παρουσιαστεί φωτογραφικό υλικό που έχει ληφθεί από την κρατική βάση δεδομένων (**Armenia's Monuments Information Database**, <http://www.armmonuments.am/>), όπου η αναζήτηση ήταν πολύ δύσκολη και χρονοβόρα, μόνο στην αρμενική γλώσσα και χωρίς πολλές πληροφορίες. Σε αρκετές περιπτώσεις πάντως υπήρχαν φωτογραφίες, χωρίς βέβαια να αναφέρεται η ημερομηνία τους και άλλα στοιχεία των κτιρίων, όπως εάν έχει κατεδαφιστεί ή αποσυναρμολογηθεί. Σε αυτή τη βάση δεδομένων εντοπίστηκαν σχεδόν όλες οι κατοικίες του επίσημου καταλόγου που παρουσιάζεται εδώ εκτός από 16 (ενδεχομένως να μην υπάρχουν, ή η αναζήτηση να μην είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα). Στο αρχείο των φωτογραφιών οι κατοικίες παρουσιάζονται με τον αριθμό του καταλόγου.

Στο τέλος του επίσημου καταλόγου που παρουσιάζεται από την εταιρία ARLIS⁴³ υπάρχει ο κατάλογος με τα **κτίρια προς απαλλοτρίωση** και με τα **κτίρια προς αποσυναρμολόγηση** (με διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ, παράρτημα 2). Ο συνολικός αριθμός των κτιρίων είναι 14, εκ των οποίων μερικά ήδη έχουν κατεδαφιστεί ενώ άλλα εξακολουθούν να υπάρχουν στον κατάλογο ως μνημεία υπό προστασία. Το σχέδιο της «Παλαιάς Πόλης του Ερεβάν» προτείνει να χρησιμοποιηθούν αυτά τα κτίρια για την πραγματοποίηση του. Τα περισσότερα κτίσματα βρίσκονται στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο με αυτό που αναφέρεται στο προτεινόμενο σχέδιο.

Επίσης υπάρχει μια λίστα ή μάλλον λίστες που παρουσιάζονται από έρευνες αρχιτεκτόνων, φωτογράφων, και γενικά πολιτών που αντιδρούν για τις αυθαιρεσίες των κατεδαφίσεων. Εδώ παρουσιάζεται αυτή που είναι πιο πλήρης και ανήκει στη **ΜΚΟ «Θύματα για τις ανάγκες του Κράτους» (Victims of State Needs)**. Απαριθμούνται 44 κτίρια κι εκτός από κατοικίες εντάσσονται και άλλα κτίρια με αντιπροσωπευτικά δείγματα απαλλοτρίωσης.

Οι κατάλογοι, οι βάσεις δεδομένων κι οι επίσημες πηγές που παρουσιάζουν τα ιστορικά μνημεία δεν ξεκαθαρίζουν τη στάση τους ως προς το αντικείμενο αναφοράς, όπως εάν ο κατάλογος είναι για όλα τα μνημεία που είναι στην παρούσα φάση υπό την προστασία του νόμου ή για όλα τα μνημεία συμπεριλαμβανομένων και αυτών που απαλλοτριώθηκαν. Εάν ο κατάλογος περιέχει μόνο τα υπάρχοντα μνημεία, τότε θα έπρεπε να υπάρχει άλλος ένας κατάλογος με τα μνημεία που κατεδαφίστηκαν με όλες τις λεπτομέρειες και με χάρτη. Στην πραγματικότητα μετά από έρευνα στους ιστότοπους και ύστερα από την ανάγνωση των καταλόγων φανερώνεται μία περίπλοκη κατάσταση, με ελλείψεις στην πληροφόρηση, δύσκολες συνθήκες στην αναζήτηση στις βάσεις δεδομένων, ακόμα και στις ανεξάρτητες λίστες.

Όσον αφορά τους πολεοδομικούς χάρτες της περιόδου 1995-2005, είναι σχετικά δυσεύρετοι, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ολοκληρωμένη άποψη του γενικού σχεδίου με τις ιστορικές κατοικίες και τις αλλαγές που υπέστη η πόλη. Επίσης, οι κατοικίες που έχουν προταθεί για απαλλοτρίωση αλλά δεν έχουν κατεδαφιστεί ακόμα, σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχουν στον χάρτη. Ο χάρτης που χρησιμοποιήθηκε, έχει αρκετές ελλείψεις και δείχνει την κατάσταση με τις απαλλοτριώσεις των περιοχών για την κατασκευή της Βόρειας Λεωφόρου.

Η **χαρτογράφηση** των κτιρίων γίνεται με βάση τον επίσημο κατάλογο, αλλά κυρίως με τα δεδομένα της λίστας που προτείνεται από τους αρχιτέκτονες. Είναι μία προσπάθεια συγκρότησης των πληροφοριών που συναρθρώθηκαν μέσω της αναζήτησης και τη διασταύρωση πληροφοριών από ανεπίσημες και επίσημες πηγές. Παρουσιάζεται σαν ένα βοήθημα για την καλύτερη αντίληψη της γενικής κατάστασης των κατεδαφισμένων κτιρίων, των καινούριων προτάσεων και των σχεδίων ανάπλασης, ταυτόχρονα.

Ο επίσημος κατάλογος είναι αρκετά ελλιπής ειδικά στην πληροφόρηση για τις κατοικίες που έχουν ήδη κατεδαφιστεί. Σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχουν πληροφορίες ούτε για τον αρχιτέκτονα, παρόλο που το κτίριο είναι επώνυμο και ο λόγος της έλλειψης δεν είναι η άγνοια της κατασκευής του. Οι λιγοστές σημειώσεις που υπάρχουν αναφέρονται στην ιστορική πορεία και σε παλαιότερες ιδιοκτησίες ή λειτουργίες που είχε το κτίριο.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στη στήλη Σημειώσεις δεν υπάρχουν λεπτομέρειες για κατεδαφισμένα κτίρια. Τα παραδείγματα είναι λίγα, όπως το κτίριο υπό τον αριθμό 1.6/23 για το οποίο αναφέρεται πως έχει διατηρηθεί μόνο η πέτρινη λεπτομέρεια από την κεντρική του είσοδο και πως ανοικοδομήθηκε και ανήκει στην εταιρία 'Euromotors'. Δε σημειώνεται πότε τροποποιήθηκε και ποιοι ήταν οι λόγοι που έπρεπε να απαλλοτριωθεί. Άλλη μία περίπτωση είναι το κτίριο υπ' αριθμό 1.6/25 όπου αναφέρεται η πέτρινη λεπτομέρεια από την κεντρική είσοδο του κτιρίου που έχει διατηρηθεί, ενώ στην ανεξάρτητη λίστα (VSN) σημειώνεται ως κατεδαφισμένο. Στην κρατική βάση δεδομένων υπάρχουν φωτογραφίες και των δύο περιπτώσεων. Επίσης στο κτίριο με αριθμό 1.6/206.5 έχει σημειωθεί πως διατηρείται ο εμπρόσθιος τοίχος της κύριας όψης του, τη στιγμή που στην ανεξάρτητη λίστα εμφανίζεται κατεδαφισμένο.

Η επιτόπια έρευνα έδειξε πως στην περίπτωση των οδών Arami και Buzand έχουν κατεδαφιστεί σχεδόν όλα τα κτίρια. Είναι δύσκολο να εξακριβωθούν ποια από αυτά ήταν ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος.

Πολλά κτίρια από τα προτεινόμενα από το κράτος για κατεδάφιση έχοντας ήδη κατεδαφιστεί δημιουργούν μία σύγχυση εφόσον ο κατάλογος κατεδαφιστέων κτιρίων δεν είναι ενημερωμένος και ο επίσημος κατάλογος δεν αναφέρει λεπτομέρειες.

Οι κατοικίες που μετατράπηκαν σε εστιατόρια ή μπαρ δεν έχουν κατεδαφιστεί. Είναι κυρίως τα διαμερίσματα που πουλήθηκαν οικειοθελώς από τους ιδιοκτήτες που έφυγαν από τη χώρα με την μαζική μετανάστευση των 'σκοτεινών χρόνων'. (πχ Abovyan 23 – Café bar de Paris, Abovyan3 – Blackberry lounge bar κτλ.)

Στην περίπτωση της κατοικίας Qalantaryan, στην οδό Arami 9, με αριθμό καταλόγου 1.6/206.2, έχουν κατεδαφιστεί τμήματα και βρίσκεται στον οικόπεδο υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Glendel Hills». Έχει προταθεί σχέδιο συντήρησης για την κατοικία⁴⁴.

Πολλά τμήματα των κατεδαφισμένων κατοικιών έχουν χρησιμοποιηθεί ως διάκοσμοι στις προσόψεις των πολυκατοικιών που έχουν ανεγερθεί στο ίδιο σημείο. Κάποια από τα παραδείγματα είναι οι κατοικίες στην οδό Abovyan 1/4 (1.6/227), Arami 62 (1.6/208.8), Buzand 51-55 (1.6/188) κτλ.

Εκτός από τα τμήματα τοιχοποιίας των ιστορικών κτισμάτων που χρησιμοποιούνται για τα καινούρια κτίρια, επαναχρησιμοποιείται και η ιδέα, όπως στο παράδειγμα του κατεδαφισμένου κτιρίου της Παλαιάς Βουλής (βλέπε λίστα VSN). Η ονομασία του ξενοδοχείου που κατασκευάστηκε στη θέση του φέρει την ονομασία Congress.

Οι μόνες κατοικίες που έχουν διατηρηθεί είναι στην οδό Marshal Baghramyan και Nalbandyan λόγω του ότι πρόκειται για τις κεντρικότερες αρτηρίες της πόλης. Τα κτίρια εκεί είναι σε πολύ καλή κατάσταση και η αρχιτεκτονική τους είναι επιβλητική. Ιδιώτες εκμεταλλεύονται αυτές τις κατοικίες τις οποίες έχουν αποκτήσει μέσω αγοραπωλησιών. Σε ορισμένες περιπτώσεις σε αυτές τις κατοικίες στεγάζονται υπηρεσίες διαφόρων οργανισμών, στους οποίους και ανήκουν.

Με παράδοξες νομικές διαδικασίες τα κτίρια καθίστανται 'in bando'⁴⁵ και έχουν κατεδαφιστεί ή αποσυναρμολογηθεί περίπου 40-50 κατοικίες, οι περισσότερες κατά το χρονικό διάστημα 2005-2006. Δεν διευκρινίζονται οι συνθήκες των εργασιών και οι εταιρίες συντήρησης των αποσυναρμολογημένων τμημάτων. Οι υπόλοιπες κατοικίες είναι τροποποιημένες ή και τμηματικά καταστραμμένες.

Μια παρατήρηση που μπορεί να γίνει είναι το γεγονός πως τα κατεδαφισμένα κτίρια είναι εκείνα των οποίων δεν έχει αλλάξει η ιδιότητά τους, δηλαδή ακόμα είναι ή ήταν κατοικίες.

Κτίρια και κατοικίες από τον επίσημο ‘Κατάλογο Ιστορικών και Πολιτιστικών Μνημείων’ της πόλης Ερεβάν του Κεντρικού τομέα.

[http://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%BF%D5%A5%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%B8%D5%B6_%D5%BE%D5%A1%D6%80%D5%B9%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6_%D5%B7%D6%80%D5%BB%D5%A1%D5%B6%D5%AB_%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%B4%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%A1%D5%B6_%D6%87_%D5%B4%D5%B7%D5%A1%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D5%A9%D5%AB_%D5%A1%D5%B6%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%AA_%D5%B0%D5%B8%D6%82%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%B1%D5%A1%D5%B6%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB_%D6%81%D5%A1%D5%B6%D5%AF_\(%D4%B5%D6%80%D6%87%D5%A1%D5%B6\)](http://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%BF%D5%A5%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%B8%D5%B6_%D5%BE%D5%A1%D6%80%D5%B9%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6_%D5%B7%D6%80%D5%BB%D5%A1%D5%B6%D5%AB_%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%B4%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%A1%D5%B6_%D6%87_%D5%B4%D5%B7%D5%A1%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D5%A9%D5%AB_%D5%A1%D5%B6%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%AA_%D5%B0%D5%B8%D6%82%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%B1%D5%A1%D5%B6%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB_%D6%81%D5%A1%D5%B6%D5%AF_(%D4%B5%D6%80%D6%87%D5%A1%D5%B6))

Ο συνολικός κατάλογος ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων του κεντρικού τομέα της πρωτεύουσας περιλαμβάνει 458 μνημεία (232 μονάδες).

Στην παρακάτω λίστα απαριθμούνται 108 κτίρια:

106-κατοικίες

2- κτίρια ιδιωτικού-δημόσιου χαρακτήρα

14- κατεδαφιστέες

----κατεδαφισμένες

----αποσυναρμολογημένες

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
1.	Κατοικία	1930	Abovyan 19	1.6/15	T	A.Aharonyan , H.Margaryan	Η πρόσοψη, χτισμένη με πέτρα τουφ, είναι βαμμένη με χρώμα.	Ναι
2.	Κατοικία	1927	Abovyan 23	1.6/16	T	H. Khizanyan	Η πρόσοψη, χτισμένη με πέτρα τουφ, είναι βαμμένη με χρώμα.	Ναι
3.	Κατοικία/ κτίριο“HOK” Αρμενικής Επιτροπής	1928	Abovyan 29	1.6/17	T			Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
	Βοήθειας							
4.	Κατοικία	1950	Abovyan 31	1.6/18	T	M. Grigoryan		Ναι
5.	Κατοικία «Οίκος των καθηγητών»	1934	Abovyan 32	1.6/19	T	S. Safaryan		Ναι
6.	Κατοικία V. Brazhnikov	αρχές 20 αι.	Abovyan 68	1.6/20	T	V. Mirzoyan	various organizations (Βρίσκεται σε ελάχιστη απόσταση βόρειο-ανατολικά από τον κεντρικό τομέα της πόλης.)	Ναι
7.	Κατοικία Babayan	19-20 αι.	Aganhangeghos 3	1.6/21	T	B. Mehhrabyan		Όχι
8.	Κατοικία	1942	Amiryan 3	1.6/22	T	K. Hakobyan		Όχι
9.	Κατοικία	19-20 αι.	Grigor Lusavorich 7	1.6/23	T		Έχει διατηρηθεί μόνο η πέτρινη λεπτομέρεια από την κεντρική είσοδο του κτιρίου.	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							Ανοικοδομήθηκε και ανήκει στην εταιρία 'Euromotors'.	
10.	Κατοικία	19 αι.	Deghatan 13	1.6/24	T		Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «En Daksi»	Ναι
11.	Κατοικία A. Yaralyan	19-20 αι.	Yekmalyan 1, πάροδος 9	1.6/25	T		Έχει διατηρηθεί μόνο η πέτρινη λεπτομέρεια από την κεντρική είσοδο του κτιρίου. Κατεδαφισμένο	Ναι
12.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Zakyan 5 (Khorurdneri 19)	1.6/26	T			Ναι
13.	Κατοικία	1935	Zakyan 8	1.6/27		B. Arazyan	Τροποποιημένο	Ναι
14.	Κατοικία	1948	Zakyan 10	1.6/28	T	B. Arazyan	Τροποποιημένο	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
15.	Κατοικία	1950	Tumanyan 35	1.6/30	T	K. Hakobyan		Όχι
16.				1.6/31			Το σημείο έχει καταργηθεί, χάνοντας τη νομική του ιδιότητα. Νόμος- 05.05.05 /686-Ն Κτίριο στην οδό Leo 3, κατεδαφισμένο (βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες).	
17.	Κατοικία	αρχές 19 αι.	Hanrapetutyan 2 πάροδος19	1.6/33	T			Όχι
18.	Κατοικία “Έργοστάσιο καουτσούκ”	1934-1938	Hanrapetutyan 62	1.6/34	K	T. Yerkanyan	Τροποποιημένο	Ναι
19.	Κατοικία V. Papoyan	τέλη 19 αι.	Mayisyan 22	1.6/35	T			Όχι
20.	Κατοικία		Marshal Baghramyan 2	1.6/36	T	G. Aghababyan		Ναι
21.	Κατοικία		Marshal	1.6/37	T			Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
			Baghramyan 7					
22.	Κατοικία	1960	Marshal Baghramyan 22a	1.6/38	T			Ναι
23.	Κατοικία	1939	Mesrop Mashtotsi 9	1.6/39	T	S. Sagaryan, M. Grigoryan		Ναι
24.	Κατοικία	1929	Mesrop Mashtotsi 27	1.6/40	T	F. Aghalyan		Ναι
25.	Κατοικία	1941	Mesrop Mashtotsi 39	1.6/41	T	S. Safaryan, A. Nushikyan		Ναι
26.	Κατοικία «Πιych»	1932	Mesrop Mashtotsi 42 (Tumanyan 29)	1.6/42	T	N. Buniathyan		Ναι
27.	Κατοικία «Σπίτι των ηθοποιών»	1941	Mesrop Mashtotsi 48	1.6/43	K	M. Grigoryan		Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
28.	Κατοικία	1957	Moskovyan 8	1.6/44	T	T. Marutyan	Τροποποιημένο	Ναι
29.	Κατοικία	1957	Moskovyan 31	1.6/45	T	G. Tamanyan		Ναι
30.	Κατοικία	1925-1927	Nalbandyan 21	1.6/46	K	N. Buniathyan		Ναι
31.	Κατοικία	1925-1927	Nalbandyan 23	1.6/47	T	N. Buniathyan		Ναι
32.	Κατοικία	1938	Nalbandyan 37	1.6/48	T	G. Khochar, R. Israelyan		Όχι
33.	Κατοικία	1927	Nalbandyan 41	1.6/49	T	N. Buniathyan		Ναι
34.	Κατοικία G. Bogoliubsky	αρχές 20 αι.	Nalbandyan 46	1.6/50	T			Όχι
35.	Κατοικία “Εστία καθηγητών κτηνιατρικής”	1931	Nalbandyan 47	1.6/51	T	A. Aharonyan, H. Margaryan		Ναι
36.	Κατοικία	1927	Nalbandyan 96	1.6/52	T	N. Buniathyan		Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
37.	Κατοικία	1927	Pushkin 25	1.6/56	T	A. Thamanyan		Ναι
38.	Κατοικία	1951	Sayat-Nova 3-7	1.6/57	T	Z. Bakhshinyan		Ναι
39.	Κατοικία	1928	Sayat-Nova 25	1.6/58	T	N. Ban		Ναι
40.	Κατοικία	1933	Vardanants 7	1.6/59	T	N. Ban		Όχι
41.	Κατοικία «Οίκος των επαγγελματιών»	1937	Teryan 62 (Moskovyan 21)	1.6/60	K	M. Grigoryan		Ναι
42.	Κατοικία S. Markaryan	τέλη 19 αι.	Teryan 71	1.6/61	T		Στη δεκαετία του 1920 ήταν νοσοκομείο, ανοικοδομήθηκε κατά τη δεκαετία του 1930.	Ναι
43.	Κατοικία	1952	Tigran Mets 27	1.6/62	T	H. Hakobyan		Όχι
44.	Κατοικία S. Tigrayan	1910	Nalbandyan 4	1.6/99	T		Από το 1920 ανήκει σε μία αμοιβαία πιστωτική οικοδομική εταιρία.	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
45.	Κατοικία	1930	Pushkin 1	1.6/102.1	T	K. Halabyan, M. Mazmanyanyan, G. Qochar,	Προηγουμένως ανήκε στην Κρατική ασφαλιστική εταιρία.	Ναι
46.				1.6/178.3.2			Το σημείο έχει καταργηθεί, χάνοντας τη νομική του ιδιότητα. Νόμος- 04.03.10 /206-ΰ	
47.	Κατοικία και “Ιατρείο Ter Avetikyan”	τέλη 19 αι.	Abovyan 1/1	1.6/178.4.1	K			Ναι
48.	Κατοικία και “Ιατρείο H. Hovhannisyan”	1914-1917	Abovyan 3	1.6/178.4.3	K	B. Mehrabyan	Black Berry lounge bar	Ναι
49.	Κατοικία E.Khanzadyan	αρχές 20 αι.	Abovyan 3/1	1.6/178.4.4	T	Mehrabyan/ Mirzoyan		Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
50.	Κατοικία Β. Yeghiazaryan	1884	Abovyan 6	1.6/178.4.8	Κ		1923-1937 κτίριο του «Κεντκόμ» (Κεντρική Επιτροπή) "Next" clothing store, "Paragallo" Shop	Ναι
51.	Κατοικία Γ. Yeghiazaryan	1884	Abovyan 8	1.6/178.4.9	Τ		1923 κτίριο του Καγκόμ» (Δημοτική Επιτροπή) "Zwilling j.a. Henckels" Kitchenware Shop	Ναι
52.	Κατοικία Γ. Amiryan	19 αι.	Abovyan 10	1.6/178.4.10	Τ		Το κτίριο ανήκει στο Εθνικό Μουσείο Γεωλογίας. Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Local Developers» (βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες)	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
53.	Κατοικία G. Amiryan	19-20 αι.	Abovyan 12	1.6/178.4.11	T		1884-1888 και 1898-1907 Τμήμα της πολεοδομίας και Δούμας της πόλης, 1910-1911 οφθαλμολογική κλινική, 1911-1915 ιατρείο του Η. Hovhannisyan Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Local Develops» (βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες)	
54.	Κατοικία H. Grigoryan	20 αι.	Buzand 2	1.6/179	T	B. Mehrabyan,	1 ^ο τυπογραφείο από το 1922	Όχι
55.	Κατοικία M. Yengibaryan	1898	Buzand 4	1.6/180	T		Κτίριο της Κεντρικής Στατιστικής Επιτροπής από το 1920. Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Glendel Hills». Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης.	
56.	Κατοικία S. Soghomonyan	1890	Buzand 8	1.6/181	T		Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Glendel Hills» Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης.	Όχι
57.	Κατοικία H. Ter-	τέλη 19-	Buzand 9	1.6/182	T		Κατεδαφιστέο με όρους	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
	Mkrtchyan	αρχές 20 αι.					αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ , παράρτημα 2). Αποσυναρμολογημένο	
58.	Κατοικία G. Antonyantsi	1890	Buzand 17	<u>1.6/183</u>	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ , παράρτημα 2). Αποσυναρμολογημένο. Οι κάτοικοι των κτιρίων Buzand 13-21 έχουν λάβει την υπόσχεση να μεταφερθούν στα	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							πολυτελή διαμερίσματα πολυκατοικιών που έχουν κτιστεί μετά από την κατεδάφιση κατοικιών στην οδό Agami 70-80.	
59.	Κατοικία G. Abrahamyan	τέλη 19 αι.	Buzand 25	<u>1.6/184</u>	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ , παράρτημα 2). Αποσυναρμολογημένο.	Όχι
60.	Κατοικία V. & H. Babakhanyan	αρχές 20 αι.	Buzand 26	<u>1.6/185</u>	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ , παράρτημα 2).	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
61.	Κατοικία Y. Sanahyan	1894	Buzand 30	1.6/186	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ , παράρτημα 2). Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης. Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Avia Service»	Ναι
62.	Κατοικία	τέλη 19 αι.	Buzand 39	1.6/187	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ ,	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							παράρτημα 2). Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης.	
63.	Κατοικία	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Buzand 51-55	<u>1.6/188</u>	T		Κατεδαφισμένο (βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες)	Ναι
64.	Κατοικία Κ. Abrahamyan	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Tumanyan 21/1	<u>1.6/189</u>	T			Όχι
65.	Κτίριο εργοστασίου του κονιάκ «Hambartsum Soghomonyan»	1890-1910	Melik Adamyan	<u>1.6/190</u>	T		Το 2001 αποσυναρμολογήθηκε και μετατοπίστηκε (οδός Tumanyan 23/1) Στον κατάλογο δεν εμφανίζεται υπό την αρχική διεύθυνση όπου είχε οικοδομηθεί (οδός <u>Tumanyan 23/1</u>), αλλά υπό την καινούρια Melik Adamyan.	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							(βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες)	
66.	Κατοικία	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Pushkin 2	1.6/191	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ , παράρτημα 2). Κατεδαφισμένο	Ναι
67.	Κατοικία A. Melikyan	αρχές 20 αι.	Pushkin 11	1.6/192	T		Αποσυναρμολογημένο Σημειώνεται ως αποσυναρμολογημένο, αλλά δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης και η εταιρία που το συντηρεί. Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN).	
68.	Κατοικία Aghadjan	τέλη 19 αι.	Pushkin 19	1.6/193	T		Αποσυναρμολογημένο.	

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
	Afrikyan						Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN)	
69.	Κατοικία L. Fotinov	19-20 αι.	Pushkin 28	<u>1.6/194</u>	T		Αποσυναρμολογημένο Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN). Δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης και η εταιρία που το συντηρεί, παρόλο που η εταιρία πήρε έγκριση για κατεδάφιση με όρους αποσυναρμολόγησης.	
70.	Κατοικία Arakel Afrikyan	αρχές 20 αι.	Pushkin 38	<u>1.6/195</u>	T	V. Mirzoyan,	Το 1920 ήταν σχολείο	Ναι
71.	Κατοικία G. Mnatsakanyan	1898	Koghbatsi 22 (Buzand 42)	<u>1.6/196</u>	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ ,	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							παράρτημα 2).	
72.	Κατοικία Ε. Ter-Grigoryan	1890	Koghbatsi. 41	1.6/197	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ , παράρτημα 2).	Ναι
73.	Κατοικία Η. Boshnaghyantsi	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Koghbatsi 43	1.6/198	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ , παράρτημα 2).	Ναι
74.	Κατοικία Η. Ohanyan	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Koghbatsi 45	1.6/199	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ ,	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							παράρτημα 2).	
75.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Tigran Mets 1	1.6/200.1	T			Όχι
76.	Κατοικία	τέλη 19 αι.	Tigran Mets 3	1.6/200.2	T		Εν αναμονή κατεδάφισης	Όχι
77.	Κατοικία	τέλη 19 αι.	Tigran Mets 9	1.6/200.3	T			Όχι
78.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Tigran Mets 11	1.6/200.4	T			Όχι
79.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Tigran Mets 13	1.6/200.5	T		Εν αναμονή κατεδάφισης	Όχι
80.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Tigran Mets 15	1.6/200.6	T		Εν αναμονή κατεδάφισης	Όχι
81.	Κατοικία	1896-1906	-----	1.6/200.7.1	T		Ενδεχομένως να βρίσκεται στην λεωφόρο Tigran Mets διότι στον κατάλογο αναφέρεται με τον κωδικό που αντιστοιχεί σε αυτή.	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							Το ιστορικό του κομμάτι είναι εξ ολοκλήρου υπό την προστασία του καταλόγου.	
82.	Κατοικία Esaplyan “Έργοστάσιο κονσέρβας Esaplyan”	1911	Hanrapetutyan 9	1.6/203.1	T		Τροποποιημένο	Όχι
83.	Κατοικία K. & V Gillner	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Hanrapetutyan 15	1.6/203.2	T		Κατεδαφισμένο	Όχι
84.	Κατοικία N. Hovhannysyan	1890	Hanrapetutyan 16	1.6/203.3	T			Όχι
85.	Κατοικία A. Djalalyan	20 αι.	Hanrapetutyan 17	1.6/203.4	T		Κατεδαφισμένο	Όχι
86.	Κατοικία V. Mkrtychyan	1896	Hanrapetutyan 18	1.6/203.5	T		Κατεδαφισμένο	Όχι
87.	Κατοικία E. & I. Ter- Avetikyan	1905	Hanrapetutyan 24	1.6/203.6	T			Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
88.	Κατοικία M. von der Nonne	1895	Hanrapetutyan 30	1.6/203.7	Κ	M. Von der Nonne	1922-1937 Τμήμα έδρας αρμένικου αρχηγείου	Ναι
89.	Κατοικία (Γραφείο του Διοικητή)	1905	Hanrapetutyan 37	1.6/203.8	Κ		1920 κτίριο του 'Heghkom' , 1921 κτίριο του 'Zoghkomkhorh' 1922-1924 κτίριο του 'Kentgortskom'	Ναι
90.	Κατοικία	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Hanrapetutyan 46	1.6/203.9	Τ		Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «City Centre Development»	Ναι
91.	Κατοικία	αρχές 19 αι.	Hanrapetutyan 48	1.6/203.10	Τ		1921 κτίριο της Σοβιετική Λαϊκής Επιτροπής Δικαιοσύνης. Κατεδαφισμένο	Όχι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
92.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Hanrapetutyan 51	<u>1.6/203.11</u>	T		Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN)	
93.	Κατοικία	αρχές 20 αι.	Hanrapetutyan 53	<u>1.6/203.12</u>	T		1920 κτίριο του Δικαστικού Μεγάρου. Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN)	Ναι
94.	Κατοικία Afrikyan	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Teryan 11-13	<u>1.6/204</u>	K		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ, παράρτημα 2). Τροποποιήθηκε και αποσυναρμολογήθηκαν κάποια τμήματα. Κατεδαφίστηκε το 2014.	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
95.	Κατοικία/“Έργοστάσιο λεμονάδας Gilanyan”	1909-1911	Nalbandyan 20a	<u>1.6/205.2</u>	T	B. Mehrabyan	Το εργοστάσιο ιδρύθηκε το 1890. Από το 1931 ` Έργοστάσιο λεμονάδας`. Πλέον κατοικία. Αποσυναρμολογημένο. Κατεδαφίστηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN)	
96.	Κατοικία P. Soghomonyan	1882	Arami 7	<u>1.6/206.1</u>	T		Βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Glendel Hills».	Ναι
97.	Κατοικία F. Qalantaryan	αρχές 20 αι.	Arami 9	<u>1.6/206.2</u>	K		Έχουν κατεδαφιστεί τμήματα και βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας	Ναι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							«Glendel Hills»	
98.	Κατοικία Z. Andreasyan	τέλη 19 αι.	Arami 23	1.6/206.3	T		Κατεδαφιστέο με όρους αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ, παράρτημα 2).	Ναι
99.	Κατοικία Kh. Tadevosyan	τέλη 19 αι.	Arami 34	1.6/206.4	T		Αποσυναρμολογήθηκε το 2002. Δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης (βλέπε λίστα VSN). Βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Armenia Soglasia».	
100	Κατοικία G. Tadevosyan	τέλη 19 αι.	Arami 36	1.6/206.5	K		Διατηρείται ο εμπρόσθιος τοίχος της κύριας όψης του κτιρίου.	

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
							Αποσυναρμολογήθηκε το 2004-5.	
101	Κατοικία F. Tadevosyan	1910	Arami 44	1.6/206.6	Κ		1923-1949 Κρατικό Κονσερβατουάρ του Ερεβάν	
102	Πολυκατοικία της τράπεζας, κτίριο της Διεύθυνσης της πόλης Ερεβάν	1902	Arami 54	1.6/206.7	Κ	N. Kitkin, V. Mirzoyan,	Ανακατασκευασμένο το 1934 από τον αρχιτέκτονα N.Buniathyan	
103	Κατοικία Azizyan	1890	Arami 62	1.6/208.8	Τ		Αποσυναρμολογήθηκε το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN για λεπτομέρειες).	
104	Κατοικία M. Ter-	1900	Arami 74	1.6/206.9	Τ		Κατεδαφιστέο με όρους	

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
	Ohanyan						<p>αποσυναρμολόγησης (Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 N1616-Υ , παράρτημα 2).</p> <p>Αποσυναρμολογημένο. Έργα κατεδάφισης πραγματοποιήθηκαν το 2005-6 (βλέπε λίστα VSN). Βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Garbnakshin».</p>	
105	Κατοικία Μ. Mkrtychyan	αρχές 20 αι.	Arami 80	1.6/206.1	T		Κατεδαφισμένο. Στη θέση του έχουν ανεγερθεί πολυκατοικίες - ουρανοξύστες.	
106	Κατοικία S. Hakhnazaryan	1895-1898	Arami 86	1.6/206.11	T		Κατεδαφισμένο	

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις	φωτογραφία
107	Κατοικία G. Gabrielyan	1909-1914	Abovyan 1/4	<u>1.6/227</u>	T	B. Mehrabyan	Κατεδαφισμένο. Υπό τον ίδιο αριθμό καταλόγου εμφανίζεται και το κτίριο με διεύθυνση Mesrop Mashtotsi 13	Ναι
108	Κατοικία / αρχοντικό (το «Σπίτι του ηθοποιού»)	1954	Mesrop Mashtotsi 13	<u>1.6/227</u>	T	S. Safaryan	Υπό τον ίδιο αριθμό καταλόγου εμφανίζεται και το κτίριο με διεύθυνση Abovyan 1/4	

Κτίρια από τον επίσημο 'Κατάλογο Ιστορικών και Πολιτιστικών Μνημείων' που υπόκεινται σε απαλλοτρίωση/αποσυναρμολόγηση

Διάταγμα της Κυβέρνησης, Απόφαση 07.10.2004 Ν1616-Υ , παράρτημα 2

ΝΝ	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
1.	Κατοικία Η. Ter-Mkrtchyan	τέλη 19-αρχές 20 αι.	Buzand 9	1.6/182	T		
2.	Κατοικία G. Antonyantsi	1890	Buzand 17	1.6/183	T		
3.	Κατοικία G. Abrahamyan	τέλη 19 αι.	Buzand 25	1.6/184	T		
4.	Κατοικία V. & H. Babakhanyan	αρχές 20 αι.	Buzand 26	1.6/185	T		
5.	Κατοικία Y. Sanahyan	1894	Buzand 30	1.6/186	T		
6.	Κατοικία	τέλη 19 αι.	Buzand 39	1.6/187	T		
7.	Κατοικία	τέλη 19-αρχές 20	Pushkin 2	1.6/191	T		

ΝΝ	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
		αι.					
8.	Κατοικία G. Mnatsakanyan	1898	Koghbatsi 22 (Buzand 42)	1.6/196	T		
9.	Κατοικία E. Ter-Grigoryan	1890	Koghbatsi. 41	1.6/197	T		
10.	Κατοικία H. Boshnaghyantsi	τέλη 19-αρχές 20 αι.	Koghbatsi 43	1.6/198	T		
11.	Κατοικία H. Ohanyan	τέλη 19-αρχές 20 αι.	Koghbatsi 45	1.6/199	T		
12.	Κατοικία Afrikyan	τέλη 19-αρχές 20 αι.	Teryan 11-13	1.6/204	K		
13.	Κατοικία Z. Andreasyan	τέλη 19 αι.	Arami 23	1.6/206.3	T		
14.	Κατοικία M. Ter-ohanyan	1900	Arami 74	1.6/206.9	T		

Ανεξάρτητη λίστα κατοικιών και άλλων κτιρίων (κατεδαφισμένων – τροποποιημένων- μετατοπισμένων) σύμφωνα με τη ΜΚΟ Victims of State Needs

Khorenatsi 26a

Armenia, Yerevan

Tel: [+374-93-855565](tel:+374-93-855565) , Email: home@pkz.am, <https://www.facebook.com/public/Victims-State-Needs>

Τα κτίρια σημειωμένα με μπλε χρώμα στη στήλη Μνημείο, δεν εντάσσονται στον επίσημο αναρτημένο κατάλογο ή δεν έχουν αναφερθεί στον επίσημο κατάλογο (λόγω της χρήσης –όχι για στέγαση)

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
1.	Κτίριο της παλαιάς Βουλής		Khorenatsi 16				Κατεδαφίστηκε το 2000 και στη θέση του έχει ανεγερθεί το Ξενοδοχείο «Congress».
2.	Κατοικία		Nalbandyan 20				Κατεδαφισμένο Θεωρείται κατεδαφισμένο διότι δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							αποσυναρμολόγησης και η εταιρία που το συντηρεί δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο.
3.	Kh. Gilanyan «Lasto» εργοστάσιο λεμονάδας	1892	Nalbandyan 20a	1.6/205.2	T	B. Mehrabyan	<p>Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένου φορέα .</p> <p>Θεωρείται κατεδαφισμένο διότι δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης και η εταιρία που το συντηρεί.</p> <p>Παρόλο που εντάσσεται στον κατάλογο, δε σημειώνεται πως κατεδαφίστηκε, ούτε εάν όντως αποσυναρμολογήθηκε.</p>
4.	Κτίριο Θεάτρου Djanpoladyan,	1842,1883	Nalbandyan 20b	1.6/205.1	T	E. Bogushevich,	Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
	(το Σπίτι των αξιωματικών)					K.Hovhannisyan, B. Mehrabyan	εξουσιοδοτημένο φορέα. Παρόλο που εντάσσεται στον κατάλογο, δεν σημειώνονται οι λόγοι κατεδαφίσεως.
5.	Κατοικία		Buzand 13-21				Κατεδαφισμένο. (Οι κάτοικοι έχουν λάβει την υπόσχεση ότι θα τους δοθούν νέα διαμερίσματα σε πολυτελείς πολυκατοικίες στην οδό Aram 70-80) Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο
6.	Κατοικία	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Buzand 51-55	1.6/188	T		Κατεδαφισμένο Στη διακόσμηση της πρόσοψης της πολυκατοικίας που έχει ανεγερθεί έχουν χρησιμοποιηθεί τμήματα από

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							τις διακοσμήσεις του ιστορικού κτιρίου.
7.	Κατοικία	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Pushkin 2	1.6/191	T		Κατεδαφισμένο
8.	Κατοικία A. Melikyan	αρχές 20 αι.	Pushkin 11	1.6/192	T		Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένο φορέα. Ο λόγος είναι η μικρή κλίμακα του κτιρίου σε σχέση με τις πολυκατοικίες της Βόρειας Λεωφόρου
9.	Κατοικία Afrikyan Aghadjan	τέλη 19 αι.	Pushkin 19	1.6/193	T		Κατεδαφίστηκε το 2005-6. Θεωρείται κατεδαφισμένο διότι δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης και η εταιρία που το συντηρεί.

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
10.	Κατοικία / Έπαυλη L. Fotinov	19-20 αι. (1908)	Pushkin 28	1.6/194	T		Αποσυναρμολογημένο ή κατεδαφισμένο το 2005-6, χωρίς να αναφέρεται η εταιρία που το συντηρεί. Ο λόγος κατεδάφισης είναι η μικρή κλίμακα του κτιρίου σε σχέση με τις πολυκατοικίες της Βόρειας Λεωφόρου.
11.	Κατοικία Kalantaryan	F. αρχές 20 αι.	Arami 9	1.6/206.2	K		Έχουν κατεδαφιστεί τμήματα και βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Glendel Hills»
12.	Κατοικία Kh. Tadevosyan	τέλη 19 αι.	Arami 34	1.6/206.4	T		Θεωρείται κατεδαφισμένο. Δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης. Η εταιρία που το συντηρεί, «Armenia Soglasia», δεν έχει δώσει στοιχεία για το κτίριο.

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
13.	Κατοικία / πολυλειτουργικό κτίριο G. Tadevosyan	τέλη 19 αι.	Arami 36	1.6/206.5	K		Αποσυναρμολογημένο 2004-5
14.	Κατοικία / πολυλειτουργικό κτίριο H. Tadevosyan	1892	Arami 52				Κατεδαφισμένο Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο.
15.	Κατοικία Azizyan	1890	Arami 62	1.6/208.8	T		Αποσυναρμολογήθηκε το 2005-6. Το κτίριο έχει χωριστεί σε δύο τμήματα. Βρίσκεται υπό την εκμετάλλευση της εταιρίας «Elit Group». Στη διακόσμηση της πρόσοψης της πολυκατοικίας που έχει ανεγερθεί έχουν χρησιμοποιηθεί τμήματα από τις διακοσμήσεις του ιστορικού κτιρίου.

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
16.	Κατοικίες		Arami 70-80				Στον επίσημο κατάλογο καταγράφονται μόνο δύο από τις κατοικίες, η κατοικία Μ.Τεροհανιαν στην οδό Arami 74 και η κατοικία Μ. Μκρττςχαν στην οδό Arami 80. Στην θέση των κατοικιών έχουν ανεγερθεί πολυτελείς πολυκατοικίες, (βλέπε Buzand 13-21)
17.	Κατοικία S. Hakhnazaryan	1895-1898	Arami 86	1.6/206.11	T		Κατεδαφισμένο
18.	Κατοικία Ohanyan M.Ter-	1900	Arami 74	1.6/206.9	T		Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένου φορέα. Ενώ δηλώνεται ως αποσυναρμολογημένο, δεν έχουν διευκρινιστεί οι όροι αποσυναρμολόγησης.
19.	Κατοικία Musheghyan	τέλη 19 αι.	Arami 88				Κατεδαφισμένο

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο
20.	Κατοικία / πολυλειτουργικό κτίριο G. Gabrielyan	1909-1914	Abovyan 1/4	1.6/227	T	B. Mehrabyan	Κατεδαφισμένο Για τη διακόσμηση της πολυκατοικίας που έχει ανεγερθεί έχουν χρησιμοποιηθεί τμήματα από τον ιστορικό κτίριο.
21.	Διοικητικό κτίριο Φυσικής αγωγής και Αθλητισμού	1932	Abovyan 9	1.6/178.1.2	K		Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένου φορέα.
22.	Κατοικία G. Amiryan	19 αι.	Abovyan 10	1.6/178.4.10	T		Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης. Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και αυτού του κτιρίου από την εταιρία «Local Develops».

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
23.	Κατοικία G. Amiryan	19-20 αι.	Abovyan 12	1.6/178.4.11	T		Είναι σε ερειπωμένη κατάσταση, δε διευκρινίζονται οι τρόποι κατεδάφισης. Έχει εγκριθεί η εκμετάλλευση της περιοχής συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου από την εταιρία «Local Develops»
24.	-----		Hanrapetutyuan 1				Ίσως είναι το κτίριο που έχει χάσει τη νομική του ιδιότητα (1.6/31 στον επίσημο κατάλογο)
25.	Κατοικία Esaplyan/ πολυλειτουργικό κτίριο /“Εργοστάσιο κονσέρβας Esaplyan”	1911 (1913-1916)	Hanrapetutyuan 9	1.6/203.1	T		Με τις μετατροπές που έγιναν, το κτίριο μετατράπηκε σε πεντάωροφη πολυκατοικία.
26.	Κατοικία K. & V Gillner	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Hanrapetutyuan 15	1.6/203.2	T		Κατεδαφισμένο
27.	Κατοικία A. Djalalyan /	20 αι.	Hanrapetutyuan	1.6/203.4	T		Κατεδαφισμένο. Έχει διατηρηθεί

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
	πολυλειτουργικό κτίριο		17				μόνο ένα τμήμα από την πρόσοψη.
28.	Κατοικία V. Mkrtchyan	1896	Hanrapetutyan 18	1.6/203.5	T		Κατεδαφισμένο
29.	Κατοικία	αρχές αι.	19 Hanrapetutyan 48	1.6/203.1	T		(1921 κτίριο της Σοβιετική Λαϊκής Επιτροπής Δικαιοσύνης) Κατεδαφισμένο
30.	Κατοικία	αρχές αι.	20 Hanrapetutyan 51	1.6/203.11	T		Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένο φορέα.
31.	Κατοικία	αρχές αι.	20 Hanrapetutyan 53	1.6/203.12	T		1920 κτίριο του Δικαστικού Μεγάρου Κατεδαφίστηκε το 2005-6 χωρίς την έγκριση του εξουσιοδοτημένο φορέα.
32.	Κατοικία/ “Έργοστάσιο καουτσούκ”	1934-1938	Hanrapetutyan 62	1.6/34	K	T. Yerkanyan	Έχει υποστεί μετατροπές.
33.	Κατοικία?		Amiryan 4/18				Κατεδαφισμένο

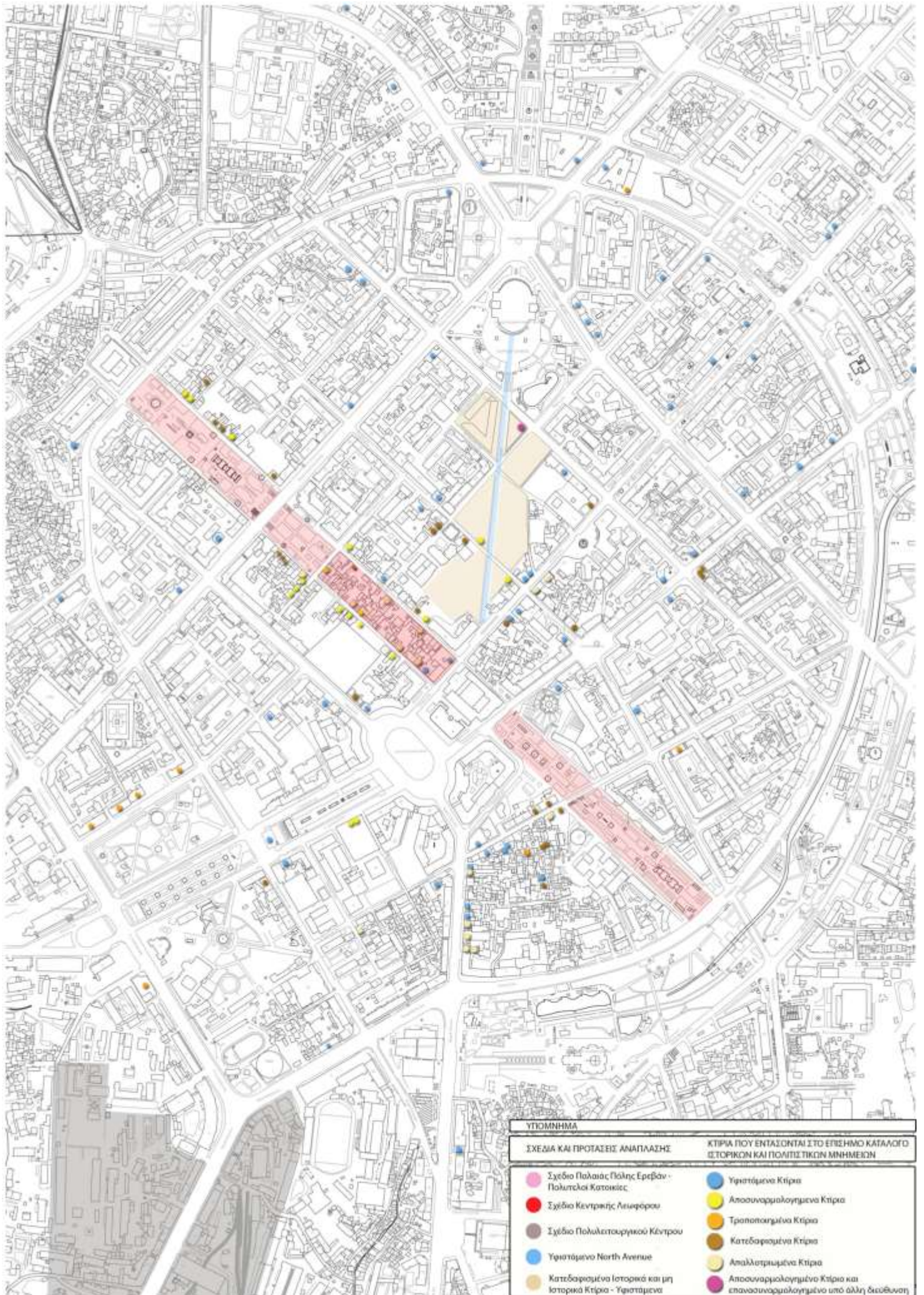
	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο.
34.	Κατοικία Mirzoyan	19 αι.	Amiryan				Κατεδαφισμένο Τα στοιχεία δεν ταυτίζονται με τα δεδομένα του επίσημου καταλόγου.
35.	Κτίριο της Σχολής Καλών Τεχνών Terlemezyan	τέλη 19- αρχές 20 αι.	Leo 3				Κατεδαφισμένο Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο. Καταργήθηκε από τον επίσημο κατάλογο χάνοντας τη νομική του ιδιότητα χωρίς να διευκρινιστούν οι

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							λόγοι.
36.	Κατοικία A. Yaralyan	19-20 αι.	Yekmalyan 1, <u>1.6/25</u> πάροδος 9		T		Έχει κατεδαφιστεί εξ ολοκλήρου ενώ στον επίσημο κατάλογο αναφέρεται πως έχει διατηρηθεί μόνο η πέτρινη λεπτομέρεια από την κεντρική είσοδο του κτιρίου.
37.	Ξενοδοχείο “Sevan”		Shahumyan square				Κατεδαφισμένο Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο.
38.	Γωνιακό συγκρότημα κτιρίων		Abbovyan-Sayat-Nova			Ter-Avetikyan	

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
39.	Κτίριο Γυμνασίου Αρρένων	1896	Amiryan 2/8	1.6/202	Κ	M. Von der Nonne	Κατεδαφισμένο
40.	Κτίριο Εργοστασίου κονιάκ του Α. Sghomonyan	1890-1910	Tumanyan 23/1	1.6/190	Τ		<p>Το μοναδικό δείγμα που αποσυναρμολογήθηκε και μεταφέρθηκε στην οδό Melik-Adamyan. Είναι το πρώτο κτίσμα που κατεδαφίστηκε για την ανέγερση της Βόρεια Λεωφόρου. Είχε υποστεί μετατροπές, όπως η προσθήκη άλλων 2-3 ορόφων. Από κτίριο χτισμένο κατά πλάτος του δρόμου, συναρμολογήθηκε ως γωνιακό κτίριο.</p> <p>Στον επίσημο κατάλογο στη στήλη των διευθύνσεων αναγράφεται η καινούρια διεύθυνση και στις σημειώσεις η παλαιά διεύθυνση και</p>

	Μνημείο	Έτος ανέγερσης	Διεύθυνση / οδός/ αριθμός	αριθμός καταλόγου	Σημασία Τοπική/ Κρατική	Αρχιτέκτονας/ Έργο	Σημειώσεις
							το έτος συναρμολόγησης (2001).
41.	Κατοικία	1957	Moskovyan 8	1.6/44	Τ	T. Marutyan	Έχει υποστεί μετατροπές
42.	Κατοικία?		Zakyan 6				Τροποποιημένο Δε βρίσκεται στον επίσημο κατάλογο
43.	Κατοικία	1935	Zakyan 8	1.6/27		B. Arazyan	Έχει υποστεί μετατροπές
44.	Κατοικία	1948	Zakyan 10	1.6/28	Τ	B. Arazyan	Έχει υποστεί μετατροπές

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ	ΚΤΙΡΙΑ ΠΟΥ ΕΝΤΑΣΣΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
● Σχέδιο Παλαιας Πόλης Ερεβόν - Πολιτειαί Κατοικίες	● Υφιστάμενα Κτίρια
● Σχέδιο Κεντρικής Λεωφόρου	● Αποσυναρμολογημένα Κτίρια
● Σχέδιο Πολυκατοικητικού Κέντρου	● Τροποποιημένα Κτίρια
● Υφιστάμενο North Avenue	● Κατεδαφισμένα Κτίρια
● Κατεδαφισμένα Ιστορικά και μη Ιστορικά Κτίρια - Υφιστάμενα	● Απαλλοτριωμένα Κτίρια
	● Αποσυναρμολογημένο Κτίριο και επανοσυναρμολογημένο υπό άλλη διακόσμηση

Κατοικίες 19ου -20ου αιώνα

1.6.20

1.6.23

1.6.24

1.6.25

1.6.61

1.6.178.4.1.1

1.6.178.4.3

1.6.178.4.4

1.6.178.4.8

1.6.178.4.9

1.6.180

1.6.186

1.6.187

1.6.188

1.6.190

1.6.191

1.6.195

1.6.196

1.6.197

1.6.198

1.6.203.7

1.6.203.7

1.6.203.8

1.6.203.9

1.6.203.12

1.6.204

1.6.206.1

1.6.206.2

1.6.206.3

Κατοικίες των αρχών του 20ου αιώνα
Πολυκατοικίες των μέσων του 20ου αιώνα

1.6.15

1.6.16

1.6.18

1.6.19

1.6.26

1.6.27

1.6.28

1.6.34

1.6.36

1.6.38

1.6.39

1.6.40

1.6.41

1.6.42

1.6.43

1.6.46

1.6.47

1.6.49

1.6.51

1.6.52

1.6.58

1.6.102

1.6.56

1.6.57

1.6.60

Κατεδάφιση ή αποσυναρμολόγηση;

Η φρενήρης ανάπτυξη στον κατασκευαστικό τομέα της πόλης πραγματοποιείται παράλληλα με την κατεδάφιση των ιστορικών κτιρίων. Οι τύποι των κτισμάτων που απαλλοτριώνονται είναι κυρίως τα κτίρια των τελών του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Στην πιο ευπαθή ομάδα των κτιρίων που κατεδαφίζονται περιλαμβάνονται οι κατοικίες. Κατηγοριοποιούνται ως ιστορικά μνημεία χωρίς να έχουν τη συμβολική αξία ενός μουσείου ή τη σπουδαιότητα ενός κρατικού κτιρίου. Η χρήση αυτών των μνημείων περιορίζεται στην απλή καθημερινότητα, προκαλώντας φθορές είτε υλικές, είτε 'μνημειακές'. Κουβαλούν το βάρος του κατοίκου, της ποιότητας ζωής του και της ασφάλειάς του, και άλλων ζητημάτων που μπορεί να προκύψουν με την πάροδο του χρόνου. Οι αιτίες απαλλοτριώσεων είναι οι ακατάλληλες συνθήκες στέγασης και οι εξαιρετικές ανάγκες κοινής ωφέλειας. Ένα ιστορικό μνημείο αλλάζει την ιδιότητά του και γίνεται κατοικία-ερείπιο. Οι αρχές μπορούν εύκολα να «απαλλαγούν» από τον ιδιοκτήτη είτε αποζημιώνοντάς τον, είτε εξαναγκάζοντάς τον να απομακρυνθεί από τον τόπο του. Οι διαδικασίες κατεδάφισης πραγματοποιούνται με βάση τους ειδικούς όρους που προστατεύουν τα ιστορικά κτίσματα, των οποίων η καταγραφή και αρχειοθέτηση είναι απαραίτητη. Ως επί το πλείστον τα κατεδαφισμένα κτίρια αναφέρονται ως αποσυναρμολογημένα. Το κτίριο διαλύεται σε τμήματα χωρίς να καταστραφεί. Ο τρόπος της αποσυναρμολόγησης πρέπει να γίνει με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια διάλυσης με σκοπό την επανασυναρμολόγηση. Η διαδικασία απαιτεί συλλογή στοιχείων, τεκμηρίωση, αρχειοθέτηση όπως προσεκτική καταγραφή των τμημάτων, αρίθμηση τοιχοποιίας με κιμωλία, φωτογράφιση, σχέδιο και αποτύπωση. Τα λυμένα τμήματα φυλάσσονται σε αποθήκες μέχρι την εκ νέου ανέγερσή τους σε άλλο περιβάλλον. Οι εταιρίες που διατηρούν τα κτίσματα είναι ιδιωτικού χαρακτήρα εξουσιοδοτημένες από το Κράτος. Οι συνθήκες φύλαξης και διατήρησης των κτισμάτων είναι άγνωστες, όπως και η σωστή διάλυση των τμημάτων και η διεξοδική αναγραφή της κατασκευής, εφόσον οι μέθοδοι σύνδεσης των υλικών δεν προορίζονταν για αποσυναρμολόγηση. Επίσης δεν αναφέρονται οι όροι συντήρησης και οι επωνυμίες των εταιριών που έχουν αναλάβει τη φύλαξη⁴⁶.

Τα κτίρια που στεγάζουν οικογένειες είναι τα πιο ευάλωτα 'αντικείμενα' προς απαλλοτρίωση. Αυτό συμβαίνει διότι η πιθανότητα μετακίνησης ξαφνικά σε άλλη περιοχή με προοπτική καλύτερων συνθηκών διαβίωσης αποτελεί πολλές φορές τη μοναδική λύση, είτε και την επιθυμία των κατοίκων τους. Παρόλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις οι κάτοικοι δέχτηκαν την προσφορά του κράτους (χρηματική αποζημίωση) η οποία όμως δεν ήταν επαρκής για να καλύψει τις στεγαστικές τους ανάγκες. Κάθε γενικό σχέδιο έχει ως στόχο το γενικό συμφέρον και λειτουργεί με γενικούς κανόνες, περιορίζοντας τις ατομικές δυνατότητες επιλογών.

Είναι γεγονός πως τα ιστορικά κτίρια έχουν υποστεί φθορές και οι συνθήκες στέγασης σε αυτά είναι ακατάλληλες. Οι κάτοικοι συχνά επιθυμούν να αλλάξουν αυτές τις συνθήκες αδιαφορώντας για τις συνέπειες ή αγνοώντας τις προϋποθέσεις.

Επί της σοβιετικής εποχής οι κάτοικοι πάντα είχαν υπόψη τους τις φθορές και με τις ιδιωτικοποιήσεις (μετά την αλλαγή του καθεστώτος) εξαγοράζοντας τις κατοικίες τους, δεν αναφέρθηκαν οι περιπτώσεις των κτιρίων με ιστορική ή αρχιτεκτονική αξία. Εντούτοις υπήρχε πάντοτε μία αμυδρή υποψία ή γνώση, πως ένα κτίριο μπορεί να είναι 'υπό ένα γενικό σχέδιο', δηλαδή να υπόκειται σε πιθανή κατεδάφιση. Με αυτή

τη λογική οι ανακαινίσεις και οι επισκευές δεν είχαν πλέον νόημα, κάτι που διευκόλυνε να θεωρηθεί το κτίσμα μη κατοικήσιμο.

Οι επί χρόνια αβέβαιες συνθήκες επιβίωσης δημιούργησαν στάση υπακοής και συμβιβασμού απέναντι στις εξουσίες.

«Σε σχέση με την εφαρμογή του γενικού σχεδίου της πόλης, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. γίνονται έργα ανέγερσης νέων κτιρίων που δίνουν μια ενιαία μορφή στις προσόψεις των κτισμάτων και πραγματοποιούνται ρυθμίσεις που σχετίζονται με τα οικοπέδα τα οποία εξαγοράζονται από ιδιώτες προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για νέες κατασκευές. Το γενικό σχέδιο προέβλεπε την κατεδάφιση κτιρίων για την εφαρμογή του σε ειδικές περιπτώσεις, γεγονός το οποίο θα προκαλούσε δυσκολίες στο κράτος σε ό, τι αφορούσε στην αποζημίωση των ιδιοκτητών και την αναστάτωση τους. Σε αντίθετη περίπτωση το κράτος επέτρεπε τη συντήρηση των κτιρίων μέχρι να βρεθούν πιο κατάλληλοι χώροι για τη στέγαση των ενοίκων. Η αποζημίωση με αυτό τον τρόπο περιοριζόταν μόνο σε αυτούς οι οποίοι θα αρνούταν να μετακινηθούν σε νέο χώρο»⁴⁷.

Τα κτίρια έχουν υποστεί κατά καιρούς διάφορες επεμβάσεις, προσθήκες και αλλαγές στις αρχικές χρήσεις και στη λειτουργία για να προσαρμοστούν στις σύγχρονες ανάγκες του κάτοικου. Επίσης έχουν γίνει κάποιες εσωτερικές μετασκευές και αποκαταστάσεις των ξύλινων δαπέδων με σιδηροδοκούς, γεγονός που απαιτούσε από το κράτος μέριμνα για προσωρινή στέγαση των κατοίκων και λοιπές δαπάνες. Υπήρχαν περιπτώσεις κατά τις οποίες τα κτίρια απαλλοτριώνονταν από το κράτος και οι κάτοικοι λάμβαναν διαμερίσματα σε διαθέσιμες περιοχές. Λόγω έλλειψης πόρων από τους ιδιώτες, οι επεμβάσεις για σωστή εξυπηρέτηση των νέων λειτουργιών υποκαθίστανται από πρόχειρες κατασκευές. Οι αποκαταστάσεις των φθορών στις διακοσμήσεις γίνονται σε σπάνιες περιπτώσεις. Στις κατοικίες που χρησιμοποιήθηκαν για καταστήματα, οι συμπληρώσεις, αποκαταστάσεις και αλλαγές στην διαρρύθμιση δεν εφαρμόζονται με τα παραδοσιακά υλικά και τρόπους κατασκευής, ούτε λαμβάνεται μέριμνα για τη διατήρηση της μορφολογίας. Υπάρχουν παραλείψεις και ελλείψεις στις νομοθετικές ρυθμίσεις σε ό, τι αφορά στους περιορισμούς στις επεμβάσεις, προσθήκες, αποκαταστάσεις, όπως και στη διατήρηση και ανάδειξη των κτιρίων.

Η ανέγερση πολυτελών πολυκατοικιών εκτός από τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της όψης της πόλης, έχει στόχο τη δημιουργία νέας αγοράς. Απευθύνεται σε εύπορες οικογένειες, αλλά κυρίως για στέγαση γραφείων, καταστημάτων, εταιριών. Δεν επιδιώκεται η επίλυση των προβλημάτων στέγασης και η δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής. Οι κάτοικοι των απαλλοτριωμένων κτιρίων συνήθως μετακομίζουν έξω από τον κεντρικό τομέα σε πολυκατοικίες μαζικής στέγασης. Ο περιφερειακός τομέας της πόλης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αυτών των συγκροτημάτων πολυκατοικιών. Πολυκατοικίες με τα ίδια χαρακτηριστικά βρίσκονται και στο κέντρο της πόλης, τοποθετημένες μέσα σε οικοδομικά τετράγωνα περιβαλλόμενες από τις περιποιημένες όψεις των κεντρικών δρόμων.

Αυτές οι πολυκατοικίες μαζικής στέγασης λαϊκά ονομάζονται «khrushchyonka» (ή και κοροϊδευτικά «trushyobka» -φτωχογειτονιά) και είναι κατασκευές χαμηλού κόστους και μειωμένου προβλεπόμενου χρόνου μαζικής στέγασης που οικοδομήθηκαν στην ΕΣΣΔ την περίοδο 1958-85 κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Χρουστσόφ. Κτισμένες με τούβλα και σκυρόδεμα, τα πρώτα τους δείγματα ήταν τριώροφα-τετραώροφα. Ύστερα οικοδομήθηκαν και πιο ψηλά κτίρια έως και 12

ορόφους, με απέριττο ύψος, ή μάλλον χωρίς ύψος και χωρίς διακόσμηση στις προσόψεις. Υπήρχαν τέσσερα μικρά διαμερίσματα σε κάθε όροφο, έως και δύο υπνοδωμάτια ανά διαμέρισμα στην καλύτερη περίπτωση, με ύψος οροφής 2,5 μέτρα. Συνήθως το κάθε διαμέρισμα αποτελείται από ένα σαλόνι, ένα υπνοδωμάτιο, μια μικρή κουζίνα και ένα μικρό μπάνιο. Το μπαλκόνι σχεδόν πάντα μετατρέπεται με αυτοσχέδιες πρόχειρες κατασκευές σε δεύτερο υπνοδωμάτιο. Έτσι η όψη της πολυκατοικίας δίνει μια πολύχρωμη αλλοπρόσαλλη εικόνα που δέχεται συνεχώς αλλοιώσεις. Χαρακτηριστική είναι η κακή ηχομόνωση και η απουσία ανελκυστήρα που θεωρείτο υπερβολικά δαπανηρή και χρονοβόρα κατασκευή και αντίθετα στα πρότυπα του καθεστώτος, όσον αφορά την υγιεινή ζωή και την ασφάλεια. Η έξοδος ήταν απλά ένας κοινός δημόσιος χώρος χωρίς πόρτα και χωρίς κοινόχρηστα κι ο καθένας καθάριζε το τμήμα που του αντιστοιχούσε. Ο πρωταρχικός στόχος των πολυκατοικιών ήταν η κάλυψη της άμεσης ανάγκης για στέγαση και η αστικοποίηση της πόλης, κι έπειτα η βελτίωση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού. Παρόλα αυτά προοριζόνταν για προσωρινή στέγαση διότι ήταν σχεδιασμένες για χρονικό διάστημα έως και 25 χρόνια. Η κατεδάφιση και αντικατάστασή τους μετά από αυτό το χρονικό διάστημα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανέγερση τέτοιων κτιρίων.

Οι πολυκατοικίες, παροχή γρήγορου και χαμηλού κόστους στέγασης που ισχύει έως και σήμερα, με τα προσωρινά διαμερίσματα – τώρα πια μόνιμα- βρίσκονται σε άθλια κατάσταση και δεν παρέχουν ασφαλείς συνθήκες στέγασης και υγιεινής. Τα κτίρια δεν έχουν κατεδαφιστεί για να αντικατασταθούν από νέα. Γίνονται μόνο αλλαγές κουφωμάτων και εσωτερικές διορθώσεις έτσι ώστε να μπορούν να αγοράζονται και να πωλούνται.

Σε πολλές από τις περιοχές μαζικής στέγασης πολιτών εδρεύουν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες με εργοστάσια χωρίς οικολογική πρόβλεψη. Άλλες είναι απλά μεταβιομηχανικές, είτε εγκαταλειμμένες εκ πρώτης όψεως, περιοχές.

33. Πολυκατοικία τύπου «khrushchyonka» που διαθέτει σχετικά περιποιημένη όψη με πέτρα τούφ (photo taken by gorgorgorian <http://localityphoto.com>)

34. Αποψη περιοχής με πολυκατοικίες khrushchyonka, περιοχή Nor-Nork, 2011

35. Χαρακτηριστική όψη πολυκατοικίας khrushchyovka με διαμορφωμένα αυτοσχέδια μπαλκόνια, περιοχή Nor-Nork, 2011

36. Οι περιοχές έξω από τον κεντρικό τομέα βρίσκονται σε απόσταση 4 έως 7 χιλιομέτρων, ωστόσο η πρόσβαση είναι δύσκολη χωρίς αυτοκίνητο. Οι συγκοινωνίες είναι πολύ αργές, σε μία διαδρομή με μεγάλες υψομετρικές διαφορές και έντονες κλίσεις. (photo by wikimapia.org)

37. Οι αγωγοί φυσικού αερίου είναι υπέργειοι για λόγους οικονομίας και ταχύτητας κατασκευής. (photo taken by FX-2000, <http://localityphoto.com>)

Αναφερόμενος στον σχεδιασμό της πόλης, ο αρχιτέκτονας G.Musheghyan επισημαίνει τη σημαντική θέση του κεντρικού τομέα ως πολιτιστικού-οικονομικού κέντρο ενώ τις περιφερειακές συνοικίες τις περιγράφει σαν τομείς που φιλοξενούν κατοίκους.

«Στη σοβιετική εποχή, όλοι οι διακεκριμένοι αρχιτέκτονες, μεταξύ των οποίων και εγώ, προσπαθούσαμε να αποτρέψουμε την κατασκευή κατοικιών στον κεντρικό τομέα της πόλης. Το κέντρο είχε σημασία για όλη την πόλη, εδώ δεν θα έπρεπε να υπάρχουν κατοικίες αλλά δημόσιοι χώροι. Μεταφορικά, το κέντρο της πόλης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αίθουσα υποδοχής/σαλόνι για κοινή χρήση, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές να υπολογίζονται σαν κρεβατοκάμαρες.»⁴⁸.

Όπως είναι γνωστό, οι συνοικίες στην περιφέρεια του κεντρικού τομέα είναι υποβαθμισμένες και υπό κανονικές συνθήκες θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν έργα ανάπλασης με καλύτερο σχεδιασμό για τις σύγχρονες ανάγκες του πολίτη. Επίσης, παρόμοιες καταστάσεις υπάρχουν και στο Κέντρο. Αντίθετα από τις περιποιημένες όψεις που βλέπουν στους κεντρικούς δρόμους, οι πίσω όψεις των πολυκατοικιών είναι μεταποιημένες σε αδιευθέτητες και άτσਾਲες κατασκευές με ακατάλληλες συνθήκες στέγασης. Συνήθως οι πολυκατοικίες τύπου khrushchyonka είναι κρυμμένες μέσα στο οικοδομικό τετράγωνο που περιβάλλεται από τις καλοντυμένες όψεις των κτιρίων.

38. Εδώ διακρίνονται οι πολυκατοικίες στο εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου στο Κέντρο με τις αυθαίρετες κατασκευές, ενώ στο βάθος είναι μία πολυκατοικία τύπου khrushchyonka. Ερεβάν, 2014.

39. Παράδειγμα 1.

40. Παράδειγμα 2.

41.

1.

2.

Στην εικόνα 41 παρουσιάζονται οι πίσω όψεις με αυτοσχέδιες κατασκευές που αντιστοιχούν στις περιποιημένες όψεις κτιρίων στις εικόνες (39, 40) των παραδειγμάτων 1 και 2. Το παράδειγμα 1 βρίσκεται υπό την προστασία του καταλόγου ιστορικών μνημείων επί της οδού Abovyan 23, υπ' αριθμό 1.6/16. Κάθε διαμέρισμα διαθέτει αυτοσχέδια είσοδο και συνθέσεις προσαρμοσμένες για τις ανάγκες κάθε οικογένειας, κατασκευασμένες με τα δικά της μέσα. Πριν το 1988 είχε χαρακτηριστεί ως ένα κτίριο που θα έπρεπε να υποστεί ανακαίνιση και να συντηρηθεί. Εν συνέχεια, με τις πολιτικές αλλαγές αγοράστηκε μετά από το 1995 με ξεχωριστές διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε κάθε οικογένεια και τον ίδιο φορέα/ιδιώτη. Διαμορφώθηκε στο εσωτερικό του για την λειτουργική ένταξη νέων χρήσεων, χρωματίστηκε στην όψη, χωρίς όμως να γίνουν έργα συντήρησης ως ιστορικού κτίσματος.

Στο παράδειγμα 2 είναι μια πολυκατοικία του 1925-27 με παρόμοια χαρακτηριστική όψη στο πίσω μέρος της. Οι είσοδοι στις πολυκατοικίες είναι συνήθως από την αυλή, περνώντας από ειδικά περάσματα. Στη μέση της αυλής διακρίνονται αυτοσχέδια γκαράζ αντί για χώρους πράσινου, όπως προέβλεπε το σχέδιο.

Επί της σοβιετικής εποχής το δικαίωμα κάθε οικογένειας για στέγη καλυπτόταν με τις ελάχιστες παροχές με αποτέλεσμα οι οικογένειες να ζούνε μαζί για πολλά χρόνια, διότι δεν ήταν εύκολη η απόκτηση κατοικίας για τα νεότερα μέλη. Παρόλα αυτά τα διαμερίσματα παρέχονταν δωρεάν, ενώ μετά την αλλαγή του καθεστώτος, ιδιωτικοποιήθηκαν με αντάλλαγμα ένα ελάχιστο ποσό. Έτσι κάθε κάτοικος βρέθηκε να διαθέτει διαμέρισμα σε πολυκατοικία μαζικής στέγασης στην περιφέρεια, κάπου κρυμμένο στο κέντρο ή σε κάποια ερειπωμένη αυλή ιστορικού κτιρίου.

Το κράτος, φυσικά, δε διαθέτει τους πόρους για ανέγερση πολυκατοικιών με σκοπό τη στέγαση κατοίκων. Οπότε διαπραγματεύεται με ενδιαφερόμενους φορείς για την ανάπτυξη της πόλης στον εμπορικό τομέα.

Η οικοδομική δραστηριότητα περιορίζεται σε εμπορικά, πολιτιστικά, ψυχαγωγικά κέντρα με συγκροτήματα μνημειακού χαρακτήρα. Επίσης και η Εκκλησία απαιτεί την ανάλογη οικοδομική δραστηριότητα

42. Η καθημερινή οικοδομική δραστηριότητα στον κεντρικό τομέα της πόλης. Άποψη από τον εξώστη της Εθνικής Πινακοθήκης στην Πλατεία της Δημοκρατίας με φόντο τη Βόρεια Λεωφόρο και το κτίριο της Όπερας στο βάθος. Ερεβάν, 2014

Πίσω από τα μνημεία και τα ιστορικά κτίρια συναντάμε τον κάτοικο στην αυλή ενός ερειπωμένου σπιτιού.

Αντιμετωπίζοντας τις καθημερινές δυσκολίες και την απουσία ανέσεων υγιεινής, η κάτοικος της οδού Arami 23, Τζέμα Μκρτσιάν μας ξεναγεί μέσα στο σπίτι της. Το κτίριο βρίσκεται στον κατάλογο ιστορικών μνημείων ως κατοικία Z. Andreasyan, του 1890, υπό τον αριθμό 1.6/206.3 και είναι κατεδαφιστέο. Είναι από τα τελευταία δείγματα ιστορικών κτιρίων επί της οδού Arami. Η κάτοικος περιμένει με ανυπομονησία να μεταφερθεί στις καινούριες πολυκατοικίες που χτίζονται για τους κατοίκους του απαλλοτριωμένου κτιρίου. Εάν και όχι τόσο σίγουρη για τα καινούρια διαμερίσματα, έχει πληροφορηθεί για την αποζημίωση (1500 \$/m²) που θα λάβει ο καθένας. Μέχρι την ανέγερση των νέων πολυκατοικιών θα στεγαστούν προσωρινά σε πρόχειρα διαμερίσματα.

44-45. Κύρια και πίσω όψεις ιστορικής κατοικίας, Arami 23, Ερεβάν, 2014

Κατεδάφιση ή αποσυναρμολόγηση – ανάπτυξη ή παρακμή;

Στο κέντρο της πόλης Ερεβάν συσσωρεύονται οι νεωτερισμοί και οι πρωτοπορίες ενώ τα περίχωρα μένουν ανεκμετάλλευτα χωρίς να επεκταθούν και παρότι βρίσκονται πολύ κοντά στο κέντρο, παραμένουν απομακρυσμένα και υποβαθμισμένα. Το κέντρο προσπαθεί να δημιουργήσει συνθήκες για τις απαιτήσεις που επικρατούν παγκοσμίως, συγκεντρώνοντας αυτές τις τάσεις και τα χαρακτηριστικά, διασφαλίζοντας τις συνθήκες της νέας γενιάς. Η προηγούμενη γενιά που έζησε τις σκληρές αλλαγές, χωρίς ιδιαίτερες επιλογές στις ελευθερίες της, κατά κάποιο τρόπο ανακουφίστηκε με τα σύγχρονα μέσα και είτε απέκτησε μία αδιάφορη στάση, είτε αφέθηκε στην άγνοια. Οι επιτροπές που εγκρίνουν τα μελλοντικά σχέδια απαρτίζονται από τις γενιές που έχουν ζήσει την παλαιά πόλη. Αυτή η μανιώδης αφαίρεση μοιάζει με την ανάγκη κάποιου να απαλλαγεί από τα παλαιά του δόντια με στόχο να τα αντικαταστήσει με προσθετικά. Όπως αναφέρουν οι ειδικοί, οι παραδόσεις και η αρχιτεκτονική του 19^{ου}-20^{ου} αιώνα θα βρίσκονται μόνο στα αρχεία, πιθανώς και σε τουριστικά δείγματα. Τα ιστορικά κτίρια, που διακοσμούσαν την πόλη ενώ ταυτόχρονα φιλοξενούσαν κατοίκους, είναι πλέον δυσεύρετα τόσο στους δρόμους, όσο και στα αρχεία.

Στην αναπτυξιακή διαδικασία του 21^{ου} αιώνα παρατηρούνται όλα τα χαρακτηριστικά δείγματα της επιβολής και της δυτικοποίησης μέσω του Κράτους και των ισχυρών οικονομικών παραγόντων. Η απορρόφηση από το κολοσσιαίο σύστημα⁴⁹ των ασήμαντων στοιχείων οδηγεί στην ένταξη ενός συγκεκριμένου παραδείγματος σε ένα γενικό κανόνα.

Κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της πόλης Ερεβάν, σημαντικό ρόλο στην πρόοδο και το μετασχηματισμό της διαδραμάτιζε η επίλυση των προβλημάτων στέγασης, ενώ παράλληλα με το γενικό σχέδιο που προέβλεπε μία πιο εκσυγχρονισμένη όψη της πόλης, υπήρχε η έγνοια για διευθέτηση του τρόπου στέγασης των κατοίκων.

Στην υπάρχουσα κατάσταση και τις συγκεκριμένες συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνεται η πόλη, δεν μπορούν να λυθούν τα τεχνικά προβλήματα στέγασης. Η εξασφάλιση της κατοικίας περιορίζεται στις ατομικές προσπάθειες κάθε κάτοικου.

«..Μια πόλη αλλάζει ολοκληρωτικά κάθε πενήντα χρόνια, αυτός που ζει στην ίδια πόλη συνηθίζει σιγά- σιγά σ αυτή τη διαδικασία μετασχηματισμού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτή δεν είναι αληθινή»⁵⁰.

Η πόλη Ερεβάν ήδη έχει αλλάξει αρκετά μέσα σε 15 χρόνια, ενώ οι πιο απότομες αλλαγές φαίνονται μόνο μέσα σε 5 χρόνια. Οι κάτοικοι αφομοιώνοντας ξένες συνθήκες, επαναφέροντας τις παλιές, καταστρέφοντας και διατηρώντας στοιχεία των χώρων και δημιουργώντας οικειότητα, αποδέχονται τις νέες συνθήκες με κάθε τρόπο. Το Ερεβάν ανέκαθεν ήταν μία πόλη των μνημείων, ακόμα κι ένα δέντρο θα μπορούσε να βρει συμβολισμό. Τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν τα γλυπτά και τα μνημεία που αφηγούνται ένα κομμάτι της ιστορίας, που αναφέρονται σε προσωπικότητες του παρελθόντος, στη νεότερη, πρωτοποριακή Αρμενία ή στην πιο εξωστρεφή πλευρά της πόλης. Λειτουργούν ως σταθερά στοιχεία που βοηθούν κατά κάποιο τρόπο στην οικειοποίηση του χώρου που αλλάζει τόσο βίαια. Σε μία αντίστοιχη θέση των μνημείων εντάσσονται και τα ιστορικά κτίρια τα οποία παρουσιάζονται ως δείγματα της μνήμης του παρελθόντος και αντιμετωπίζονται σαν τέτοια.

Οι απαλλοτριώσεις και οι ανοικοδομήσεις που προκαλούν τις αναγκαστικές κατεδαφίσεις των κτιρίων δημιουργούν «.. την έλλειψη συνέχειας, την αστάθεια, τη διαγραφή του παλιού από το καινούργιο»⁵¹. Έτσι, το φαινόμενο των μαζικών κατεδαφίσεων εκδηλώνεται παράλληλα με την ανάγκη της διατήρησης των ιστορικών στοιχείων. Η ιδέα της αποσυναρμολόγησης και της διατήρησης των κτιρίων με σκοπό να συναρμολογηθούν αργότερα σε ένα περιβάλλον διαφορετικό, πιο φανταχτερό, καθαρό και μελετημένο συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία ενός μνημείου. Αυτό το μνημείο-γλυπτό θα προσπαθήσει να ανακατασκευάσει την εικόνα της αστικής ιστορίας (ή απλά ενός τυπικά οργανωμένου λειτουργικού χώρου που εξυπηρετούσε ως οικία), να επαναφέρει τη μνήμη του παλαιού, έστω και μέσω των ιδεών.

Color of Pink City – Το χρώμα της Ροζ Πόλης⁵²

Η αφαιρετική και η παραστατική⁵³ πλευρά της πόλης

Η εικόνα είτε μίας ζωντανής, ηλιόλουστης και πολύχρωμης πόλης, είτε των ξεθωριασμένων χρωμάτων στις πέτρινες λεπτομέρειες θα μπορούσε να ταυτιστεί με την περιγραφή ενός αφηρημένου πίνακα, όπου η όψη της λειτουργεί σαν καμβάς ή ζωγραφική επιφάνεια για την αντίληψή μας.

Μία επιφάνεια εργασίας, η οποία έχει τόσο τη δυνατότητα να αλλάξει, όσο και να κρατήσει στοιχεία από την αρχική της όψη. Με την ‘αρχική όψη’ εννοώ την ιδέα μιας πόλης η οποία απαρτίζεται από δρόμους, κτίρια, μνημεία, γλυπτά, πουλπουλάκς⁵⁴, τα υλικά με τα οποία χτίζεται. Όλα αυτά που προσανατολίζουν, δημιουργούν οικειότητα και δίνουν χρώμα στην πόλη⁵⁵.

Η πόλη Ερεβάν χαρακτηρίζεται από τις αποχρώσεις των γήινων χρωμάτων λόγω του οικοδομικού υλικού που διαθέτει και χρησιμοποιείται για δομικό υλικό, ως αρχιτεκτονικό στοιχείο και διακόσμηση. Τα ιδιαίτερα συστατικά της πόλης ως προς το υλικό, το χρώμα, και την αναλογία θα αναλυθούν μέσω μίας ζωγραφικής προσέγγισης.

Εάν αναλυθεί ο τρισδιάστατος χώρος, όπως είναι μία πόλη, σε μία δισδιάστατη επιφάνεια, η ανάγνωση πρέπει να γίνει βάση μίας γραφικής (σχεδιαστικής) απεικόνισης. Μία εικόνα αφομοιώνεται, μαζί με τα επιμέρους στοιχεία της, σαν ένα σύνολο. Η τελική μορφή του συγκροτείται, εκτός από τη σχεδίαση και το χρωματισμό του και από τη διάσταση, το ύφος και την παράσταση (θέμα).

Η αφαίρεση που προκύπτει από την πραγματικότητα, χωρίς να την αναπαριστά άμεσα, μπορεί να είναι συνθηματική, συμβολική ή χωρίς καμία αναπαραστατική πρόθεση. Με μία αφαίρεση καθορισμένη, συγκεκριμένη, στερεή και αυστηρά γεωμετρική στο σχεδιασμό και το χρωματισμό της, οι συγκεκριμένες φόρμες και η αυτόνομη αξία του χρώματος δημιουργούν μία συνολική ιδέα της εικόνας, τη γενική θεώρηση της πόλης.

Στην περίπτωση της συγκεκριμένης πόλης, υπάρχουν δύο όψεις. Η όψη που δέχεται τις αλλαγές αλλά ποτέ δεν αλλάζει, και η όψη που αλλάζοντας στα στενά πλαίσιά της, μένει άορατη. Ορίζουμε ως κύρια την όψη αυτή που δέχεται τις αλλαγές, η οποία εντυπωσιάζει με τη χρωματική της ζωντάνια και αφαιρεί όλες τις λεπτομέρειες και τις μεμονωμένες παραστάσεις που υπονοούνται στην πίσω όψη.

Σχεδιαστικά, αφαιρώντας τα επιμέρους στοιχεία και την πλαστικότητα στη συνέχεια της γραμμής, δημιουργούνται γεωμετρικές φόρμες και προκαθορισμένα σχήματα. Αντίθετα, αφαιρώντας τα μεγάλα σχήματα τα οποία πλαισιώνουν τα μικρά στοιχεία που απλώνονται σε αυτά, δημιουργείται μία άμορφη μάζα με μία αφηρημένη ροή. Η κύρια όψη της πόλης αναπτύσσεται με ευμεγέθη αφαιρετικά γεωμετρικά σχήματα χωρίς αναφορές στην εξωτερική πραγματικότητα, ενώ οι κρυμμένες όψεις σχηματίζουν μία διαφορετική εικόνα, αναπαριστώντας μία πολύπλοκη σύνθεση σχηματισμών, διαιρείται σε επιμέρους στοιχεία με αδιάκοπη μεταφορά πληροφοριών. Περιγράφει μία καθορισμένη κατάσταση παρόλη τη δυσμορφία της.

Το τεχνητό περιβάλλον προσπαθεί να αναπαραστήσει την άυλη χρωματική παλέτα του τοπίου της Αρμενίας, θυμίζοντας διαρκώς την πρωταρχική σχέση του κατοίκου με τον τόπο του. Το επικαλυπτικό υλικό των όψεων της πόλης, ένα φυσικό ορυκτό, έχει τις ιδιότητες να απορροφά και να αντανακλά τις αποχρώσεις του περιβάλλοντος τοπίου.

46-47.

Συγκρίνοντας τα αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία των ιστορικών κατοικιών και νεοκλασικών κτιρίων με την επαναφορά τους ως διακοσμητικά μοτίβα στη σύγχρονη αρχιτεκτονική της πόλης.

Τα αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία του αστικού περιβάλλοντος έπαιζαν μεγάλο ρόλο στην αρχιτεκτονική του Ερεβάν, βοηθώντας να αφομοιωθεί το περιβάλλον ως ένα σύνολο. Εκτός από τις φυσικές ιδιότητες της ηφαιστειακής τέφρας σαν άρτιο οικοδομικό υλικό, η απαλότητά της επιτρέπει την εύκολη επεξεργασία για οποιαδήποτε διακόσμηση και ποικιλία χρωμάτων που προσφέρει ανάλογα με το βάθος. Ποικίλει από ροζ, κόκκινο και κεραμιδί, σε ανώτερα στρώματα αποδίδει πορτοκαλί, καφέ, καστανές αποχρώσεις και σε κατώτερα στρώματα μαύρο χρώμα. Οι αποχρώσεις του γκριζωπού και του μαύρου συναντώνται ιδιαίτερα στην αρχιτεκτονική κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Στην αρχιτεκτονική του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα συναντάμε μία ποικιλομορφία και πολυχρωμία τόσο στο υλικό, όσο και στη διακόσμηση. Τα διακοσμητικά μοτίβα και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία παρότι εξωραΐσαν τις λιτές επιφάνειες, δεν κάλυπταν τη λιτότητα του κτίσματος. Οι σαφείς γραμμές των απλών κατοικιών, σχεδιάζοντας τη συνέχεια των οριζόντιων γραμμών του περιβάλλοντος, απάλυναν την ένταξή τους στην προοπτική του χώρου. Τα μοναδικά αραβουργήματα και η πλούσια διακόσμηση χαρακτηρίζονται με τη διακριτικότητά τους, πλαισιώνοντας τα δομικά στοιχεία του κτίσματος, όπως παράθυρα, πόρτες κτλ. Επίσης η ποικιλομορφία τους δημιουργείται με τη χρήση πρόσθετων οικοδομικών υλικών όπως το πλίνθινο χτίσιμο στις βάσεις, προσθέτοντας ακόμα μία λεπτομέρεια στη χρωματική και σχεδιαστική τους επιφάνεια.

Τα δημόσια κτίρια της ίδιας περιόδου ή των αρχών του 20^{ου} αιώνα, εκφράζονται μέσω μίας πιο μνημειακής διακόσμησης και επιβλητικών μοτίβων. Η μεγαλύτερη επιφάνειά τους αντανακλά την πλούσια γκάμα γήινων αποχρώσεων. Τα αρχιτεκτονικά στοιχεία χαρακτηρίζονται από διαφορετικές καμπυλότητες, όπως τα αψιδωτά πλαίσια και οι τοξοειδείς λεπτομέρειες με μία πιο συμβολική διακόσμηση. Οι συνθέσεις κίωνων και ημικίωνων δημιουργούν τα κατακόρυφα στοιχεία που υπογραμμίζουν την οριζόντια γραμμή του εδάφους. Οι διαστάσεις τους απορροφώνται από το περιβάλλον λόγω του εξίσου μεγάλου χώρου θέασης. Η διακόσμηση και τα δομικά στοιχεία λειτουργούν σαν μέρη ενός ενιαίου συνόλου, δημιουργώντας συγκροτήματα που δίνουν εντύπωση σπουδαιότητας.

Η σχεδιαστική μορφή της πόλης αλλάζει με τις απαλλοτριώσεις ιστορικών κτιρίων και την ανέγερση καινούριων πολυκατοικιών. Σημαντικό μέρος της ιστορικής μνήμης της πόλης συγκροτείται από τα στοιχεία εκφραστικής λιτότητας, τις οπτικές εντυπώσεις που δημιουργούν οι διακοσμημένες επιφάνειες και τους χρωματισμούς που δημιουργούν μία οργανική ολότητα, ένα εξωστρεφές πρόσωπο της πόλης.

Στην σύγχρονη αρχιτεκτονική της πόλης γίνεται μία προσπάθεια επαναχρησιμοποίησης των διακοσμητικών στοιχείων. Μέσω των αρχιτεκτονικών στοιχείων και της διακόσμησης, οι καινούριες πολυκατοικίες στοχεύουν στην επαναφορά του ιστορικού περιβάλλοντος σε μία μεγαλύτερη κλίμακα. Παράλληλα τείνουν να αποτελέσουν τμήμα ενός παγκόσμιου πολιτισμού.

Χωρίς να δημιουργήσει ένα καινούριο στυλ μέσω των σύγχρονων τεχνικών που διαθέτει, υιοθετεί τα διακοσμητικά μοτίβα, παριστάνοντας το συνδετικό κρίκο με τις προηγούμενες τεχνοτροπίες. Οι μεγάλες προσόψεις ντύνονται με λιθοδομή που αποτελείται από το ίδιο φυσικό ορυκτό. Οι μεγάλοι γεωμετρικοί όγκοι δέχονται τη διακόσμηση των λεπτομερών στοιχείων των ιστορικών κατοικιών και των αρχιτεκτονικών μοτίβων των δημόσιων κτιρίων ως μία ιστορική αναφορά στην διακόσμηση και την τυπολογία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής. Η παράδοση προσφέρεται μέσω των πληροφοριών που συγκεντρώνονται στις όψεις των πολυκατοικιών, σαν μία εξιστόρηση του παρελθόντος. Συνάμα τα αδρά χαρακτηριστικά, αντανakλώντας πιο έντονα τα χρώματα μέσω φωτοσκίασης, επιδιώκουν την μεγαλεπήβολη εντύπωση του μνημειακού χαρακτήρα της πόλης.

Τα εξατομικευμένα διακοσμητικά στοιχεία των ιστορικών κατοικιών λειτουργούσαν σαν απλό, διακριτικό διακοσμητικό μοτίβο. Αντίθετα, με την επαναλαμβανόμενη χρήση αυτών των μοτίβων, οι διακριτικές λεπτομέρειές τους μετατρέπονται σε αποτυπώσεις γενικού χαρακτήρα. Παράλληλα οι μεγάλες διαστάσεις των κτιρίων φθείρουν το διάκοσμο με αποτέλεσμα να λειτουργούν σαν άχρηστες χαράξεις, χωρίς να προσφέρουν πρωτοποριακές λύσεις ή ‘ανακούφιση’ στην σύνθεση. Ο χώρος της θέασης περιορίζεται και πραγματοποιείται με κατακερματισμένη μνημειακή όραση. Για να καλυφτούν οι επιφάνειες με λιθοδομή, χρησιμοποιούνται μεγαλύτερες πλάκες. Η ποικιλία στους χρωματισμούς περιορίζεται σε μονόχρωμες επιφάνειες.

Η οικειοποίηση των προϋπαρχουσών εικόνων (appropriation) με ελάχιστη ή και χωρίς διαφοροποίηση, στην συγκεκριμένη περίπτωση των πολυκατοικιών, τονίζει τη δυσανάλογη σχέση στην διάταξη του χώρου, με το υπόλοιπο σύνολο των κτιρίων. Με τη συγκέντρωση όλου του ενδιαφέροντος στην όψη της πόλης και κρατώντας την ευπαρουσίαστή της εικόνα, γίνεται προσπάθεια να κρατηθεί η αφηρημένη εικόνα μίας ενότητας που προϋπήρχε. Αυτή η φυσιογνωμία, η μορφή της πόλης είναι αποτυπωμένη στη συνείδηση του κατοίκου μέσω των επανειλημμένων εικόνων που δέχεται.

Η σύγχρονη αρχιτεκτονική, λοιπόν, δε θέλει να χαθεί αυτή η εικόνα της πόλης, κρατώντας τη στη συνείδηση του κατοίκου και προσφέροντάς τη σαν μία πρώτη εντύπωση πολύχρωμης πόλης στον επισκέπτη⁵⁵.

Εικόνες

Ο διάκοσμος στις κατοικίες 19^{ου} -20^{ου} αιώνα

48. Αριθ. Καταλ. 1.6.178.4.8

49. Αριθ. Καταλ. 1.6.178.4.9

50. Αριθ. Καταλ 1.6.204

51. Αριθ. Καταλ 1.6.191

52. Αριθ. Καταλ. 1.6.195

53. Αριθ. Καταλ. 1.6.197

Δείγματα δημοσίων κτιρίων των αρχών του 20^{ου} αιώνα

54-57. Πολυκατοικίες στα κεντρικά τμήματα της πόλης του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα (η αρχιτεκτονική του Ταμανιάν)

56.

57. Αριθ. Καταλ. 1.6.57

58-59. Τα κρατικά κτίρια στην Πλατεία της Δημοκρατίας (συγκροτήματα του γενικού σχεδίου του 1924)

Αρχιτεκτονικά δείγματα του 21^{ου} αιώνα

60-63. Η Βόρεια Λεωφόρος και οι πολυκατοικίες που την πλαισιώνουν

	Πολιτική κατάσταση	Κοινωνική κατάσταση	Πόλη
1989-1991	Αλλαγή καθεστώτος/ μετατροπή εξουσιών	Επαναστατική θέση/ εθνικοαπελευθερωτικός αγόνας/ ενθουσιασμός στην αταξία	Επεμβάσεις μικρής εμβέλειας και συμβολικού περιεχομένου στα μνημεία και στα γλυπτά με κρατική πρωτοβουλία ή αυθαίρετα
1991-1996	Κρίση / τα «Σκοτεινά Χρόνια» / Πληθωρισμός	Επιβίωση/μεγάλο μεταναστευτικό κύμα/ ανύπαρκτο δυναμικό/ συμμόρφωση και συρρίκνωση σε μία ρουτίνα άμεσων αναγκών/ κοινά πάθη	Πρώτες αλλαγές του περιβάλλοντος/ αυθαίρετες 'παρεμβάσεις' στα πάρκα λόγω έλλειψης καυσίμων/ επιφανειακές αλλαγές στην 'εμφάνιση' της πόλης από τα μικρά εμπορικά μαγαζιά/ πρώτες αγοραπωλησίες των ακινήτων
1997-2000	Μεταρρυθμίσεις / προσαρμογή στη θεωρία της ελεύθερης αγοράς	Εξοικείωση στα μέτρα των μεταρρυθμίσεων και των αλλαγών/ μετανάστευση	Σταθερή επέμβαση στις όψεις των κτιρίων από τα ιδιωτικά νεοσύστατα καταστήματα
2001-2014	Ανάπτυξη/ Δυτικοποίηση	Διαμόρφωση κοινωνικών τάξεων / τυποποίηση και καθιέρωση εθνικού πνεύματος και θρησκείας μέσω εθνικών και χριστιανικών εορτών / καταναλωτισμός / νεοπλουτισμός	Κατασκευαστική έκρηξη /Μνημειακή αρχιτεκτονική
2001-2005	Αναβάθμιση της προόδου/ αυθαίρετοι κανόνες/ ρευστά όρια/προσωρινές συνθήκες	Οικονομική άνεση/ οικονομική στενότητα με όρους ακραίου καταναλωτισμού και για τις δύο περιπτώσεις	Εκμετάλλευση ανισοροπιών στις νομοθεσίες/ πρώτα σχέδια ανοικοδόμησης της πόλης/ απαλλοτριώσεις χωρίς προδιαγραφές / σχέδιο και υλοποίηση της «Βόρειας Λεωφόρου» (2001-2007)/ προσπάθεια 'ανασυγκρότησης' της σύγχρονης πρωτεύουσας
2005-2010	Σχέδια και ρυθμίσεις του μοντέλου ανάπτυξης / αφομοίωση καινοτομιών/ επενδύσεις μεγάλων κεφαλαίων/οικονομικές ανταλλαγές με τις γειτονικές χώρες/μονιμοποίηση μεταβατικής περιόδου	Τα δυτικά πρότυπα καταναλωτικών συνθηκών προσαρμοσμένα και ειδικά διαμορφωμένα στις τοπικές συμπεριφορές / σταδιακά διαμορφωμένη νοοτροπία των πολιτών μέσω της καινούριας γενιάς και της ελπίδας της ταλαπωρημένης γενιάς της επανάστασης/ δυσκολίες στη συμμετοχή και την πρόσβαση του κοινού στα καινούργια δεδομένα και την αντίληψη ουσιαστικών προβλημάτων / 'μνημειακές' φθορές του παρελθόντος/ επιρροές και μίμηση ανατολικών στοιχείων/ηθικές αρχές/	Προσαρμογή νομοθεσιών στις ανάγκες του κατασκευαστικού τομέα/ νόμιμες 'αυθαιρέσεις' / αφομοίωση ευρωπαϊκών προτύπων /αδιάπαστη οικοδομική δραστηριότητα / προβληματισμοί, προτάσεις και λύσεις για τις φυσικές φθορές στα παλιά κτίρια / κατεδαφίσεις/ απότομες αλλαγές 2004 -επικυρώθηκε ο Κατάλογος με τα Ιστορικά και Πολιτιστικά Μνημεία της Πόλης, με καταμετρημένα περίπου 974 μνημεία 2006 - πρώτο μετασοβιετικό Γενικό Σχέδιο της πόλης Αλλαγές στο περιεχόμενο/σύνθεση της πόλης
2010-2014	Αυτοματοποίηση του μοντέλου ανάπτυξης / «Διαφάνεια» / λογοκρισία / εκσυγχρονισμός	Επιδείνωση της κρίσης που έχει συγκαλυφτεί με τους όρους της ανάπτυξης / αντιδράσεις πολιτών και διανοουμένων για τις συνθήκες της αστικής ζωής / δραστηριότητες αντίστασης και χρήση σύγχρονων εργαλείων με ανεπαρκή αποτελέσματα / αδράνεια / απάθεια από την νεότερη γενιά /συμβιβασμός/ κάτοικος ως φιλοξενούμενος στην πόλη του/διαπάραξη του δικτύου συγγενών/περιορισμός στις τυπικές κοινωνικές σχέσεις/	Μετάλλαξη της πόλης στη μορφή και το περιεχόμενο/διάπλαση μίας πόλης που ταιριάζει στον κάτοικο/ υλοποιήσεις αυτοπικών περιοχών/δημοουργία μουσειακού περιβάλλοντος Απαλλαγή από τον κάτοικο και τους λειτουργικούς προβληματισμούς του χώρου Αλλαγές στη μορφή/φύση/νοογνωμία/χαρακτήρα της πόλης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μεταφρασμένα κείμενα και συνεντεύξεις

Marietta Gasparyan, «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19ου - αρχών 20^{ου} αιώνα»,
εκδ. Hushardzan, 2008 (έκδοση στη ρωσική γλώσσα)

«Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство
«Ушардзан», 2008)

(Αποσπάσματα μεταφρασμένα από τη ρωσική γλώσσα)

Για το γενικό σχέδιο της πόλης

Η ιστορία της αστικής – οικιστικής ανάπτυξης του Ερεβάν του 19αι. σηματοδοτείται από μία περίοδο εντατικής ανοικοδόμησης και έντονης ανασυγκρότησης του ιστού της πόλης. Στο πλαίσιο των ριζικών αλλαγών και των νέων πολεοδομικών λύσεων επηρεάζουν το γενικό σχεδιασμό της πόλης οι τρεις μόνιμοι παράγοντες: κλιματολογικές συνθήκες, ιστορικοί παράγοντες και ο υφιστάμενος προγραμματισμός και σχεδιασμός.(σ.24)

Το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης χαρακτηρίζεται από ακανόνιστο ρυθμό λόγω της τοπογραφικής ιδιαιτερότητας.

Ο αστικός ιστός του Ερεβάν του 19ου αιώνα, με το διαμορφωτικό του χαρακτήρα, έχει συσσωρευτεί σε αντίστροφη ιεραρχία. Το πρώτο επίπεδο δεν είναι το γενικό σχέδιο της πόλης αλλά η μονάδα ιδιωτικής ή δημόσιας ιδιοκτησίας. Στο δεύτερο επίπεδο είναι οι συνοικίες όπου αναπτύσσονται γειτονικά κτήματα, μεγάλες εκτάσεις ιδιοκτησιών και γεωργικές εκτάσεις ενσωματωμένες σε κατοικημένες περιοχές. Και, τέλος, η δομή της πόλης.

Η σχεδιαστική δομή της πόλης των αρχών του 19ου αιώνα αποτελείται από δύο συνιστώσες που είχαν καθοριστεί προηγουμένως - το φρούριο και την ίδια την πόλη. (Πίνακας 2, σ. 21)

Το κύριο κομμάτι των (οικιστικών) περιοχών επεκτείνεται σε σχήμα βεντάλιας στα βόρειο - ανατολικά του φρουρίου, αφήνοντας έναν κενό χώρο σαν πλάτωμα.(σ.21)

Ο σχεδιασμός και η κανονική διάταξη της πόλης ξεκινάει στα τέλη του **1830** από βόρειο-δυτικά.

Από τους πρόποδες του λόφου Kond στην νότιο-ανατολική κατεύθυνση εντοπίζονται τρεις κύριοι παράλληλοι οδικοί άξονες - Nazarovskaya (Amiryan), Bebutovskaya (Pavstos Biuzand), Tsarskaya (Arami), που φτάνουν μέχρι την οδό Astafievskaya (Abovyan). Οι εγκάρσιοι δρόμοι εκτείνονται σε ορθή γωνία σε σχέση με τους άξονες, με βορειοανατολικό-νοτιοδυτικό προσανατολισμό, σύμφωνα με την κατεύθυνση του ανέμου. Είναι οι - Armianskaya (Mashtotsi), Karavansaray (Yeznik Koghbatsi) , που φτάνουν μέχρι το νότιο-δυτικό άκρο του συμπλέγματος Karavansaray, επί της Πλατείας Torgovaya (Πλατεία Εμπορίου), ενώ στο βόρειο-ανατολικό τους άκρο εφάπτονται στα όρια της πράσινης ζώνης-κήπους της πόλης. Έτσι συνδέουν την Πλατεία Εμπορίου και το κέντρο με τα προάστια στην βόρειο-ανατολική πλευρά της πόλης. Οι υπόλοιποι δρόμοι, σε σχέση με το γενικό σχέδιο της πόλης του 1837, καθορίζουν την ορθογώνια κάτοψη στην βόρειο-δυτική πλευρά της πόλης. (σ.25)

Γενικό σχέδιο της πόλης του **1856**.

Οι πολεοδομικές δράσεις γίνονται πραγματικότητα με το γενικό σχέδιο, που είναι ένα σημαντικό έγγραφο που καθορίζει τη μελλοντική ανάπτυξη της πόλης.

Η πόλη επεκτείνεται και στα προάστια στο βόρειο –ανατολικό κομμάτι. (σ.26)

Στη μελέτη και την ανοικοδόμηση της πόλης περιλαμβάνονται οι επεκτάσεις καινούριων δρόμων και οι αλλαγές στα γενικά χαρακτηριστικά των κτιρίων της ανατολικής πλευράς. Επίσης το σχέδιο έχει σκοπό να συμβάλει στις ευνοϊκές συνθήκες ζωής. Εδώ αναφέρεται η απαλλαγή περιοχών από κάποια απαίσιμα κτίρια και κατασκευές που εμποδίζουν την ελεύθερη «κυκλοφορία του αέρα». Οπότε, εκτός από την διακόσμηση της πόλης, σκοπός είναι και η βελτίωση του κλίματός της.

Να σημειωθεί πως την ίδια εποχή η πόλη Ερεβάν χαρακτηρίζεται από τους περιηγητές ως πόλη κήπων, διότι μεγάλες εκτάσεις καταλαμβάνονται από πράσινες ζώνες, περίπου 89% από την γενική έκταση.(σ.27)

Στη δομή της πόλης διακρίνεται ήδη οργανωμένη λειτουργική οριοθέτηση περιοχών, όπως η εμπορική, κοινωνική, διοικητική, βιομηχανική, κατοικήσιμη και πράσινη ζώνη. (σ.28). Παράλληλα, σε αυτή τη δομή αναπτύσσονται λειτουργικές διασυνδέσεις στην καθημερινότητα καθώς και στην κοινωνική δραστηριότητα της πόλης. (σ.29) Η ιδέα της σύνθεσης στο σχεδιασμό της κάτοψης της πόλης βασίζεται στην ακτινωτή- κυκλική διάταξη. Με τον τρόπο αυτό, το πεδινό κομμάτι της πόλης διαμορφώνεται σε ημικυκλικό σχήμα το οποίο περικλείει αμφιθεατρικά το κεντρικό τμήμα, διαχωρίζοντας έτσι τις βόρειες και ανατολικές περιοχές που βρίσκονται σε υψόμετρο. (σ.29)

Ο ακτινωτός σχεδιασμός της πόλης ξεκινά από το λειτουργικό κέντρο με κατεύθυνση βορειοανατολικά και νότια, συνδέοντας τον κεντρικό τομέα με το «Νέο Τομέα». Μέσα στο εμπορικό κέντρο ο αστικός ιστός χωρίζεται από δύο ακτινωτούς κύριους δρόμους ενώ ο τομέας «Σαχάρ» έχει σχεδιαστεί με σύστημα ορθογώνιου παραλληλογράμμου, το οποίο περικλείεται μεταξύ των οδών Maliarnaya, Karavansaraykaya, Armianskaya (Teryan, Koghbatsi Mashtots). Αυτοί οι δρόμοι είναι παράλληλοι σε μια από τις κεντρικές ακτίνες Krepostnaya- Astafyevskaya (Beirut- Sarkisian- Abovian). Από το κέντρο προς την περιφέρεια, στο κομμάτι Astafyevskaya - Ter-Ghukasovskaya, Gubernskaya, Pochtovaya (Abovian, Nalbandian, Hanrapetutyán, Aghatangelos) έχουν μια βαθμιαία αυξανόμενη κλίση προς την ανατολή. Οι παράλληλες οδοί από βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά Nazarovskaya, Bebutovskaya, Tsarskaya, Tarhanovskaya, Doktorskaya, Tserkovnaya (Amiryan, Buyzand, Arami, Pushkin, Tumanyan και Sayat Nova) διατηρώντας τη μεταξύ τους παραλληλότητα, στη διασταύρωση με την Ter-Ghukasovskaya αλλάζουν διεύθυνση προς το νότο. Έτσι στο σχεδιασμό της πόλης ξεχωρίζουν τρεις κεντρικοί άξονες από τους οποίους η Krepostnaya- Astafyevskaya διασχίζει την καρδιά του εμπορικού κέντρου από την πλατεία Krepostnaya μέσω Torgovaya (εμπορική πλατεία) και η Sobornaya (Shahumyan) με κατεύθυνση προς το Αγγλικό Πάρκο και το Πάρκο της Πόλης, συνδέοντας το κέντρο με την οδό που οδηγεί προς τη συνοικία Nor Nork. Η Ter -Ghukasovskaya εκτείνεται από τη νοτιοανατολική πλευρά του Πάρκου της Πόλης μέσω των κεντρικών συνοικιών και της νέας πλατείας (πλατεία Saharon) προς τους Κήπους της Πόλης. Με την ίδια κατεύθυνση, με μικρή κλίση προς την ανατολή, διασχίζοντας το ρέμα Gedar και το Demirbulag, ξεκινά από την οδό Bazarnaya (Khorenatsi) η οδός Gubernskaya.

Ο σχεδιασμός του περιφερειακού δακτυλίου της πόλης, από τον οποίο μόνο η Astafyevskaya εξέρχεται, ξεκινά από την περιοχή του Kond κι εκτείνεται βορειοανατολικά μέχρι το τέλος της οδού Tserkovnaya (Bagramyan – Prosyán) . Ύστερα, αλλάζοντας διεύθυνση προς ανατολή, συνεχίζει μέχρι την οδό Armianskaya (Isaakian). Μετά, στρίβει νοτιοανατολικά και στη διασταύρωση με την Ter-Ghukasovskaya και το ρέμα Gedar (τομέας μεταξύ Isaakian και Koryun), διασχίζει το ρέμα και φτάνει στο ανατολικό άκρο της πόλης (τμήμα της οδού Charents μεταξύ Sayat Nova και Nalbandyan). Ύστερα, κατευθύνεται και πάλι προς το νότο διασχίζοντας τους ανατολικούς κήπους της πόλης κι έπειτα στρίβει δυτικά προς το νοτιοδυτικό φρούριο (οδός Nardos, Tigran Mets) φτάνοντας στη νότια πλευρά του Αγγλικού Πάρκου. (σ.30-31)

Εισαγωγή στα γενικά χαρακτηριστικά της πόλης.

Κατά το 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^ο σχηματίζεται το αρχιτεκτονικό και οικοδομικό υπόβαθρο της πόλης Ερεβάν. Η εντατική ανοικοδόμηση σε σύντομο χρονικό διάστημα μεταμορφώνει την όψη της πόλης. Χαρακτηριστικά της εποχής είναι η διεύρυνση της τυπολογικής ποικιλίας των κτιρίων και η δημιουργία κτιρίων νέων κατηγοριών. Η τροποποίηση των παραδοσιακών τύπων συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του χρόνου, με τις ανάγκες για νέες χωρικές λειτουργικές λύσεις και με την εισαγωγή σύγχρονων δομικών και κατασκευαστικών υλικών.

Οι αρχιτεκτονική βρήκε γόνιμες και έξυπνες αισθητικές λύσεις απορροφώντας τις τοπικές παραδόσεις βασιζόμενη και στις ευρωπαϊκές τάσεις. (σ.6.)

Η σοβιετική προπαγάνδα, δημιουργώντας μια αρμονική εικόνα της αναβίωσης της χώρας, ανέφερε την πόλη Ερεβάν ως μια επαρχιακή πόλη με πλίνθινα σπίτια, δυσφημίζοντας την αυτοκρατορική περίοδο, όσο και απορρίπτοντας οποιαδήποτε αναφορά στη δόκιμη αρχιτεκτονική της περιόδου του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα.(σ.7)

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα τίθενται οι κανόνες για την οργάνωση των έργων κατασκευής. Πλέον τα προβλήματα της πόλης επιλύονται με τη βοήθεια υπηρεσιών οικονομικής διαχείρισης της τοπικής κυβέρνησης. Σχετικά με τους κανόνες γενικής επιστάσις για κατασκευή νέων κτιρίων εκδίδονται εγκύκλιοι από το Υπουργείο Εσωτερικών (από την τεχνική- κατασκευαστική επιτροπή) από το 1912. Τέτοιου τύπου εγκύκλιοι εκδίδονται με συμβουλευτικό τρόπο (σαν προτάσεις) από τους κρατικούς οργανισμούς της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Η οργάνωση των κατασκευαστικών έργων πραγματοποιείται από ειδικές βιομηχανικές κοινοπραξίες που συγκεντρώνουν διάφορους επαγγελματίες. (σ.33)

Την ακανόνιστη διάταξη της συνολικής εικόνας του Ερεβάν του 19 αι. καθορίζουν και οι στενοί και στραβοί δρόμοι που συχνά περιβάλλονται από τυφλές προσόψεις σπιτιών και μακριές περιφράξεις που διακόπτονται από τοξοειδείς πύλες. (σ.23-24)

Σε σχέση με την εφαρμογή του γενικού σχεδίου της πόλης, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. γίνονται έργα ανέγερσης νέων κτιρίων που δίνουν μια ενιαία μορφή στις προσόψεις των κτισμάτων και πραγματοποιούνται ρυθμίσεις που σχετίζονται με τα οικόπεδα τα οποία εξαγοράζονται από ιδιώτες προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για νέες κατασκευές. Το γενικό σχέδιο προέβλεπε την κατεδάφιση κτιρίων για την εφαρμογή του σε ειδικές περιπτώσεις, γεγονός το οποίο θα προκαλούσε δυσκολίες στο κράτος σε ό, τι αφορούσε στην αποζημίωση των ιδιοκτητών και την αναστάτωση τους. Σε αντίθετη περίπτωση το κράτος επέτρεπε τη συντήρηση των κτιρίων μέχρι να βρεθούν πιο κατάλληλοι χώροι για τη στέγαση των ενοίκων. Η αποζημίωση με αυτό τον τρόπο περιοριζόταν μόνο σε αυτούς οι οποίοι θα αρνούσαν να μετακινηθούν σε νέο χώρο. (σ.34-35)

Κατασκευαστικά υλικά

Η ηφαιστειακή τέφρα (armenian tuff) του Ερεβάν επιτρέπει την παραγωγή κομματιών μεγάλου μεγέθους, των οποίων η δύναμη και η αντοχή, το χαμηλό βάρος όγκου και οι θερμικές ιδιότητες τα καθιστούν υλικά άριστης ποιότητας. Επίσης η απαλότητα επιτρέπει την εύκολη επεξεργασία για οποιαδήποτε διακόσμηση. Σημαντική είναι και η διακοσμητική ικανότητα που προσφέρει η ποικιλία των φυσικών ιδιοτήτων της ηφαιστειακής τέφρας αυτού του τύπου, που ανάλογα με το βάθος ποικίλει από κόκκινο, ροζ-κόκκινο ή κεραμιδί-κόκκινο, σε ανώτερα στρώματα - πορτοκαλί και καφέ αποχρώσεις καστανόμαυρου, και σε μαύρο χρώμα στο κάτω στρώματα. Οι αποχρώσεις του μαύρου και γκριζωπού μαύρου κυριαρχούν, γεγονός το οποίο αντικατοπτρίζεται στην αρχιτεκτονική πρακτική, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του 19ου - αρχές του 20ου αιώνα. Εκτός από τη τέφρα από τα οικοδομικά υλικά ήταν η καμένη τούβλα. (σ.16).

Αρχές 20 αι. ανοικοδόμηση

Η ανοικοδόμηση στις αρχές του 20αι. ξεκινά με ενέργειες όπως η κατάργηση του συστήματος της ελεύθερης δόμησης και η θέσπιση του συστήματος συνεχούς δόμησης με πρόσοψη κτιρίων επί της οικοδομικής γραμμής ταυτιζόμενη με τη ρυμοτομική. Αλλάζουν οι όροι δόμησης και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος ανεβαίνει. Η καταγραφή των οικοπέδων γίνεται από τον αρχιτέκτονα Meghabyan και θα αξιοποιηθεί μελλοντικά από τον Tamanyan για τη δημιουργία του δικού του σχεδίου της πόλης. (σ.36)

Περιγραφές κτιρίων

Στις πλατείες, από τη μεριά του δρόμου, τα διώροφα κτίρια δημιουργούν αλυσιδωτά καταστήματα με βιτρίνες στο ισόγειο, ενώ οι πάνω όροφοι διαθέτουν μπαλκόνια- προβόλους και πλούσια διακοσμημένα παράθυρα με ανάγλυφα στην πρόσοψη. Κατασκευάζονται στεγασμένα περάσματα για τους πεζούς μεταξύ συνοικιών για τη διευκόλυνση των εμπόρων αλλά και των πελατών, τα οποία όμως δίνουν και ένα ιδιαίτερο χρώμα στην πόλη. Κάθε δρόμος έχει τη δική του ιδιαιτερότητα σε ό, τι αφορά στα κτίσματα. Στην Astafyevskaya για παράδειγμα τα κτίρια έχουν μια πινελιά «διανόησης».

Οι προσόψεις του οικοδομικών τετραγώνων συχνά κατασκευάζονται από μαύρη πέτρα (τουφ) κι είναι τριώροφες με πλίνθινη βάση ενώ στο εσωτερικό τους υπάρχουν αυλές. (σ.39)

Η διακόσμηση αποτελείται από λεπτομέρειες γλυπτικής, μοναδικά αραβουργήματα στα παράθυρα και τα μπαλκόνια, τα οποία όμως εντάσσονται με φυσικό τρόπο στο αστικό περιβάλλον αλλά δίνουν και μια ιδιαίτερη χροιά σε κάθε κτίριο. Η είσοδος των κτιρίων είναι πάντα πολύ σημαντική και η πρόσοψη είναι σε στυλ ρουστίκ. Τα χρώματα (πέρα από το μαύρο) τείνουν σε διάφορες αποχρώσεις γήινων χρωμάτων. (σ.41-42)

Στα αρχιτεκτονικά στοιχεία των δρόμων περιλαμβάνονται τα παραδοσιακά ξυλόγλυπτα μπαλκόνια με μικρές μεταλλικές λεπτομέρειες και κάγκελα.

Στην οδό Bebutovskaya (Byuzand) τα σπίτια ήταν κατοικίες με εξαίρεση το γυμνάσιο αρρένων στη διασταύρωση με την οδό Astafyevskaya (Abovian). Αυτές οι κατοικίες διαθέτουν την παραδοσιακή εσωτερική αυλή και πρόσοψη προς το δρόμο. Η οδός Tsarskaya (Arami), η οποία επίσης βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης (τότε τομέας Sahar), είχε διάφορα δημόσια κτίρια, καθώς και κατοικίες διώροφες και τριώροφες που αποτελούσαν μια ενιαία ομάδα με αλυσιδωτές προσόψεις. (σ.45-46)

Άλλες κατοικίες που ξεχωρίζουν είναι αυτές των αδελφών Afrikyan, από τις ομορφότερες στην οδό Maliarnaya (Teryan), καθώς και η οικία Yeghisarian με εικαστικές λεπτομέρειες (ανάγλυφα). (σ.47)

Στην οδό Tarhanovskaya (Pushkin) το μεγαλύτερο μέρος των κτιρίων ήταν κατοικίες παραδοσιακού τύπου με σημαντικότερη την έπαυλη Afrikyan που διέθετε νωπογραφίες στους τοίχους της. (σ.48)

Αστική κατοικία

Γενικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της αστικής κατοικίας είναι οι πρωτότυπες μορφές και αρχιτεκτονικές λύσεις, η εναλλαγή μεταξύ της λακωνικής χρήσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας και του πλούτου στη διακόσμηση, και η μοναδικότητα των εκφραστικών μέσων που δημιουργεί μοναδικό χαρακτήρα για κάθε κτίριο.

Παρά τον ξεχωριστό χαρακτήρα του κάθε κτιρίου, το πανομοιότυπο περιβάλλον, τα λειτουργικά ζητήματα και οι φυσικές συνθήκες συντελούν στην ομοιομορφία των κατοικιών.

Στην αρχιτεκτονική του Ερεβάν κατά το 19^ο και 20^ο αι. στα πλαίσια της πολεοδομικής ανάπτυξης η αστική κατοικία παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον από την άποψη των αλλαγών που υφίσταται. Μέσα σε έναν αιώνα αρχιτεκτονικής ανάπτυξης η κατοικία περνάει σε φάση πλήρους ολοκλήρωσης, απορροφώντας και αντανακλώνοντας μέσα από τα χαρακτηριστικά της κάθε απόχρωση ιδεολογικών, κοινωνικο-οικονομικών και πολιτιστικών αλλαγών καθώς και όλες τις μεταλλάξεις σε σχέση με το πολεοδομικό σύστημα της πόλης.

Παράλληλα, η κατοικία ως μια σταθερή δομή κρατά όλες τις παραδόσεις και τις αρχές της δόμησης, που έχουν καθιερωθεί από τους τοπικούς παράγοντες.

Επίσης, οι αρχιτεκτονικές ιδιαιτερότητες των κατοικιών συνδέονται άμεσα κι έμμεσα ως κρίκος της αλυσίδας σε σχέση με άλλους τύπους κτιρίων (δημόσια, βιομηχανικά κτλ).

Παρ' όλες τις κοινωνικό-οικονομικές, κατασκευαστικές και τεχνικές αλλαγές, οι φυσικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επηρεάζουν το σχεδιασμό κάθε κτιρίου και την οργάνωση των συγκροτημάτων κατοικήσιμης μονάδας παραμένουν σταθερές, γεγονός που αποτελεί χαρακτηριστικό της αρμενικής αρχιτεκτονικής και των «τρικ» που χρησιμοποιεί. (σ.49)

Ειδικότερα, δινόταν μεγάλη σημασία στην καταπολέμηση της ζέστης τις θερμές καλοκαιρινές ημέρες, λόγω του θερμού και ξηρού κλίματος της χώρας. Το πιο χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό «τρικ» ήταν ο σχεδιασμός εσωτερικών αυλών με τέτοιο προσανατολισμό του κτιρίου ώστε να αποφεύγεται η άμεση επαφή με τις ηλιακές ακτίνες, καθώς και ο υπολογισμός της φοράς του ανέμου. Με αυτόν τον τρόπο, με την κατασκευή εσωτερικών αυλών με σιντριβάνια, πράσινες ζώνες και υπόστεγα, πετύχαιναν τη δημιουργία μικροκλίματος. (σ.50)

Στη δομή των κατοικιών, οι καθημερινοί χώροι βρίσκονταν κυρίως στους επάνω ορόφους με ψηλά ταβάνια, με φυσικό αερισμό ενώ στα υπόγεια βρίσκονταν οι χώροι συντήρησης τροφίμων. Οι στέγες ήταν επίπεδες ή κεκλιμένες. (σ.51)

Τα μπαλκόνια που διακοσμούσαν τις προσόψεις απέτρεπαν την είσοδο του ήλιου. (σ.51) Τα μπαλκόνια που έβλεπαν στην εσωτερική αυλή χρησιμοποιούνταν ως χώροι υποδοχής ή ως ενδιάμεσοι χώροι μεταξύ της εισόδου και των κυρίων χώρων του σπιτιού. Επίσης, τα εσωτερικά μπαλκόνια είχαν κι άλλες λειτουργίες: Οι οικογένειες περνούσαν εκεί μεγάλο μέρος του χρόνου τους, από τις αρχές της άνοιξης μέχρι το τέλος του φθινοπώρου. (σ.53)

Τύποι κατοικιών

Οι κατοικίες με βάση τη λειτουργικότητά τους μπορούν να χωριστούν σε τρεις τύπους, σε ατομικές κατοικίες (επαύλεις), πολύ-οικογενειακές κατοικίες και πολύ-λειτουργικές. (σ.54)

Ατομικές –ιδιωτικές κατοικίες

Πιο διαδεδομένος τύπος κατοικίας στο Ερεβάν κατά το 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αι. είναι η μονοκατοικία. Μεταξύ των δειγμάτων περιλαμβάνονται διώροφες και τριώροφες κατοικίες, των οποίων ο κατώτερος όροφος είναι χτισμένος κάτω από το επίπεδο του δρόμου (σαν ημιυπόγειο), ενώ το ισόγειο είναι ελαφρά υπερυψωμένο. Οι πιο πάνω όροφοι αποτελούνται από κατοικήσιμους χώρους για οικιστική χρήση και υποδοχή φιλοξενούμενων (κοινωνικές εκδηλώσεις κτλ). (σ.59)

Τα δωμάτια συνήθως είναι ευρύχωρα και φωτεινά. Το σαλόνι έχει μέγεθος από 20 έως 60 κυβικά μέτρα σε κανονικά σπίτια και περίπου 120 κυβικά μέτρα στις επαύλεις. Τα ταβάνια είναι πάρα πολύ ψηλά, συνήθως φτάνουν τα 4 με 5 μέτρα από το πάτωμα. Υπό τέτοιες συνθήκες η επιτυχής τοποθέτηση των παραθύρων αποτελεί εγγύηση για καλό φωτισμό και σωστή είσοδο του ήλιου. (σ.60)

Το εσωτερικό αυτών των σπιτιών έχει πλούσια διακόσμηση, όπως εντοιχισμένα τζάκια. Η τοποθέτηση των τζακιών στο σπίτι γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες για θέρμανση 4-5 δωματίων. Κάθε τζάκι ήταν πρωτότυπο και μοναδικό στο είδος του, ακόμα και στο ίδιο διαμέρισμα δεν υπήρχαν όμοια τζάκια. Εκτός από τα τζάκια υπάρχουν διακοσμητικές λεπτομέρειες και στα κουφώματα. Τα πατώματα είναι κατασκευασμένα από ξύλο (παρκέ) , μάρμαρο ή διακοσμημένα πλακάκια. Ακόμα κι οι εσωτερικές ζύλινες πόρτες είναι διακοσμημένες με ανάγλυφα. Τα κάγκελα της περίφραξης έχουν λεπτομέρειες σε σχήμα δικτυού. (σ.61)

Τα υπόγεια χρησιμοποιούνται ως χώροι αποθήκευσης για ευπαθή τρόφιμα (λόγω της μη ύπαρξης ψυγείων εκείνη την εποχή). (σ.61)

Από τη μεριά της εσωτερικής αυλής σε όλο το μήκος καθώς και στα υπόγεια, υπάρχουν πρόσθετοι χώροι με τη μορφή στοών, που χρησιμοποιούνται για διάφορες χρήσεις, όπως για κουζίνα το καλοκαίρι, ή ως χώροι σύνδεσης του κυρίου σπιτιού με την αυλή. Πολλές φορές αυτοί οι χώροι αποτελούν και τη μοναδική κύρια είσοδο του σπιτιού. (σ.62)

Το κύριο στοιχείο της αρχιτεκτονικής αυτών των κατοικιών είναι οι έξοδοι- περάσματα. Αυτά τα περάσματα συνδέουν διαφορετικές αυλές μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα σύστημα «ροής» με εξόδους προς όλους τους δρόμους που περικλείουν την κατοικία. (σ.63)

Η διαφορετικότητα των αρχιτεκτονικών λύσεων των κατοικιών του Γερεβάν παρόλη την παρόμοια δομή του συστήματος, δείχνει τη μοναδικότητα στο σχεδιασμό και στην έκφραση. (σ.63)

Κάνοντας σύγκριση της δομής των κτιρίων των τελών του 19^{ου} αι. με παλαιότερα παρατηρούμε μια μετάβαση από απλές φόρμες σε πιο πολύπλοκες, σε ό, τι αφορά στο σχεδιασμό, στις λύσεις και στη διακόσμηση των προσόψεων. (σ.75)

Ταυτόχρονα στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της περιόδου (1890 – 1910) εντοπίζονται τάσεις εξέλιξης της φόρμας που κυριαρχούσε σε προηγούμενες εποχές, της μελέτης των σχεδίων και των κατόψεων. Οι παλαιότερες φόρμες παραχωρούν τη θέση τους σε πιο δυναμικές συνθέσεις. (σ.81)

Πολυοικογενειακές κατοικίες

Στα κτίρια κατοικιών του Γερεβάν, ξεκινώντας από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. η κατασκευή κτιρίων με διαμερίσματα προς ενοικίαση αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό. Αυτός ο τύπος μαζικού κτιρίου είναι χαρακτηριστικός της εποχής. Η διάδοση των πολυοικογενειακών κατοικιών συμπίπτει με τη μετατροπή του Γερεβάν σε κέντρο της επαρχίας της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Η έντονη ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος, των επιχειρήσεων, του εμπορίου, της παραγωγής και της βιοτεχνίας προσελκύει ένα μεγάλο κύμα ανθρώπων προς την πόλη. Όλοι αυτοί οι νέοι κάτοικοι δε διαθέτουν σπίτι. Έτσι η αρχιτεκτονική του δεύτερου μισού του 19^{ου} αι. χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη κατοικιών προς ενοικίαση, στις οποίες κατοικεί ο ιδιοκτήτης και προσφέρει κάποια διαμερίσματα στους ενοικιαστές. (σ.85)

Μέχρι τότε η έλλειψη δημοφιλίας αυτού του είδους κατοικιών εξηγείται από πολλούς παράγοντες: πολεοδομικούς, εθνικούς και ιστορικούς. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ο όγκος του τοπικού κεφαλαίου που επενδύονταν για την ανοικοδόμηση, ο γεωφυσικός παράγοντας (σεισμογενείς ζώνες που δεν επιτρέπουν την κατασκευή κτιρίων πάνω από τρεις ορόφους) και η ψυχολογία των Αρμενίων που προτιμούσε να έχει ιδιόκτητη «ευπαρουσίαστη» κατοικία – «φρούριο». (σ.86)

Επίσης σημειώνεται από τα παλιά χρόνια η οργάνωση των κατοικιών σε μορφή ενιαίου λειτουργικού κτιρίου (όπου κατοικούσαν πολλές συγγενικές οικογένειες μέχρι και 40 ατόμων) με μεγάλες αυλές. (σ.87)

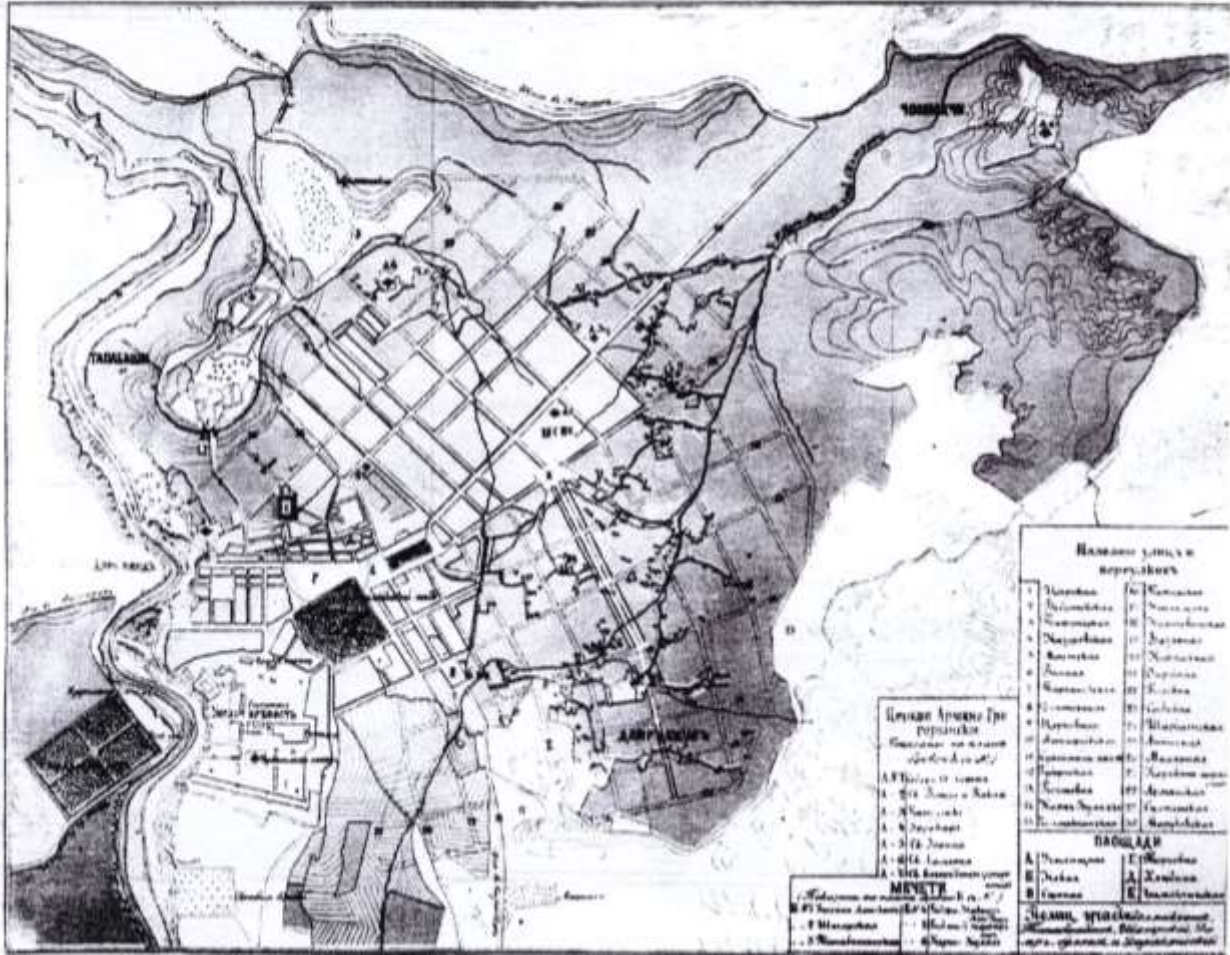
Η ανάπτυξη των πολυοικογενειακών κατοικιών γίνεται υπό σταθερές συνθήκες, χωρίς ριζικές αλλαγές. Η κύρια αλλαγή είναι ότι τα κτίρια πλησιάζουν τα όρια των οικοπέδων αντί για τη μέση τους, επιτυγχάνεται δηλαδή μια άμεση σύνδεση της κατοικίας με το δρόμο. Αυτή η διαδικασία έντονης οικοδόμησης πολυκατοικιών γίνεται παράλληλα με την πραγματοποίηση του γενικού σχεδίου της πόλης και της περιμετρικής ανοικοδόμησης. Πρωταρχικό κριτήριο στα αρχιτεκτονικά σχέδια της εποχής είναι η ύπαρξη κεντρικής εισόδου επί της πρόσοψης που να βλέπει στο δρόμο. (σ.87)

Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία οι πολυκατοικίες αυτού του είδους μπορούν να κατανεμηθούν σε τρεις κατηγορίες. «Αρχοντικά» διαμερίσματα, απλά διαμερίσματα τα οποία διαθέτουν λίγα δωμάτια, συνήθως επιπλωμένα και μαζικές φτωχικές κατοικίες για εργάτες και στρατιώτες.

Οι πολυκατοικίες συνήθως είναι διώροφες και τριώροφες. Κάνοντας μια ομαδοποίηση εντοπίζονται τέσσερις ομάδες κτιρίων, με τμήματα, με στοά, με συνδυασμό των δύο και με διάδρομο.. Ανάλογα με τις κοινωνικές ομάδες χωρίζονται και οι κατοικίες: τα αρχοντικά διαμερίσματα με πολλά δωμάτια βρίσκονται σε πολυκατοικίες χτισμένες με τμήματα. Στα απλά διαμερίσματα, κυρίως χρησιμοποιείται ο μικτός τύπος (στοά και τμήματα). Οι εργατικές πολυκατοικίες έχουν δομή με σχεδιασμό στοάς ή διαδρόμου. (σ.88)

ΠΛΑΝΉ ΖΡΕΒΑΝΗ.

ΜΑΣΤΑΓΉ

Η σχεδιαστική δομή της πόλης των αρχών του 19ου αιώνα.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΤΕΛΩΝ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Таблица 7.

Царская улица.
Фрагменты разверток фасадов жилых домов в квартале между Армянской и Тифлисской улицами.

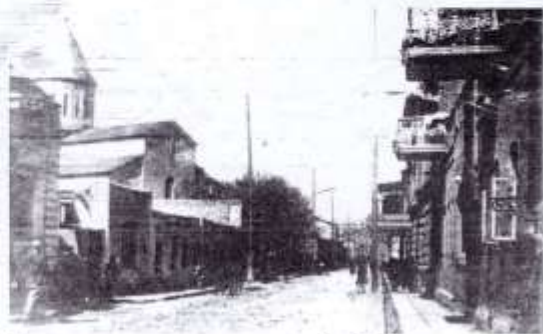

Царская улица.
Северо-западный отрезок, подходящий к подножию Конда. На переднем плане справа – дом Ахназарянцева.

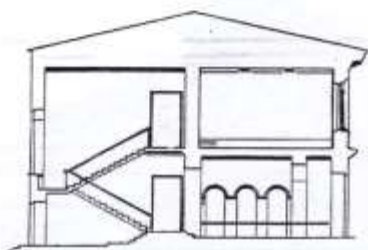
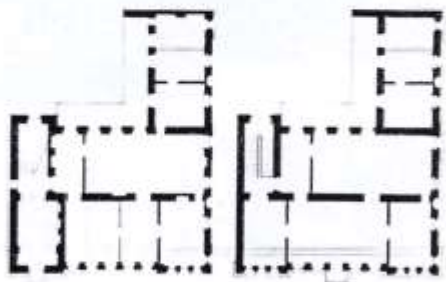
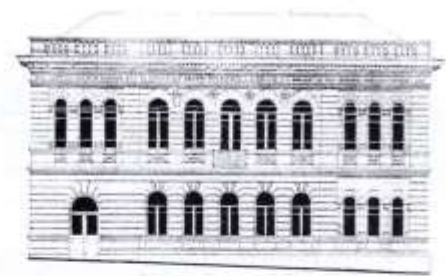
Назаровская улица.
Квартал между Астафьевской и Каравансарайской улицами.

Царская улица.
Средняя часть квартала между Армянской и Тифлисской улицами.

Назаровская улица и церковь Сурб Григор Лусаворич.

Таблица 23.

Особняк Б.Егиазаряна на Астафьевской улице.
1905. Арх. В.Мирзоян.
Общий вид. Северо-западный фасад. Планы.
Разрез.

Особняк Р.Африкяна на Тархановской
улице. 1900-е гг. Арх. В.Мирзоян.
Общий вид. Юго-западный фасад. Планы.

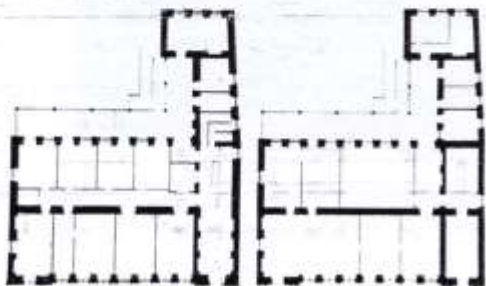
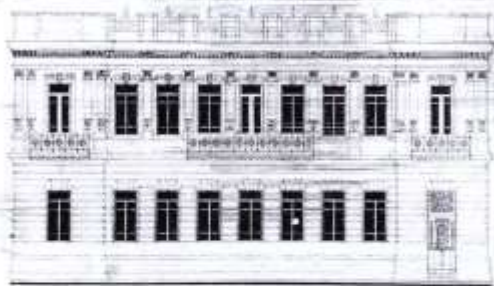
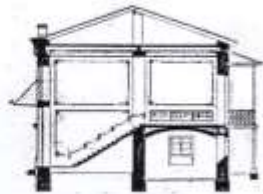
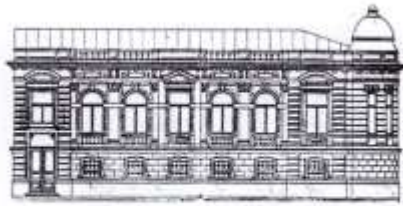

Таблица 24.

Особняк Ф.Татевосяна на Царской улице.
1910-1911.
Общий вид по Царской улице. Общий вид по
Малыжной улице, Юго-западный фасад.
План. Разрез.

Особняк Г.Егнзаряна
на Астафьевской улице. Рубеж 19-20 вв.
Общий вид. Северо-западный фасад. Планы.
Разрез.

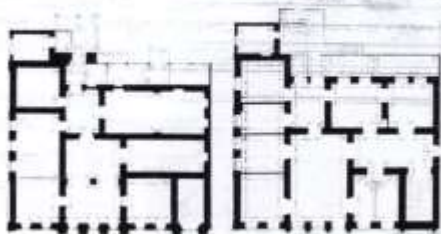
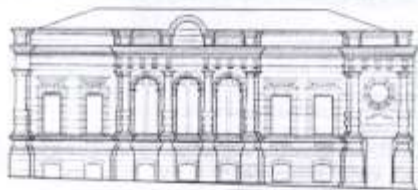
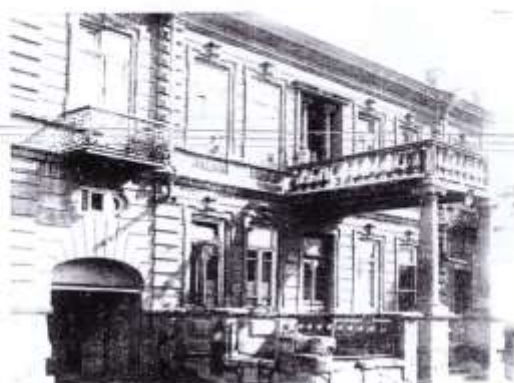
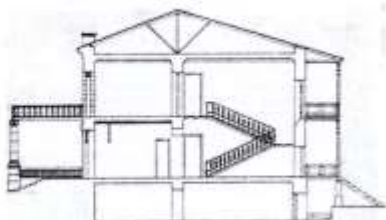
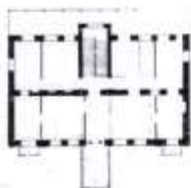

Таблица 26.

Особняк братьев Тер-Аветикянов на Губернской улице. 1907-1909. Арх. Е. Тер-Аветикян.
Общий вид. Северо-западный фасад. План. Разрез.

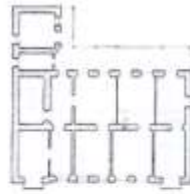
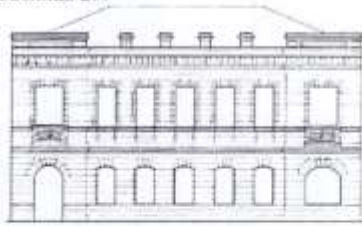
Особняк В.Бражникова на Астафьевской улице.
Рубеж 19-20 вв. Арх. В.Мирзоян.
Общий вид. Северный фасад, реконструкция.
План, реконструкция.

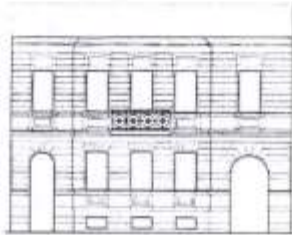
Особняк Л.Фотинова на Тархановской улице.
1908. Арх. В.Мирзоян.
Общий вид. Юго-западный фасад. План.

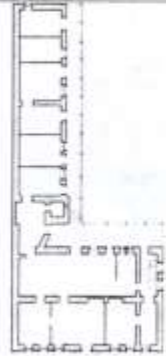
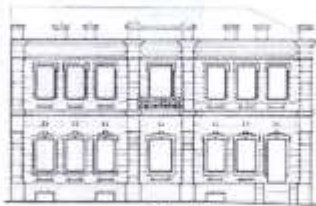
Таблица 29.

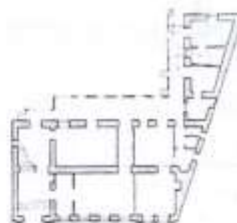
Доходный дом Г.Вартаняна на Царской улице. 1907-1909. Арх. Б.Меграбян.
Общий вид. Северо-восточный фасад. План.

Доходный дом Ф.Калантаряна на Царской улице. 1910. Арх. Б.Меграбян.
Общий вид. Северо-восточный фасад. План.

Доходный дом на Тер-Гукасовской
улице. Конец 19 в.
Общий вид. Северо-западный фасад.
План.

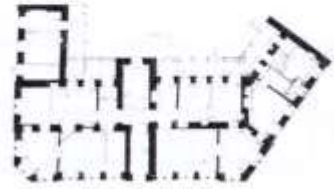

Доходный дом на Губернской улице. Рубеж 19-20 вв.
Общий вид. Северо-западный фасад. План.

Доходный дом П.Эсапяна на Губернской улице. 1913-1916.
Общий вид. Юго-восточный фасад. План.

Таблица 30.

Доходный дом Е.Хангладяна на Астафьевской улице. 1905. Арх. В.Мирзоян, Б.Меграбян. Общий вид. Юго-восточный фасад. Планы.

Доходный дом братьев Африкянов на Маярной улице. Рубеж 19-20 вв. Общий вид. Юго-восточный фасад. Планы. Разрез.

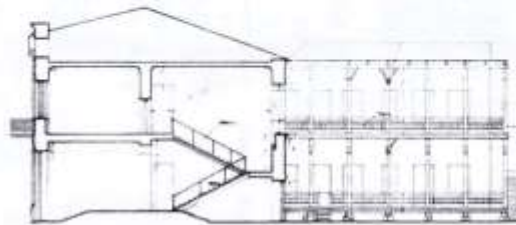
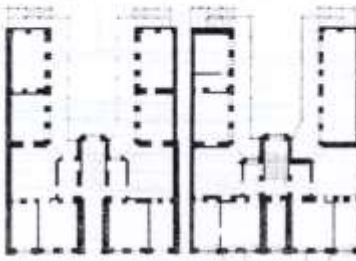
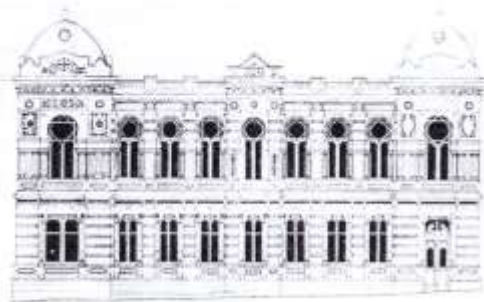
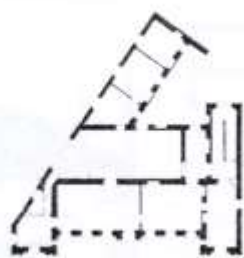

Таблица 36.

Доходный дом и больница О.Ованесяна на Астафьевской улице. 1915. Арх. Б.Меграбян. Общий вид. Юго-восточный фасад. План.

Доходный дом и больница А.Тер-Аветикяна на Астафьевской улице. 1914. Арх. Е.Тер-Аветикян. Общий вид. Юго-восточный фасад. План.

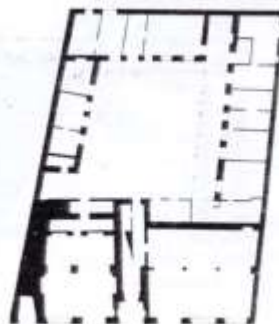

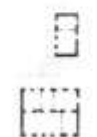

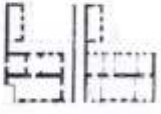
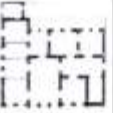

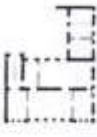

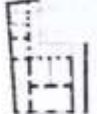
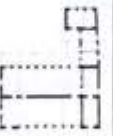
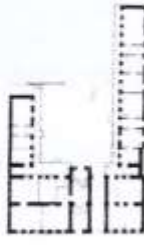

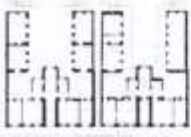

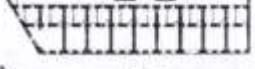

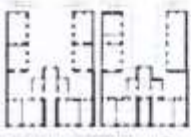

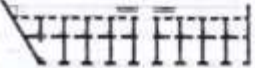

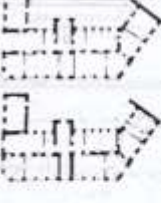

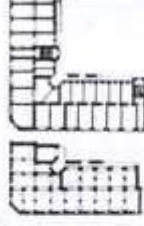

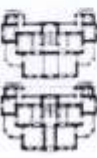

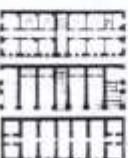

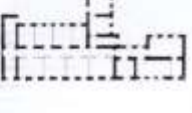
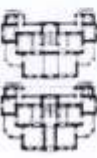

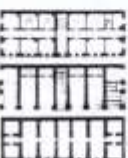

Таблица 38.

Сравнительная таблица планов жилых домов.

Особняки	Многоквартирные доходные дома		Полифункциональные доходные дома	
				
				
				
				
				
				
				
				
				
				
				

Αντρέι Ιβανόφ

Ιστορικός Μοντερνισμός του Γερεβάν: τέσσερα στάδια στην ίδια γραμμή

Ivanov A.V., *Abstract* : “*Historical Modernism of Yerevan: Four Stages on the Same Line*”, Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia, (μετάφραση από τα αγγλικά Λ. Ρεμπελάκος)

Αν θεωρήσουμε το μοντερνισμό σαν έναν ειδικό τύπο κουλτούρας που ορίζεται από ένα ισχυρό παράδειγμα της σχέσης με τη ζωή, τη φύση, την πόλη, την ανθρώπινη ύπαρξη, που θεωρεί ότι η πρόοδος έχει μεγαλύτερη αξία από το «να γυρνάς προς το εσωτερικό σου» (1), ότι το νέο είναι σημαντικότερο από το παλιό, ότι η ροή της ιστορίας μπορεί να αλλάξει από τη δύναμη της θέλησης κι ότι η αστική ταυτότητα μπορεί να μετασηματιστεί θεμελιωδώς, τότε ο μοντερνισμός του Γερεβάν είναι σχεδόν τόσο παλιός όσο κι αυτή η πόλη των 2800 ετών. Δεν αποτελεί σύμπτωση το ότι το Ετσματζίν, ένας προμαχώνας των παραδόσεων και το θρησκευτικό κέντρο της χώρας, είναι χωροταξικά διαχωρισμένο από την τωρινή κοσμική πρωτεύουσα και ζει τη δικιά του ζωή. Το Γερεβάν, αντίθετα, μπορεί να ονομαστεί μια πόλη του «γραμμικού και κοσμικού χρόνου της προόδου» (2) με κύρια χαρακτηριστικά του την έλλειψη συνέχειας, την αστάθεια, τη διαγραφή του παλιού από το καινούργιο, την έλλειψη προσοχής στη δουλειά των προηγούμενων γενιών, ένα μαραθώνιο με την ίδια του την ιστορία. Το Γερεβάν είναι μια πόλη τόσων αιώνων μοντερνιστικής κουλτούρας.

Έχουν υπάρξει τέσσερα Γερεβάν: το αρχαίο, το Ρωσικό- αυτοκρατορικό, αυτό της Δεύτερης Δημοκρατίας και το μετά- Σοβιετικό.

Το πρώτο Γερεβάν – της περιόδου Ουραρτού, της μεσαιωνικής Αρμενίας κι ύστερα το Οθωμανικό-Περσικό ήταν (με λίγες διακοπές) μια αποικιακή πόλη με συχνά εναλλασσόμενους κυβερνήτες οι οποίοι, συνήθως, δεν κατόρθωναν να ριζώσουν. Τα υλικά ίχνη εκείνων των περιόδων είναι σχεδόν απαρατήρητα σήμερα, ενώ τα πνευματικά είναι εφήμερα.

Το δεύτερο Γερεβάν: το 1828 η πόλη βρίσκεται να είναι ένα περιφερειακό διοικητικό κέντρο της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και στα τέλη του 19^{ου} αι. τα πρώτα σημάδια του μοντερνισμού αναδύονται στο ύστερο- αυτοκρατορικό Ερεβάν (η ονομασία της πόλης στα Ρώσικα). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι κεντρικοί δρόμοι με ποικιλόχρωμη πέτρα τουφ σχηματίζονται και πολύγλωσσες συνοικίες όπως το Kond και το Firdousi αναπτύσσονται ανάμεσά τους. Σήμερα αυτές οι μεσοαστικές περιοχές του αστικού ιστού της πόλης, που υποτίθεται ότι θα γίνονταν τα «ορόσημα» της ιστορικής της συνέχειας, φθείρονται εμφανώς και δε θεωρούνται από την πλειοψηφία των πολιτών ως έχοντα κάποια αξία.

Το τρίτο Γερεβάν: αυτή η στάση παραμέλησης ξεκίνησε βασικά από τον Alexander Tamanian. Ο μεγάλος αρχιτέκτονας δε δεχόταν την ποικιλόχρωμη, πολυφυλετική, ζωντανή αν κι όχι καθιερωμένη πόλη δίχως διαφορετικό αστικό σχήμα. Αντίθετα ήθελε να δημιουργήσει μια νέα, «σωστή», αληθινά «Αρμενική» πόλη. Η περίοδος μεταξύ των δεκαετιών του 1920 και του 1980 κυριαρχείται από έναν τέτοιο μοντερνισμό. Διαφορετικά αρχιτεκτονικά στυλ όπως ο κονστρουκτιβισμός, το «νέο- Αρμενικό στυλ», ο «Σοβιετικός μοντερνισμός» αναδύθηκαν και επικάλυψαν το ένα το άλλο μέσα στο πλαίσιο ενός μοναδικού μοντέρνου παραδείγματος.

Το τέταρτο, μετά- σοσιαλιστικό Γερεβάν, είναι ένα περιβάλλον «γρήγορου χρήματος», οικονομικών επενδύσεων και κατανάλωσης, με «οικουμενικά» ή ψευδό- κλασικά κτίρια να αναπτύσσονται σε μανιτάρια στη θέση της παλιάς ανάπτυξης.

Ο μοντερνισμός του Γερεβάν, η άνηση του οποίου ανταποκρίνεται στην 70χρονη σοβιετική περίοδο, φάνηκε τελικά ως ήταν το είδος εκείνο του μοντερνισμού που «προσανατολίζεται προς την εξάφανση της έντασης μεταξύ του υπάρχοντος και του κατάλληλου, όχι εντός της χρονικής αλλά εντός της χωροταξικής προοπτικής». Δεν υπάρχει ανάγκη για επίπονη εργασία σύνδεσης του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος για να επιτευχθεί το ιδανικό. Είναι αναγκαίο μόνο να αλλάξουν ριζικά οι διακοσμήσεις (3). Όροι όπως αναζωογόνηση και αναβίωση του ιστορικού περιβάλλοντος δύσκολα εφαρμόζονται στο Γερεβάν, ενώ αντανακλώνται στη σύγχρονη ζωή άλλων εξίσου αρχαίων πόλεων (Ιερουσαλήμ, Ρώμη, Ισταμπούλ), όπου ως αποτέλεσμα της επικάλυψης ιστορικό- πολιτιστικών στρωμάτων, της συνέργειας και της αμοιβαίας ενδυνάμωσης του αρχιτεκτονικού- ιστορικού με το λειτουργικό, γεννήθηκαν συμβολικές αξίες, γεγονός που δίνει μια έννοια βάθους και πυκνότητας των νοημάτων.

Εδώ στο Γερεβάν, αντίθετα, πρέπει κανείς να ανακατασκευάσει μόνος του την κατανοητή εικόνα της αστικής ιστορίας. Τα στρώματά της κατά κάποιο τρόπο δεν έχουν κολλήσει μεταξύ τους. Για την παρουσία κάποιων από αυτά πρέπει απλά να πιστέψει κανείς το τώρα. Η αρχαία πόλη μοιάζει να φοβάται να κοιτάξει το παρελθόν της και βρίσκεται σε μια κατάσταση μη- χρόνου: το παλιό δεν εκτιμάται και δε λειτουργεί, ενώ το νέο δεν καταφέρνει να ισχυροποιηθεί και να αναπτυχθεί σταθερά στο περιβάλλον. Έτσι, ο μοντερνισμός δεν είναι κάτι καινούργιο για το Γερεβάν.

Υπάρχουν πολλά θύματα της γραμμικότητας του Γερεβάν. Το μεγαλύτερο θύμα του δεύτερου Γερεβάν ήταν το φρούριο Εριβάν που χτίστηκε στις αρχές του 16^{ου} αι. από τους Σαφαβίδες, η καταστροφή του οποίου ξεκίνησε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. κι έχει σχεδόν ολοκληρωθεί.

Ο πυρήνας του ιστορικού Ερεβάν –το περιβαλλοντικό σύνολο της Αγοράς Ghantar με τους εμπορικούς δρόμους και τα караβανсарάι, το Μπουλμπάρ, τα καλύτερα ξενοδοχεία, η Ρωσική εκκλησία- ήταν το θύμα του τρίτου Γερεβάν.

Έτσι, με τη σειρά τους τα θύματα του τέταρτου Γερεβάν των τελευταίων χρόνων (το κατεδαφισμένο Παλάτι της Νεολαίας, η κατεστραμμένη Στεγασμένη Αγορά, οι μισό-κατεστραμμένοι δρόμοι Buzand και Arami καθώς και πολλά από τα λεγόμενα σπίτια του μαύρου τουφ των τελών του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αι.) είναι μια άμεση συνέχεια της αλληλουχίας των προηγούμενων καταστροφών.

Υπάρχουν όμως ακόμα μέρη στην πόλη που δεν έχουν ενδώσει στις καταστροφικές τάσεις, σε μικρά παρακλάδια στην ίσια γραμμή της μπουλντόζας της αστικής ανάπτυξης. Αυτές είναι οι «ντόπιες» συνοικίες όπως το Kond, το Old Nork, το Kanaker κ.α. καθώς και ορισμένοι μικροί θύλακες εντός του κέντρου. Αυτοί οι κόσμοι αυθόρμητης, αντίστροφης ανάπτυξης διαθέτουν μια σειρά από σημαντικά προτερήματα που τους ξεχωρίζουν από άλλα περιβάλλοντα. Η μοντερνιστική προσέγγιση αγνοεί αυτές τις αξίες μιας σταθερής, βιώσιμης πόλης με συνέχεια οι οποίες αντανακλούν τα «οριζόντια» στοιχεία του να είναι κανείς κάτοικος του Γερεβάν: να ζει, να έχει οικογένεια και να συζητά. Αντίθετα οι αξίες του μοντερνισμού, που σχηματίζονται από πάνω προς τα κάτω, είναι «κάθετες»: μητροπολιτισμός, απολυταρχισμός, φιλοδοξία και ατομικισμός. Θα μπορούσαν να συμπληρώνουν και να εμπλουτίσουν τις ντόπιες αξίες, όμως, στην πράξη, αλλά τις αντικαθιστούν.

Κι εδώ είναι σημαντικό να τονίσουμε το κοινωνικό κομμάτι του θέματος. Θεωρείται ότι, ως ενάντια σε παραδοσιακές- αυταρχικές κοινωνίες, μια εκμοντερνισμένη κοινωνία έχει ένα επαρκώς υψηλό επίπεδο κουλτούρας του πολίτη, το οποίο δημιουργεί προϋποθέσεις για δημοκρατία. Η διαδικασία εκμοντερνισμού που λαμβάνει χώρα στο Γερεβάν κατά τη διάρκεια των τελευταίων εκατό χρόνων σαφώς συνοδεύτηκε από κοινωνικές καινοτομίες και επιτεύγματα στους τομείς της εργασίας, της παιδείας και της ισότητας των φύλων. Είχε όμως μικρή επίδραση στον τομέα της αστικής αυτό- διακυβέρνησης, που μας ενδιαφέρει άμεσα στο θέμα μας. Από αυτήν την οπτική γωνία, ο εκμοντερνισμός του Γερεβάν δεν έχει ολοκληρωθεί, και τα κοινωνικά του αποτελέσματα μπορούν να χαρακτηριστούν ως «ψευδο-μοντερνισμός». Επιπλέον, στο σημερινό Γερεβάν υπάρχει μια εμφανής οπισθοδρομική κίνηση προς μια αυξανόμενη συντηρητική αρχαϊκή κοινωνία.

Ο ίδιος ο κοινωνικός ιστός της πόλης είναι αδύναμος. Σήμερα, ίσως δεν υπάρχει κανένας «οριζόντιος» παράγοντας που θα μπορούσε να αντιτάξει το «κάθετο» μοντερνιστικό παράδειγμα που να σχετίζεται με το αστικό περιβάλλον και την κληρονομιά.

Μια αυτό-οργανωμένη δομή αστικής κοινότητας (η λεγόμενη “shrdzapats” (4)) υπάρχει, αλλά δεν έχει σχέση με την επίλυση περιβαλλοντολογικών θεμάτων. Κάποιοι κάτοικοι κεντρικών γειτονιών πεισματικά αντιστέκονται στην επίσημα σφραγισμένη ανέγερση ή κατεδάφιση, ενώ μικρές ομάδες νέων και διανοούμενων μιλάνε ενάντια στις σκληρές αποφάσεις της κυβέρνησης, ορισμένες φορές και με επιτυχία (η σωτηρία από την κατεδάφιση του σινεμά Μόσχα, η σωτηρία του παραδοσιακού κτιρίου στην οδό Arami 30, η αποτροπή της κατασκευής μπουτίκ στον κήπο Mashtots). Όμως αυτά δεν είναι παρά επεισόδια κι απέχουν πολύ από τη λύση.

Η πόλη του Γερεβάν ακόμα βρίσκεται στο στενό γραμμικό κανάλι της κουλτούρας του ανολοκλήρωτου μοντερνισμού της. Θα μπει αυτή η κουλτούρα σε μια ευρύτερη αστική κουλτούρα που θα αφορά μια ανεπτυγμένη αστική κοινωνία με διαφοροποιημένο υποκειμενισμό, ενεργή συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων και σε μια στάση σεβασμού προς το ίδιο της το παρελθόν; Ο πλήρης κοινωνικός εκμοντερνισμός της πόλης είναι το στάδιο του μοντερνισμού στο κατώφλι του οποίου το Γερεβάν στέκεται για αρκετό καιρό. Όμως μόνο πίσω από αυτήν την πόρτα θα είναι επιτεύξιμο το πέμπτο Γερεβάν, μια συνεχώς αναπτυσσόμενη σύγχρονη ιστορική πόλη, που θα διατηρεί προσεκτικά όλες τις περιβαλλοντικές της αξίες.

- (1) Tigran Mansuryan
- (2) Dmitry Gorin
- (3) Ο.π
- (4) Επεξήγηση της έννοιας shrdzhapat

**Qalantaryan house – one century without any restoration.
(Madoyan-Voskanyan)**

Keywords: house, masonry wall, lime mortar, building, floor, decay, restoration.

This paper presents historical research, constructive solutions and the current state of two storey residential building in 9 Aram str. in Yerevan, Armenia. As well as one example of restoration had been offered, which will promote to improvement of technical conditions of building and to the cultural heritage preservation. Residential building was built by architect B. Mehrabyan and civil engineer V. Mirzoev in 1910. It was belonged to Fadey Qalantaryan, who was court counselor, city council president and public board president. Aram Manukyan, who was one of founder of first Republic of Armenia and minister of Internal Affairs, lived and died in this house in 1917-1919 years. The building have two full storey's and cellar floor, which is recessed in the ground by half. Main facade was constructed with hewn gray basalt stone by masonry midis, and other facades were constructed with unpolished stone. Floors were made from wood, roof was oblique. There was console balcony on main facade in second floor and L-shaped wooden balcony on backyard of building which are not exist now. The passports of building were formed two times during Soviet period in 1983 and 1989. Photos, which are in passports, are more ancient. According to this passports restoration works were not done till 1989. Neighbours have said, that Qalantaryan house was operated till 2007, then it was privatized and the residents moved to other places. Now the building is belong to company «Glendale hills». Qalantaryan house are in emergency state now. Especially floors, doors and windows, roof are not exist. They were stolen by people during last 7 years. On some places there are remained parts of wooden beams. There are many cracks almost on all walls. Especially many cracks are on arcs of doors and windows. The intensive decay process is started in this building due to atmospheric precipitation, because roof is not exist. Especially lime mortar is decomposed due to rain water, and masonry walls are losing their monolithic conditions. There are big amount debris in building.

In result of study is offered conservation works first and then consolidation works. Conservation works are mainly includes injections of masonry walls and cracks with lime mortar or mortar of construction chemical. New metal frame with beams and columns is offered to construct in the building according to consolidation works. New constructive structure will be bearing system, which will be connected with current walls with seismic dampers. Then new wooden floors will be constructed. Finally we will have sustainable structure. According to reuse project is planned to set museum of Aram Manukyan in this building. Exhibition halls will be setted on the cellar floor and on the two storey of house. Activities history of Aram Manukyan and history of first Republic of Armenia will be presented in this exhibition halls.

All required explorations and recommendations have been done according to our task of Arm-Italian program of cultural heritage preservation. All archive data have used for this program.

Η οικία Καλανταριάν – ένας αιώνας χωρίς καμία συντήρηση

Madoyan A., Voskanyan G., *Abstract* : «*Qalantaryan House at 9 Arami str., Yerevan*», Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia., (μετάφραση από τα αγγλικά Λ. Ρεμπελάκος)

Αυτή η εργασία παρουσιάζει ιστορική έρευνα, κατασκευαστικές λύσεις και την υπάρχουσα κατάσταση της διώροφης κατοικίας στην οδό Αράμ 9 στο Γερεβάν (Αρμενία), καθώς κι ένα δείγμα συντήρησης που προτάθηκε και που θα βοηθήσει στη βελτίωση των τεχνικών συνθηκών του κτιρίου και στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς .

Η κατοικία χτίστηκε από τον αρχιτέκτονα Β.Mehrabyan και τον πολιτικό μηχανικό V.Mirzoev το 1910. Ανήκε στον Fadey Qalantaryan, ο οποίος ήταν σύμβουλος της Αυλής και πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου. Ο Αράμ Μανουκιάν, ένας από τους ιδρυτές της Πρώτης Αρμενικής Δημοκρατίας κι Υπουργός Εσωτερικών, έζησε και πέθανε σε αυτό το σπίτι (τα χρόνια 1917 – 1919).

Το κτίριο διαθέτει δυο πλήρεις ορόφους και κελάρι, το οποίο βρίσκεται μισό επίπεδο κάτω από το έδαφος. Η κύρια πρόσοψη ήταν κατασκευασμένη από λαξευμένη γκρι πέτρα βασάλτη με τη μεσαιωνική μέθοδο «midis» (λατ. medius) κι οι υπόλοιπες προσόψεις ήταν κατασκευασμένες με αγυάλιστες πέτρες. Τα πατώματα ήταν φτιαγμένα από ξύλο κι η οροφή ήταν λοξή. Υπήρχε μπαλκόνι με υποστηρίγματα στην κύρια πρόσοψη στο δεύτερο όροφο και ξύλινο μπαλκόνι σε σχήμα L στην πίσω αυλή του σπιτιού, τα οποία δεν υπάρχουν πια.

Τα χαρτιά του κτιρίου σχηματίστηκαν δυο φορές επί της Σοβιετικής περιόδου, το 1983 και το 1989. Οι φωτογραφίες, που βρίσκονται στα χαρτιά αυτά, είναι παλαιότερες. Σύμφωνα με αυτά τα χαρτιά, εργασίες συντήρησης δεν είχαν γίνει μέχρι το 1989.

Οι γείτονες είπαν πως η οικία Qalantaryan λειτούργησε μέχρι το 2007, τότε ιδιωτικοποιήθηκε και οι κάτοικοι μετακινήθηκαν σε άλλα μέρη. Τώρα το κτίριο ανήκει στην εταιρία «Glendale hills».

Η οικία Qalantaryan βρίσκεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Ειδικά τα πατώματα, οι πόρτες και παράθυρα καθώς κι η οροφή δεν υπάρχουν. Εκλάπησαν από διάφορους ανθρώπους τα τελευταία χρόνια. Σε κάποια σημεία έχουν παραμείνει τμήματα ξύλινων δοκών. Υπάρχουν ρωγμές σχεδόν σε όλους τους τοίχους. Ειδικότερα υπάρχουν πολλές ρωγμές στα τόξα των παραθύρων και των πορτών. Η εντατική διαδικασία φθοράς έχει ξεκινήσει σε αυτό το κτίριο οφειλόμενη στις ατμοσφαιρικές κατακρημνίσεις λόγω της έλλειψης στέγης. Ειδικά το ασβεστοκονίαμα αποσυντίθεται εξαιτίας του νερού της βροχής και η φέρουσα τοιχοποιία χάνει τη μονολιθικότητά της. Υπάρχει μεγάλη ποσότητα συντριμμιών στο κτίριο.

Ως αποτέλεσμα μελέτης προτείνονται εργασίες συντήρησης αρχικά κι ύστερα εργασίες σταθεροποίησης. Οι εργασίες συντήρησης κυρίως περιλαμβάνουν ενέσεις στη φέρουσα τοιχοποιία και στις ρωγμές με ασβεστοκονίαμα ή χημικό κονίαμα κατασκευών. Προτείνεται να κατασκευαστεί στο κτίριο νέος μεταλλικός σκελετός με δοκούς και κολώνες σύμφωνα με τις εργασίες σταθεροποίησης. Η νέα κατασκευαστική δομή θα φέρει σύστημα το οποίο θα συνδέεται με τους υπάρχοντες τοίχους με σεισμικούς αποσβεστήρες. Τότε θα κατασκευαστούν νέα ξύλινα πατώματα. Τελικά θα έχουμε βιώσιμη δομή.

Σύμφωνα με το σχέδιο επαναχρησιμοποίησης του κτιρίου, προγραμματίζεται η δημιουργία του Μουσείου του Αράμ Μανουκιάν. Οι εκθεσιακές αίθουσες θα εγκατασταθούν στο υπόγειο κελάρι και στους δυο ορόφους του σπιτιού. Οι δραστηριότητες του Αράμ Μανουκιάν κι η ιστορία της Πρώτης Αρμενικής Δημοκρατίας θα παρουσιάζονται σε αυτές τις αίθουσες.

Όλες οι απαιτούμενες διερευνήσεις και προτάσεις έγιναν σύμφωνα με την εργασία μας στα πλαίσια του προγράμματος διατήρησης πολιτιστικής κληρονομιάς Arm- Italian. Όλα τα αρχαιακά δεδομένα και στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν για αυτό το πρόγραμμα.

Συνέντευξη της Ταγκουί Ασλανιάν με τον αρχιτέκτονα Σαράτ Πετροσιάν στην διαδικτυακή εφημερίδα 'Sobesednik' με τίτλο "Θα έρθει η στιγμή που οι δημόσιες αρχές θα λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους στην κοινωνία (Αρμενικά),

<http://www.sobesednik.am/am/social/877-2011-09-24-07-41-53>

Οι επιπτώσεις της κοντόφθαλμης πολιτικής ήταν να βρεθεί η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης Ερεβάν στα χέρια ιδιωτών. Αν και ακόμα κάτι έχει διατηρηθεί λόγω της σφραγίδας που δηλώνει πως "ελέγχεται από το κράτος", χωρίς αμφιβολία και τα υπόλοιπα θα ιδιωτικοποιηθούν με την βοήθεια κάποιου τεχνάσματος και θα παραδοθούν σε οποιονδήποτε επιχειρηματία. Αυτό που θα ακολουθήσει είναι ήδη γνωστό. Τα προηγούμενα θλιβερά αποτελέσματα είναι μπροστά στα μάτια μας.

Καλεσμένος μας είναι ο αρχιτέκτων Σαράτ Πετροσιάν.

- Παρά το ότι τα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία είναι στον κατάλογο της εθνικής ιδιοκτησίας και ανήκουν στο λαό, σήμερα μερικά από αυτά δεν υπάρχουν πια, ενώ άλλα είναι στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Ποιος είναι υπεύθυνος για αυτήν την αυθαιρεσία;

Σ.Π.: Οι κατεδαφίσεις των ιστορικών μνημείων πήραν μεγάλες διαστάσεις κατά τη διάρκεια και μετά την κατασκευή της Βόρειας Λεωφόρου όταν νομικά δεν καλυπτόταν η διατήρηση και η συντήρηση των ιστορικών κτιρίων, αλλά ήταν κάτω από ένα νόμο που θα μπορούσε να εξουδετερωθεί η ισχύς του από την κυβέρνηση. Ναι μεν ο νόμος ψηφίζεται από την Εθνική Συνέλευση, αλλά ο κατάλογος εγκρίνεται από την κυβέρνηση της Αρμενίας, και θα μπορούσε να αλλάξει ανά πάσα στιγμή. Εάν το κτίριο αφαιρεθεί από τη λίστα, βρίσκεται έξω από την προστασία του νόμου, και μπορεί να γίνει θύμα της αυθαιρεσίας. Σε μια τέτοια κατάσταση είναι η αίθουσα κινηματογράφου "Μόσχα", η οποία ανήκε στον κατάλογο των μνημείων, αλλά μια όμορφη μέρα, έχασε αυτό το καθεστώς και έγινε ευάλωτη. Ευτυχώς διασώθηκε, αλλά ακόμα βρίσκεται έξω από την λίστα των μνημείων.

Η προστασία μνημείων είναι η αρμοδιότητα του Υπουργείου Πολιτισμού, και ο νόμος προϋποθέτει από το υπουργείο να συστηθεί ένα σώμα εμπειρογνομόνων, που θα ορίσει το κτίριο ως μνημείο, το οποίο θα συμπεριληφθεί στη λίστα. Έστερα θα παρουσιαστεί στο διοικητικό συμβούλιο των πολιτών και των ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων. Η απόφαση θα πρέπει να ολοκληρωθεί σε τρία στάδια.

Αλλά, δυστυχώς, οι αποφάσεις λαμβάνονται από μεμονωμένα άτομα, γεγονός που προκαλεί μεγάλη έκπληξη, μιας και τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Πολιτισμού, που είναι υπεύθυνα για τη διατήρηση των κτιρίων που περιλαμβάνονται στη λίστα, στην πραγματικότητα, δεν είναι σε θέση να εκπληρώσουν την αποστολή τους. Για όποιο κτίριο χρειάζεται να "αφαιρεθεί", οι δημοτικές αρχές έχουν τον τελευταίο λόγο, χωρίς να έχει σημασία εάν το τάδε κτίριο προστατεύεται από το κράτος ή περιλαμβάνεται στον κατάλογο των μνημείων. Το αστείο είναι ότι πολλά από τα κτίρια που είναι ακόμα στον κατάλογο, δεν υπάρχουν. Σημαίνει πως στα χέρια των δημοτικών αρχών έχει δοθεί τέτοια ελευθερία ώστε μπορούν να τροποποιήσουν χωρίς την έγκριση της κυβέρνησης, «εν ανάγκη» να καταστρέψουν κτίρια ιστορικής και πολιτιστικής αξίας.

Το πιο κραυγαλέο παράδειγμα είναι το “Σπίτι του Αξιοματικού” διακοσμημένο με τοιχογραφίες, το οποίο έχει καταστραφεί ολοσχερώς και εδώ και χρόνια δεν υπάρχει, αν και περιλαμβάνεται στα "ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία". Την ίδια τύχη έχει και το γειτονικό του κτίριο “Εργοστάσιο λεμονάδας Γκιλανιάν”, το θέατρο “Τζανπολανδιάν” του 1883 όπου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά η όπερα "Ανούς”. Εκεί κοντά ήταν και οι καλοκαιρινές κατοικίες, όπου σε μία από τις αυλές φυτεύτηκε η βελανιδιά από τον Αμποβιάν (συγγραφέας). Τώρα θέλουν να παίξουν το ίδιο παιχνίδι με το σπίτι των “Αφρικιάντς”. Χάσαμε και χάνουμε όχι μόνο ιστορικά μνημεία, αλλά και ιστορικές περιοχές, ένα ιστορικό στρώμα. Και αν κάποτε μπορούσαμε να πούμε πως έχουμε αρχιτεκτονική 200 ή 300 χρόνων, τώρα το Ερεβάν προκαλεί την εντύπωση μίας πόλης που έχει κτιστεί μετά τον Ταμανιάν, εφόσον έχουν διατηρηθεί μόνο μερικά από τα προσοβιετικά κτίρια.

- Πριν από 10 χρόνια, δημιουργήθηκε το σχέδιο "Παλιά πόλη της Ερεβάν", σύμφωνα με το οποίο στους οδούς Αμποβιάν, Κογμπατσι, Αραμί και Μπιουζάντ θα αναστηλώνονταν τα αντιπροσωπευτικά αρχιτεκτονικά παραδείγματα των τελών του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα. Αντί αυτού σήμερα υψώνονται πολυώροφες πολυτελείς κατοικίες.

Σ.Π.: Σήμερα, υπάρχουν λόγοι να πιστεύουμε ότι αυτό το σχέδιο ήταν μια πρόφαση αφού προτάθηκε στην κυβέρνηση από τις δημόσιες αρχές με πιέσεις. Αποφασίστηκε ότι το κέντρο θα κτιστεί ως μία συνοικία που θα θυμίζει την παλιά πόλη του Ερεβάν, όπου θα αποκατασταθούν τα ιστορικό-πολιτιστικά μνημεία και τα αποσυναρμολογημένα 20 κτίρια. Τότε εκτός από τον κατάλογο με τα "ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία" δημιουργήθηκε μία καινούρια λίστα με 15 “αποσυναρμολογημένα και απομονταρισμένα κτίρια” των σημαντικών οδών της πόλης. Ουσιαστικά το σχέδιο ήταν μία ανοησία, γιατί αν από τη μία πλευρά του δρόμου διατηρούνται ένα ή δύο ιστορικά κτίρια κι από την άλλη οι ουρανοξύστες, το ιστορικό περιβάλλον όπου θα διατηρούνταν οι ιστορικές κατοικίες χαλάει. Στην πραγματικότητα, χάνουν την αξία τους, αλλά για να σωθούν κάποια κτίρια, εμείς, μια ομάδα ειδικών και η κοινωνία δεχτήκαμε το εν λόγω σχέδιο και εξαπατηθήκαμε. Ενώ οι αρχές κέρδισαν μόνο χρόνο και τεράστια ποσά.

Ωστόσο για την εφαρμογή της ιδέας έγιναν κάποια βήματα. Οι δομικοί λίθοι αριθμήθηκαν και αποσυναρμολογήθηκαν. Οι αρχές διαβεβαιώνουν πως αυτά τα θραύσματα έχουν παραδοθεί στους οικοδόμους. Ο Δήμος θεωρεί πως οι οικοδόμοι είναι υπεύθυνοι για την αρίθμηση, το αποσυναρμολόγηση, τη συντήρηση και την επιστροφή τους στο κράτος. Αλλά αυτές οι πέτρες δεν μπορεί να ανακτηθούν, δεδομένου ότι καταρχήν, αποσυνδέοντας το κτίριο, τα κομμάτια καταστράφηκαν, ύστερα προκλήθηκαν ζημιές από την ακατάλληλη αποθήκευση και την μακροχρόνια φύλαξη. Άλλες εταιρίες, στις οποίες κατατέθηκαν οι πέτρες, χρεοκόπησαν. Από ποιον θα απαιτηθούνε αυτές;

Υπάρχουν αξιόπιστες πληροφορίες ότι μερικά από αυτά έχουν μετατραπεί σε χώμα. Ποιος είναι υπεύθυνος για όλα αυτά; Σαφώς δεν είναι ο οικοδόμος, γιατί αν οι αρχές της πόλης, οι αρχιτέκτονες, οι πολίτες δεν εκτιμούν αυτά που είχαν, με ποιο δικαίωμα να κατηγορήσουν ιδιωτικές εταιρείες;

- Πιστεύετε ότι η “πολιτιστική εκστρατεία” της πόλης γίνεται με πρόθεση ή είναι αποτέλεσμα της άγνοιας χωρίς να συνειδητοποιούν τις συνέπειες;

Σ.Π.: Είναι αντικειμενικοί και υποκειμενικοί λόγοι. Επί Σοβιετικής Ένωσης ήταν κοινά αποδεκτό πως το Ερεβάν ήταν μία επαρχιακή πόλη, πριν το καθεστώς. Με αυτήν την αντίληψη έχουν γαλουχηθεί αρκετές γενιές αρχιτεκτόνων, οπότε η αρχιτεκτονική κληρονομιά του 19ου αιώνα δεν έχει αναγνωρισθεί εκ μέρους των επαγγελματιών. Εκτός αυτού οι κάτοικοι αυτών των κτιρίων από το 1920, είχαν την πληροφορία πως τα διαμερίσματά τους είναι "στο πλαίσιο του σχεδίου" και αργά ή γρήγορα θα κατεδαφιστούν. Από γενιά σε γενιά, δεν φρόντισαν, δεν συντήρησαν ούτε ανακαίνισαν. Για παράδειγμα δεν θα επισκεύαζαν το μπαλκόνι του σπιτιού, σκεπτόμενοι πως ούτως ή άλλως θα καταστρεφόταν. Αυτή η νοοτροπία έφερε τα ιστορικά και τα αρχιτεκτονικά κτίρια του 18^{ου} -19^{ου} αιώνα στη θλιβερή κατάσταση που επικρατεί σήμερα. Αν προσθέσουμε και την διεφθαρμένη φύση της πολεοδομίας, θα γίνουν ορατές οι αντιπολιτιστικές δραστηριότητες. Η συνέπεια είναι η καταστροφή μέχρι και 50 ιστορικών αρχιτεκτονικών μνημείων, κτιρίων και η απώλεια μίας ολόκληρης ιστορικής περιοχής.

Και αυτή η διαδικασία συνεχίζεται, περνώντας πλέον και στην κληρονομιά του Ταμανιάν, ήδη έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης ο τρούλος του και τα ψεύτικα σχέδια που ήταν δήθεν δικά του, τα οποία «επικαλούνται» για να νοθεύσουν την όψη της πόλης. Επίσης σχεδιάζεται η κατασκευή ενός ξενοδοχείου στο επάνω μέρος του μετρό του σταθμού της Χανραπετουτιάν. Είναι ύποπτο το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος σταθμός δεν βρίσκεται πια στον κατάλογο μνημείων. Το στάδιο Χραζντάν επίσης ένα από τα μνημεία της πόλης διαγράφηκε από την λίστα με το αποτέλεσμα να φυτρώσουν περίεργα κτίρια γύρω-γύρω.

- Δε θα μπορούσαν αυτές οι παράνομες πράξεις να είναι αποδεικτικά στοιχεία για να κληθούν οι ένοχοι στη δικαιοσύνη, ακόμα και εάν οι ένοχοι είναι οι αρχές της πόλης;

Σ.Π.: Αν δεν κάνω λάθος, μόνο οι δικαιούχοι έχουν το δικαίωμα να παραπονιούνται. Τέλος, τα δικαστήρια είναι γεμάτα από τέτοιες περιπτώσεις και ζητήματα που δεν έχουν τέλος. Μπορεί να δοθεί μία νέα ώθηση στα δικαστήρια αλλά οι ενέργειες και οι διαδικασίες μπορεί να είναι τόσο χρονοβόρες για υποθέσεις με ασαφές αποτέλεσμα που θα ήταν προτιμότερο να καταναλωθεί αυτός ο χρόνος πιο αποτελεσματικά για δημόσια εκστρατεία και διαπαιδαγώγηση. Η απόδειξη είναι μία σειρά από κτίρια όπως η διατήρηση της καλοκαιρινής αίθουσας στο κτίριο του σινεμά "Μόσχα", η διακοπή των έργων στον πάρκο Βισαπνερί, όπως η αναστολή της κατασκευής του θόλου, και η αποσυναρμολόγηση του ιστορικού κτιρίου Αφρικιάντς. Με αυτά οι αρχές συνειδητοποίησαν πως υπάρχει μια κοινωνική μάζα, η οποία διαθέτει την απαραίτητη βούληση, ηθική, λογική και ισχυρά εργαλεία, με τα οποία μπορεί να επηρεάσει και να καταπολεμήσει τις παράνομες πράξεις. Ενδέχεται να πλησιάζει η ώρα που οι δημόσιες αρχές θα συνυπολογίσουν και την κοινωνία στις αποφάσεις τους. Υποτίθεται πως η κυβέρνηση δεν είναι ο εχθρός μας, ο στόχος της είναι και η φυσική ανάπτυξη της πόλης σε παγκόσμιο επίπεδο. Το λάθος του είναι πως έχουν για συμβούλους αυτούς που δεν νοιάζονται ούτε για την πόλη, ούτε για τους κατοίκους. Η απαλλαγή από αυτούς είναι απαραίτητη, διότι μόνο δυσφημίζουν την υπόληψη των αρχών με τις αγράμματες συμβουλές τους. Το μήνυμά μας είναι πως πριν πάρει απόφαση η κυβέρνηση εκτός από τις συμβουλές τους να ακούσει και τις δικές μας, την άποψη και απόφαση των ειδικών και της κοινωνίας, γενικά αυτούς που δεν έχουν κανένα οικονομικό

συμφέρον και μπορεί να εκφέρουν μια αντικειμενική γνώμη, ειδικά όταν αυτό ούτως ή άλλως είναι καθορισμένο από το δημοτικό νόμο. Αν πραγματικά φιλοδοξούμε να έχουμε μία πολιτισμική παρουσία παγκοσμίως και ανάπτυξη τουρισμού στη χώρα μας, θα πρέπει να νοιαστούμε για την διατήρηση της ιστορικής, της πολιτιστικής αξίας της πόλης. Η ανάπτυξη του τουρισμού πρέπει να έχει μια πολιτιστική κατεύθυνση, η πόλη μας δεν έχει άλλα ελκυστικά στοιχεία. Οι αρχές δεν μπορούν να καταλάβουν πως σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες το τουριστικό ενδιαφέρον είναι για τις ιστορικές περιοχές και τα κτίρια και όχι την σύγχρονη αρχιτεκτονική.

is a platform committed to

The Media Center is coordinated by the Public Journalism Club and supported by the Open Society Foundations - Armenia and the Embassy of Great Britain.

[HTTP://WWW.MEDIA-CENTER.AM/EN/1402924784](http://www.media-center.am/en/1402924784)

STRUGGLE FOR PRESERVATION OF THE AFRIKYAN HOUSE: THE UNLAWFUL ACTS OF THE POLICE

16.06.2014

11:00

[DiscussionMedia Center](#)

Members of the civic initiative 'Let's Save the Afrikyan Club Building' intend to file a second demand-letter to Armenian Prime Minister Hovik Abrahamyan. The citizens protesting against the dismantling of this building that was granted a historic status assure that they are resolved to continue their struggle till final victory despite the possible criminal prosecution.

At the Media Center hosted panel discussion Sipan Pashinyan, Sona Asatryan and Vahagn Gevorgyan, members of the civic initiative 'Let's Save the Afrikyan Club Building' alongside with Artak Zeynalyan, lawyer, co-founder of 'Rule of Right' NGO, and architect Arsen Karapetyan shared their viewpoints on the appropriateness of the actions taken by the police towards 10 members of the initiative and dismantling of the Afrikyan Club building.

The Afrikyan House dates back to the late 19th century. **It was included in the state list of historical and cultural immovable monuments of Yerevan as a national monument**, based on a Government decision of 2004.

According to the new Government decision the Afrikyan House shall be dismantled and rebuilt at another location. The building is included in the 'Old Yerevan' project which will be implemented in the district lying between Abovyan, Byuzand, Koghbatsi and Aram streets.

'Structure relocation is applied only in case of urgent need, for example in case of building a reservoir. The Afrikyan House is said to be out of the environment and hinder the enlargement of the road. However, all these reasons are not sufficient for the building relocation,' believes architect Arsen Karapetyan.

Vahagn Gevorgyan, one of the protesters against the dismantling, is convinced that the Afrikyan House will share a similar fate with other historical buildings that were disassembled and never reassembled. 'The Covered Market is a vivid evidence of what happens to historical buildings. By taking away the metal bars surrounding the Afrikyan House we protested against the dismantling of the building.'

On the evening of June 9 dozens of young people dismantled the metal bars surrounding the building façade as a protest against the demolition of Afrikyan Club building. Vahagn Gevorgyan, one of the protesters, was taken to the police station from the incident scene, with the other 9 citizens taken to the police station immediately from the front of the police station.

'If citizens take such steps, it must signal to the authorities that they have to revisit the decision on dismantling the Afrikyan House,' stated Artak Zeynalyan, lawyer, co-founder of 'Rule of Right' NGO, arguing that civil disobedience is constitutionally protected and the actions of the police towards the activists were not lawful.

Sipan Pashinyan, member of the civic initiative 'Let's Save the Afrikyan Club Building', was also taken to the police station on June 9, though as Sipan noted, he was not even present at the dismantling of the metal bars.

With respect to the legal consequences of the incident, Artak Zeynalyan clarified, 'Administrative Courts are currently examining more than 150 suits involving activists and the police now resorts to the criminal punishment.'

It should be noted that the civic initiative 'Let's Save the Afrikyan Club Building' demands the building to be preserved at its location or joined to the new building. Sona Asatryan urged everyone to join their cause and attend the events to be held in the backyard of the Afrikyan House every evening after 18:00.

<http://www.armenianow.com/hy/node/9264>

'armenianow' online magazine

A Year of Development and Controversy: Northern Avenue turns one year old

Gayane Mkrtchyan

About this time last year saw the inauguration of Northern Avenue, a new mostly pedestrian-only boulevard in downtown Yerevan whose construction continues more than seven years after land was first cleared.

The avenue consists mainly of residential buildings and commercial space with a total area of 320,000 square meters. Underground garages for 2,000 cars are also available. The central pedestrian avenue in which 101 billion drams (more than \$330 million) had been invested is 27 meters wide.

Still during the opening ceremony November 18, Armenia's then president Robert Kocharyan said that from the point of view of urban development Yerevan has two 'business cards' – Republic Square and Northern Avenue.

"When [chief architect] Narek Sargsyan for the first time presented the mini-model of Northern Avenue, I must frankly say I lost my rest and immediately made a decision for myself – the avenue must be built and built within the shortest possible time. But even at that moment, at that time I did not imagine what influence this avenue would have on Armenia's economic growth, what influence it would have on the development of the construction sector," said Kocharyan.

Chief Architect (of ROA) and Deputy Minister of Urban Development Sargsyan remembers how years ago he submitted the project of the avenue to the republic's president.

"I was appointed Chief Architect 10 days after the October 27, 1999 [parliament killings] and 10 days after that I met with the president. Looking back I remember someone's analysis that [the gunmen's ringleader] Nairi Hunanyan and Narek Sargsyan have been the two who have been most reproached and disrespected since 1999. It seems that all this is so clear and easy, especially that it is there in the draft of Alexander Tamanyan's master plan for Yerevan, for 70 years all wanted to realize it, but when you try do something serious and good, reactions coming from all sides seem to put powerful pressure on you," says the architect.

Going through both criticism and appraisals, Northern Avenue was gradually becoming a reality. However, the demands of the residents whose property was alienated from for state needs and who were evicted from their homes under the onslaught of redevelopers have not been met yet. Deprived of their own home and without receiving an adequate compensation for lost property, people until today continue to stage protests near the government building every Thursday, when the cabinet is usually in session.

Still last year, during the opening ceremony, those who call themselves 'victims of state needs' attempted to approach the President, but the police did not allow them.

Referring to this problem, Kocharyan said: "I think people who think they have not received sufficient compensation should be forgiving. Those were the first steps and had we been afraid at that time and stopped, we wouldn't at all have the picture in the construction sector at all. I repeat such problems happen even in the most developed countries. It is possible that several families are dissatisfied; we will try to do something. We are ready to discuss these issues in a legal plain, but tens of thousands of families benefited."

Sedrak Baghdasaryan, who heads "Victims of State Needs", a pressure group embracing evicted residents, and who himself was evicted from his home by city redevelopers, says: "Forgiveness, of course, is a very good thing. But it is not enough just to ask forgiveness. Damage had been done to people and then they say – come on, forgive us. I can't accept that. It turns out the president of the republic admits there were errors, but he does not want people's rights to be restored. If you erred, then, government, be kind and restore our rights."

Baghdasaryan says that under the name of the unprecedented law that was adopted in 2001 and later called 'state needs', the state encroached upon the Armenian Constitution and the first protocols of Article 1 of the European Convention on Human Rights, making redistribution of property.

“As a result of those anti-constitutional government decisions, about 40 citizens of the Republic of Armenia, whose property had been taken away from them under the pretext of state needs, became homeless, they even lost their registrations, they could not participate in the 2008 presidential election, the court rejected their claims to be reinstated in their rights,” said Baghdasaryan.

Northern Avenue has been opened for public use more than a year now, but it will get its ultimate look only in two years. Statues are still to be placed on the pedestrian part of the avenue, the construction of buildings is to be completed, nighttime lighting of buildings will be installed, the green area will be expanded, there will be fountains.

Already, the city “business card” is home to several shops and restaurants/cafes, including posh leather shop Sacvoyage, Guess clothes, Ecco Shoes, Time Out fast-food restaurant, as well as service centers of VivaCell and Beeline telecommunications companies. It is also the address of a new “think tank” set up by former Minister of Foreign Affairs Vartan Oskanian.

And while it remains unfinished, if active, the avenue has already become full-fledged politically.

Northern Avenue became the only way of life for protesters fleeing the scene of a predawn breakup of the opposition’s post-election demonstrations in nearby Liberty Square. On that morning it was also stained with the blood of protesters. Later, after the presidential imposed 20-day state of emergency, the avenue became known for ‘political walks’ organized there by the opposition, and later, when the opposition no longer had access to Liberty Square, the opposition initiated sitting strikes on the steps of posh shops of Northern Avenue.

In this regard, in an interview with RFE/RL, Sargsyan said: “Northern Avenue was built by Robert Kocharyan and became full-fledged due to [Armenia’s first president and current opposition leader] Levon Ter-Petrosyan.”

Ένας χρόνος ανάπτυξης κι αντίφασης: Η Βόρεια Λεωφόρος γίνεται ενός έτους

Γκαϊανέ Μκρτσιάν

(Μετάφραση από τα αγγλικά στην ελληνική γλώσσα Λεωνίδας Ρεμπελάκος)

Τέτοιες μέρες πριν από ένα χρόνο έγιναν τα εγκαίνια της Βόρειας Λεωφόρου, ενός νέου, κυρίως πεζοδρομημένου βουλεβάρτου στο κέντρο του Γερεβάν, η κατασκευή του οποίου συνεχίζεται για περισσότερα από επτά χρόνια από τη στιγμή που καθαρίστηκε η περιοχή για πρώτη φορά.

Η λεωφόρος αποτελείται κυρίως από κτίρια κατοικιών κι εμπορικούς χώρους με μια συνολική έκταση 320.000 τετραγωνικών μέτρων. Επίσης διατίθενται υπόγειοι χώροι στάθμευσης για 2.000 αυτοκίνητα. Η κεντρική πεζοδρομημένη λεωφόρος στην οποία επενδύθηκαν 101 δισεκατομμύρια ντραμ (περισσότερα από 330 εκατομμύρια δολάρια) είναι πλάτους 27 μέτρων.

Ακόμα και κατά τη διάρκεια της τελετής εγκαινίων στις 18 Νοεμβρίου, ο τότε πρόεδρος της Αρμενίας Ρομπέρτ Κοτσαριάν είπε πως από την οπτική γωνία της αστικής ανάπτυξης το Γερεβάν έχει δυο «business cards»- την πλατεία Δημοκρατίας και τη Βόρεια Λεωφόρο.

«Όταν ο (επικεφαλής αρχιτέκτονας) Ναρέκ Σαργκσιάν παρουσίασε για πρώτη φορά το μίνι- μοντέλο της Βόρειας Λεωφόρου, πρέπει να πω πως ειλικρινά έχασα τον ύπνο μου κι αμέσως πήρα την απόφαση μόνος μου- η λεωφόρος πρέπει να κατασκευαστεί και μέσα στο συντομότερο δυνατό διάστημα. Ακόμα κι εκείνη τη στιγμή όμως, εκείνη την εποχή δε φαντάστηκα τι επιρροή θα είχε αυτή η λεωφόρος στην οικονομική ανάπτυξη της Αρμενίας, τι επιρροή θα είχε στην ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα», είπε ο Κοτσαριάν.

Ο επικεφαλής αρχιτέκτονας (της Δημοκρατίας της Αρμενίας) κι υφυπουργός Αστικής Ανάπτυξης Σαργκσιάν θυμάται πως πριν χρόνια υπέβαλε το σχέδιο της λεωφόρου στον πρόεδρο της χώρας.

«Είχα διοριστεί επικεφαλής αρχιτέκτονας δέκα μέρες μετά την 27^η Οκτωβρίου του 1999 (οι δολοφονίες στη Βουλή) και δέκα μέρες μετά από αυτό συναντήθηκα με τον πρόεδρο. Κάνοντας μια αναδρομή θυμάμαι την ανάλυση κάποιου πως ο Ναίρι Χουνιανίαν (ο ηγέτης των ενόπλων) κι ο Ναρέκ Σαργκσιάν είναι οι δυο που έχουν κατηγορηθεί περισσότερο και που έχουν υποστεί τη μεγαλύτερη έλλειψη σεβασμού από το 1999 και μετά. Φαίνεται πως όλα είναι τόσο ξεκάθαρα και εύκολα, ειδικά από τη στιγμή που βρίσκεται στο σχέδιο του Αλεξάντερ Ταμανιάν για το Γερεβάν, για εβδομήντα χρόνια όλοι ήθελαν να το πραγματοποιήσουν, όταν όμως προσπαθείς να κάνεις κάτι σοβαρό και καλό, οι αντιδράσεις που προέρχονται από όλες τις πλευρές φαίνονται να ασκούν δυνατές πιέσεις πάνω σου,» λέει ο αρχιτέκτονας.

Δεχόμενη κριτική αλλά κι επιβράβευση, η Βόρεια Λεωφόρος σταδιακά γινόταν πραγματικότητα. Παρόλα αυτά, τα αιτήματα των κατοίκων των οποίων η περιουσία απαλλοτριωνόταν λόγω κρατικών αναγκών κι οι οποίοι ξεριζώθηκαν από τα σπίτια τους υπό τη σφοδρή επίθεση των οπαδών της ανάπλασης, δεν έχουν ακόμα ικανοποιηθεί. Αφού τους αφαίρεσαν τα σπίτια τους και χωρίς να έχουν λάβει ικανοποιητική αποζημίωση για τη χαμένη τους περιουσία, οι άνθρωποι αυτοί εξακολουθούν μέχρι

και σήμερα να διοργανώνουν παραστάσεις διαμαρτυρίας κάθε Πέμπτη κοντά στο κυβερνητικό κτίριο, την ώρα που συνεδριάζει το υπουργικό συμβούλιο.

Ακόμα και πέρσι, κατά τη διάρκεια της τελετής των εγκαινίων, αυτοί που αυτοαποκαλούνται «θύματα κρατικών αναγκών» επιχείρησαν να προσεγγίσουν τον Πρόεδρο, όμως η αστυνομία δεν τους το επέτρεψε.

Αναφερόμενος σε αυτό το πρόβλημα, ο Κοτσαριάν είπε: «Νομίζω ότι οι άνθρωποι που πιστεύουν πως δεν έχουν λάβει επαρκή αποζημίωση θα έπρεπε να είναι πιο συγκαταβατικοί. Αυτά ήταν τα πρώτα βήματα κι αν είχαμε φοβηθεί εκείνη την εποχή κι είχαμε σταματήσει, δε θα είχαμε αυτή την εικόνα στον κατασκευαστικό τομέα καθόλου. Επαναλαμβάνω πως τέτοια προβλήματα συμβαίνουν ακόμα και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες. Είναι πιθανό ορισμένες οικογένειες να είναι δυσαρεστημένες. Θα προσπαθήσουμε να κάνουμε κάτι. Είμαστε έτοιμοι να συζητήσουμε αυτά τα ζητήματα σε νομικό πλαίσιο, όμως δεκάδες εκατοντάδες οικογένειες έχουν ευεργετηθεί».

Ο Σεντράκ Μπαγκντασαριάν, ο οποίος ηγείται των «Θυμάτων Κρατικών Αναγκών», μιας ομάδας πίεσης που αγκαλιάζει τους εκτοπισμένους κατοίκους κι ο οποίος επίσης εκτοπίστηκε από τη σπίτι του από τους θιασώτες της ανάπλασης της πόλης, λέει: «Η συγχώρεση, φυσικά, είναι κάτι πολύ καλό. Αλλά δεν είναι αρκετό απλά να ζητάει κανείς συγχώρεση. Η ζημιά έγινε στους ανθρώπους κι ύστερα λένε – ελάτε, συγχωρήστε μας. Δε μπορώ να το δεχτώ αυτό. Φαίνεται πως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραδέχεται πως έγιναν λάθη, όμως δε θέλει να αποκαταστήσει τα δικαιώματα των ανθρώπων. Αν έσφαλες, τότε, κυβέρνηση, πρέπει να είσαι ευγενική και να αποκαταστήσεις τα δικαιώματά μας».

Ο Μπαγκντασαριάν λέει πως κάτω από το όνομα του άνευ προηγουμένου νόμου που υιοθετήθηκε το 2001 κι αργότερα ονομάστηκε «κρατικές ανάγκες», το κράτος ποδοπάτησε το Αρμενικό Σύνταγμα και τα πρώτα πρωτόκολλα του Άρθρου 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κάνοντας αναδιανομή περιουσιών.

«Ως αποτέλεσμα αυτών των αντισυνταγματικών κυβερνητικών αποφάσεων, περίπου 40 πολίτες της Δημοκρατίας της Αρμενίας, των οποίων η περιουσία τους αφαιρέθηκε με την πρόφαση των κρατικών αναγκών, έγιναν άστεγοι, έχασαν ακόμα και την εγγραφή τους στο δημοτολόγιο, δε μπόρεσαν καν να συμμετάσχουν στις προεδρικές εκλογές του 2008, το δικαστήριο απέρριψε την απαίτησή τους για αποκατάσταση των δικαιωμάτων τους», είπε ο Μπαγκντασαριάν.

Η Βόρεια Λεωφόρος έχει ανοίξει για δημόσια χρήση εδώ κι ένα χρόνο, όμως θα αποκτήσει την οριστική της όψη σε δυο χρόνια. Απομένει να τοποθετηθούν τα αγάλματα στο πεζοδρομημένο κομμάτι της, να ολοκληρωθεί η κατασκευή κτιρίων, να εγκατασταθεί ο νυχτερινός φωτισμός των κτιρίων, να επεκταθεί η περιοχή του πράσινου και να τοποθετηθούν και σιντριβάνια.

Ήδη, η «business card» της πόλης φιλοξενεί αρκετά καταστήματα κι εστιατόρια/ καφέ, μεταξύ των οποίων οι φίρμες Sacvoyage, Guess clothes, Ecco Shoes, Time Out fast-food restaurant, καθώς και καταστήματα των εταιριών τηλεπικοινωνίας VivaCell και Beeline. Είναι επίσης η έδρα ενός καινούργιου «think tank» που έχει οργανωθεί από τον πρώην υπουργό εξωτερικών Βαρτάν Οσκανιάν.

Και παρότι παραμένει ανολοκλήρωτη, αν κι ενεργή, η λεωφόρος έχει ήδη πλήρη πολιτική εμπλοκή.

Η Βόρεια Λεωφόρος έγινε ο μόνος δρόμος διαφυγής για τους διαδηλωτές που έφευγαν από το σκηνικό μιας διάλυσης συγκέντρωσης υπέρ της αντιπολίτευσης στην κοντινή Πλατεία Ελευθερίας. Εκείνο το πρωινό λερώθηκε επίσης από το αίμα των διαδηλωτών. Αργότερα, αφού οι προεδρικοί επέβαλαν μια 20ήμερη κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, η λεωφόρος έγινε γνωστή για τους «πολιτικούς περιπάτους» που οργανώνονταν εκεί από την αντιπολίτευση και πιο μετά, όταν η αντιπολίτευση δεν είχε πια πρόσβαση στην Πλατεία Ελευθερίας, η αντιπολίτευση ξεκίνησε καθιστικές διαμαρτυρίες στα σκαλοπάτια των ακριβών καταστημάτων της Βόρειας Λεωφόρου.

Υπό αυτήν την άποψη, σε μια συνέντευξη στο RFE/RL, ο Σαργκσιάν είπε: «η Βόρεια Λεωφόρος κατασκευάστηκε από το Ρομπέρτ Κοτσαριάν κι ενσωματώθηκε πλήρως στην κοινωνική και πολιτική ζωή χάρη στο Λεβόν Τερ- Πετροσιάν (πρώτο πρόεδρο της Αρμενίας και τωρινό ηγέτη της αντιπολίτευσης).

OFFICIAL WEB PAGE OF
MINISTRY OF CULTURE
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

http://mincult.am/history_and_culture_monuments_protection_agency.html

**AGENCY FOR THE PROTECTION OF MONUMENTS OF HISTORY AND CULTURE OF THE
STAFF OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE RA**

Agency for the Protection of Monuments of History and Culture of the Staff of the Ministry of Culture of the RA is a republican body of executive power in the composition of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia, which is legally, and in some cases on the basis of the RA legislation, is engaged in the protection and use of the immovable monuments of history and culture and the historic environment, acting on behalf of the Republic of Armenia. The powers of the agency are defined by law, decrees, orders of the President of the Republic of Armenia, decisions of the Government of the Republic of Armenia, as well as international agreements of the Republic of Armenia. The aim of the agency is to promote the protection of immovable monuments of history and culture, the historic environment and promote the use, registration of historical and cultural monuments, specially protected historical and cultural territories, their study, repair, renovation; and in accordance with the Constitution of the Republic of Armenia, the activities of the agency are aimed to organize work in the field of immovable monuments of history and culture and historical environment, as well as the development of the international cooperation for the protection of historical and cultural monuments and historic environment.

Historical Review

The first state body for the protection of immovable monuments of history and culture of Armenia was established in the years of the First Republic of Armenia on the basis of the law after 7 July of 1920 «On the establishment of the state protection of the antiquities in Armenia». The committee was composed of Alexander Tamanyan, Bishop Garegin Hovsepyan, Ashkharabek Kalantaryan. Successfully started, scientific expeditions the participants of which were Toros Toromanyan, Yeghishe Tadevosyan, Garegin Levonyan and others, was interrupted because of the unfavorable political situation. On 18 December of 1923 by the decree of the Council of People's Commissars of the ASSR a Committee for the Protection of Antiquities of Armenia was established at the People's Commissariat of Education. The chairman of the committee was Al. Tamanyan. Initially T. Toromanyan, M. Saryan, A. Melik-Kalantar, and beginning with 1925 N. Buniatyan, B. Hasan- Dzhalyan, G. Asatur, St. Lisitsyan, E. Shahaziz, S. Ter-Abrahamyan, K. Kafadaryan, N. Tokarski and others cooperated with the committee. In future, the name of the institution and its status changed repeatedly. In 1932 it became a department in the Institute of History of Material Culture in 1933 - the Committee of Antiquities, which was subordinate to the Central Executive Committee of the Armenian SSR. In 1935 the committee became a division of the Institute of History and Literature, from 1937 - the Committee for Historic Preservation at the Central Executive Committee, in 1941 – in the system of Armfan, from 1945 – at the department of architecture under the Council of People's Commissars of the Armenian SSR, until 1952 - as an independent committee, then - division, in 1976 – Department at the Construction Committee of the Armenian SSR, from 1978 - the department on protection and use of historical and cultural monuments at the Council of Ministers of the Armenian SSR, from 1985 – General Department, in 1995-1998 - at the Ministry of Culture, Sports and Youth Affairs, from 1998 - Administration for the Protection of Monuments of History and Culture, and in 2002 - Agency for Protection of Monuments of History and Culture.

Over the years the institution was led by Al. Tamanyan (1923-33), I. Orbeli (1943-44), V. Harutyunyan (1945-52), K. Hovannisyanyan (1953-79), G. Asatryan (1979-85), A. Kirakosyan (1985-88), L. Barseganyan (1988-91), K. Kafadaryan (1991-98), G. Gyurjyan (1998-2004), A. Grigoryan (2004-2010), S. Arakelyan (2010-2012). Since 2004, the head of the agency is A. Abroyan.

Contact information

Executive: Armen Abroyan, Chief

Address, telephone

Armenia, 0010, Yerevan, Pavstos Buzandi St., 1/3 Building, 6th Floor
(Kentron adm. district of Yerevan)

tel: +374-10-523733

Deputy: +374-10-529332

“I ratify”
President of the Republic of Armenia
Robert Kocharyan
October 25, 2003

GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

DECISION

September 11, 2003 N 1298 - N

ON THE APPROVAL OF THE CHARTER AND STRUCTURE OF STAFF OF THE MINISTRY
OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
(title amended 27.12.07 N 1581 - N)

In accordance with the decision of the Government of the Republic of Armenia N 731 after June 17, 2003 on the reorganization of the state governing body “Staff of the Ministry of Culture, Youth and Sports Affairs of the Republic of Armenia” and formation of the “State Staff of the Committee for Physical Culture and Sports” at the Government of the Republic of Armenia the Government of the Republic of Armenia makes a **decision**:

1. To approve:
  - a) The Charter of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia in accordance with Appendix N 1.
  - b) Structure of Staff of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia in accordance with Appendix N 2.
  - c) The composition and size of the property of the staff of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia in accordance with Appendix N 3.
(1st paragraph amended 27.12.07 N 1581 - N)
2. To announce invalid the 2nd paragraph of the decision N 1355 of the Government of the Republic of Armenia after August 22, 2002 on the formation of the state governing body “Staff of the Ministry of Culture, Youth and Sports Affairs of the Republic of Armenia”, approval of the charter and structure of staff of the Ministry on Culture, Youth and Sports Affairs of the Republic of Armenia.”
3. This Decision shall enter into force on the following date of its official publication.

Prime Minister of the Republic of Armenia

A. Margaryan

October 17, 2003
Yerevan

Appendix N 1
of the decision of the RA Government N 1298 – N
after September 11, 2003

CHARTER

OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

I. GENERAL PROVISIONS

1. The Ministry of Culture of the Republic of Armenia (hereinafter the Ministry) is a republican body of the executive power that develops and carries out policy of the Republic of Armenia in the fields of Culture and Information.

2. The Ministry is formed, reorganized and liquidated by the order of the President of the Republic of Armenia.

3. The powers of the Ministry are established by the laws, decrees of the President of the Republic of Armenia, decrees, decisions of the Government of the Republic of Armenia, as well as the international agreements of the Republic of Armenia.

4. The Ministry carries out its activities in accordance with the legislation and other legal acts of the Republic of Armenia.

5. The Ministry has a round seal with the emblem of the coat of arms of the Republic of Armenia with its name in the Armenian language, blanks, symbol and other means of individualization.

6. The Ministry consists of the minister and staff of the ministry.

7. The system of the Ministry includes state non-profit organizations and institutions which are at the Ministry.

8. The goals and objectives of the Ministry are:

- 1) to promote the development of culture,
  - 2) to promote the perception of culture by the society as a means of the development, introduction of new values and new ideas,
  - 3) the development of the international cultural cooperation and exchanges in the field of culture,
  - 4) creation, conservation, protection, study, use, popularizing and promoting the services of cultural heritage,
  - 5) creation of conditions for the reproduction and the development of the creative potential of the society,
  - 6) creation of conditions for the communication of cultural values, availability of free and affordable services,
  - 7) within the framework of international norms to promote the preservation of national cultural values on the territories of other countries,
  - 8) non-intervention in cultural and creative activities.
- (8th paragraph amended 05.08.10 N 1055 - N)**

II. FUNCTIONS OF THE MINISTRY (the section is edited 05.08.10 N 1055- N)

9. For the implementation of its goals and objectives in accordance with the legislation of the Republic of Armenia the ministry-

- 1) Designs draft of legal acts for the improvement of the Legislation of the Republic of Armenia in the sphere of Culture, generalizes the practical application of legal acts and submit proposals to the Government of the Republic of Armenia.
- 2) Designs the programs of the Government of the Republic of Armenia in the field of culture - targeted programs, strategies, policies and medium-term and long-term development projects, makes monitoring.
- 3) Participates in the design of the Republic of Armenia's state budget within its jurisdiction.
- 4) Designs rules, standards and criterions of the Armenia's cultural heritage identification, protection, use and replenishment principles.
- 5) Approves the protection area's drafts and sets their maintenance regime.
- 6) Submits to the Government of the Republic of Armenia and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) proposals on Armenia's historical and cultural monuments and protected areas, to include the historical and cultural monuments of the Republic of Armenia in the list of UNESCO's world cultural heritage list.
- 7) Regulates the illegal import and export of cultural property, as well as prevents the illegal transfer of the right of ownership of cultural property and takes preventive measures, in accordance with the legislation of the Republic of Armenia.
- 8) Defines the presentation and popularization regulations of public museums, library funds, preservation, recovery, replenishment, research.
- 9) Implements the preference right of the state to by the state-owned cultural values, management of museums, library funds.
- 10) Defines the regulation of mode of contact with the state museum objects and museum collections.

- 11) Defines the regime of library funds' access (in its subordination and community libraries) and library collections preservation regulations.
- 12) Designs state support projects directed to information industry organizations, development of all types and forms of art, activities of creative process of figures of culture and artists, preservation of the creative heritage of the distinguished cultural figures.
- 13) Designs projects aimed at the development and expansion of exhibitions and tours in the Republic of Armenia, cooperation between the regional creative and cultural groups, educational and scientific organizations, the establishment and development of relations and contacts.
- 14) Designs projects and makes monitoring in the area of folk art conservation, development and dissemination, and implements programs to provide cultural-leisure activities.
- 15) Submits proposals to the authorized body of the education sector of the Government of the Republic of Armenia in the sphere of training, retraining and employment of the specialists of cultural sphere.
- 16) In cooperation with the authorized body of the education sector of the Government of the Republic of Armenia defines the state educational standards in the field of culture.
- 17) According to the order defined by the law participates in the designing of international treaties of the Republic of Armenia, provides the implementation of international obligations of the Republic of Armenia in the field of culture, designs and signs international agreements.
- 18) Cooperates and participates in the activities of international cultural organizations.
- 19) Defines the economic reforms' priorities in the field of culture and ensures their implementation.
- 20) In the framework of its subordination exercises the management of the non-profit organizations which are under its jurisdiction, as well as of stocks and shares of these nonprofit organizations, makes documented studies and audit of the production powers and financial activities in its subordinate organizations, exercises control over the effective spending of budgetary funds and state-owned property.
- 21) Defines the development of scientific-technical directions in the field of culture.
- 22) Receives the relevant information from state government agencies, legal entities and individuals, uses the procedure to receive information from the National Bureau of Interpol of the RA established by the Government of the Republic of Armenia.
- 23) Submits to state awards, prizes, honorary titles, academic titles the honored and outstanding figures in the field of culture and art, as well as arts groups and theaters, sets and hands special awards of the ministry.
- 24) Submits to the Government of the Republic of Armenia proposals to establish state institutions and to call the state organizations operating in its jurisdiction after the names of historical, social, political, cultural, art and scientific prominent figures.
- 25) Establishes and implements the running procedure of the administrative statistical reporting (questionnaires, references, etc.) and maintains the administrative statistics through the appropriate registers.
- 26) Develops and monitors the programs on the propaganda of cultural policy via mass media.
- 27) Designs and approves the professional qualifications of the managerial staff in the field of culture.
- 28) Implements the regional cultural policy in cooperation with the state management regional agencies.
- 29) Implements the information policy and public relations of the ministry.
- 30) Designs state support programs directed to the development of the book publishing, print production and makes its monitoring.
- 31) Provides the affairs with staff in accordance with the civil service laws and other legal acts of the Republic of Armenia.
- 32) In the sphere of the mobilization of civil defense -
  - a). organizes the protection of the ministry system staff, cultural and tangible values,
  - b). creates a civil protection service,
  - c). provides a system of mobilization of the ministry system, planning and implementation of mobilization and civil defense activities,
  - d). provides the sustainable operation of the ministry system,
  - e). performs other duties defined by the legislation of the Republic of Armenia.

(9th paragraph is amended 04.08.11 N 1075-N)

(the section is edited. 05.08.10 N 1055-N)

III. MANAGEMENT OF THE MINISTRY

10. The management of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia (hereinafter the Ministry) is realized by the Minister of Culture, who is appointed and dismissed by the President of the Republic of Armenia, at the recommendation of the Prime Minister of the Republic of Armenia. Minister has deputy

ministers, who are appointed and dismissed by the Prime Minister of the Republic of Armenia after the consultation with the Minister.

11. The minister in the process of his activities is guided by the Constitution of the Republic of Armenia, laws, this Charter, other legal acts, international agreements of the Republic of Armenia as well.

12. The minister carries out the tasks and functions, entrusted to the ministry and is responsible for policy development and implementation aspects, the present situation and future development in the authorized areas.

13. The Minister is accountable to the President of the Republic of Armenia, Government of the Republic of Armenia and the Prime Minister of the Republic of Armenia.

14. Minister –

1) in his jurisdiction – within the limits, prescribed by law, adopts departmental legal acts.

2) manages the ongoing activities of the Ministry, is responsible for the implementation of tasks and functions of the Ministry.

3) in accordance to the goals and objectives, within the laws, other legal acts and this Charter makes recommendations to the Government of the Republic of Armenia regarding its activity areas.

4) within his jurisdiction issues orders and instructions, acts without credentials on behalf of the Ministry or the Republic of Armenia, as well as issues credentials to act on behalf of the Ministry or the Republic of Armenia, including the re-authorization.

5) in the cases and order established by the legislation of the Republic of Armenia makes appointments to the ministry's civil service and other positions, as well as exercises incentives and disciplinary penalties.

6) appoints and dismisses his advisors, press secretary and assistants.

7) in accordance with the law and this Charter, defines the limits of the jurisdiction of the structural units of the ministry.

8) makes the distribution of job between his deputies.

9) within the limits of his jurisdiction, prescribed by the law and this Charter, suspends or revokes the orders, directives, tasks, instructions and guidelines, issued by the Chief of Staff of the ministry, heads of other units and subdivisions of the staff of the ministry, as well as the heads of the non-commercial organizations, which are under the Ministry, which are contradictory with the legislation requirements of the Republic of Armenia.

10) hears and submits for the approval by the Government of the Republic of Armenia the Ministry's staff's annual reports and the annual balance sheets, examines the results of their inspection, approves the annual maintenance expenses of the staff of the ministry, its performance and reliability of financial reporting audit results.

11) exercises supervision towards the storage and disposal of the state property attached to the staff to the ministry.

12) submits for the approval by the Government of the Republic of Armenia the charter and structure of staff of the ministry.

13) submits for the approval by the Prime Minister of the Republic of Armenia the number of employees of the ministry.

14) in the cases prescribed by the law and order grants Armenia's civil service ranks.

15) establishes advisory bodies.

16) implements other authorities, established by the law, other legal acts and this Charter.

14.1. For the effective implementation of the tasks and functions of the Ministry a Board is established at the minister.

The board at the Minister -

1) supports the development of the activities related to the strategic planning, political decision making, action planning processes of the ministry.

2) contributes to the implementation of strategic plans, evaluation and participation of civil society in these processes.

3) develops and submits recommendations to increase the efficiency of management of the ministry.

(14.1 paragraph is amended 05.02.09 N 126 - N)

15. In case of absence of the minister, on his assignment, minister's duties are performed by one of the deputy ministers.

16. The Deputy Minister -

1) within the limits of his jurisdiction coordinates the activities of the organizations of the system, assigned to him.

2) within the limits of his jurisdiction coordinates assigned to him areas of the activities of the ministry to ensure the implementation of the activities by the structures and subdivisions of the staff of the ministry through issuing plans and tasks.

3) in accordance with the aims and objectives of the ministry exercises the issuing of the tasks and assignments (within the assigned areas to him) to the bodies within the system of the ministry, supervising their implementation.

- 4) on the assignment of the minister holds the initial discussions of the issues.
  - 5) in the areas assigned to him coordinates the activities carried out by the bodies of the system of the ministry, the professional studies and operational analysis of the work process.
  - 6) within the limits of his jurisdiction cooperates with state governing and other agencies, organizations and institutions.
  - 7) in the areas assigned to him coordinates the activities directed to the design and implementation of development programs.
  - 8) periodically submits the information on the situation in the assigned areas to the minister.
  - 9) ensures the implementation and supervision of the orders and instructions issued by the minister in the assigned to him areas.
  - 10) submits to the Minister and Chief of Staff the recommendations on the issues related to their competence.
  - 11) performs other functions assigned by the Minister.
17. The minister has advisors, press secretary and assistants, with the responsibilities defined and distributed among them.

IV. THE STAFF OF THE MINISTRY

18. The goals and objectives of the Staff of the Ministry (including agencies operating in its structure) is the full and effective implementation of the credentials, prescribed by laws, other legal acts and this Charter, as well as to ensure the participation of civil legal relations.
19. The Staff of the Ministry is a state governing body which does not have the status of legal entity, which in accordance with the legislation of the Republic of Armenia, as a state governing body, is subject to registration by the body implementing the registration of the legal entities.
20. The Staff of the Ministry operates on the basis of the Civil Code of the Republic of Armenia, Law on “State Governing Agencies of the Republic of Armenia”, law of the Republic of Armenia and other laws and legal acts, international agreements of the Republic of Armenia and this Charter.
21. Staff of the Ministry within its jurisdiction on behalf of the Republic of Armenia can get and exercise property and personal non-property rights, bear responsibilities, and act as plaintiff or defendant in the court.
22. The Staff of the Ministry has a round seal with the emblem of the coat of arms of the Republic of Armenia with its name in the Armenian language, blanks, symbol and other means of individualization.
23. The Staff of the Ministry has its own balance sheet.
24. The Staff of the Ministry cannot carry out business activities. For the operations and services performed by the Staff only state duty can be levied in accordance with the order and size, prescribed by the law.
25. The Staff of the Ministry carries out its financial transactions via the State Treasury System. To maintain the needs of the Staff of the Ministry, as well as the procurements made in the framework of the budget program of the Ministry, are made in accordance with the order, defined by the Law “On Procurements” of the Republic of Armenia.
26. The Republic of Armenia is responsible for the obligations of the Ministry staff.
27. The name of the Staff is Staff of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia.
28. The address of the Staff of the Ministry is: Republic of Armenia, Yerevan, 0010, Government Building N 3.

V. PROPERTY OF THE STAFF OF THE MINISTRY

29. The property of the Staff of the Ministry is formed by the Government of the Republic of Armenia by the order regulated by law, as well as obtained property via deals on behalf of the Republic of Armenia, property (including property rights) given for the dispose and use (attached), which is registered on the balance sheet of the Government of the Republic of Armenia. By the decision of the Government of the Republic of Armenia Staff of the Ministry can receive the authority to possess state stocks or shares.
30. Government of the Republic of Armenia has the right at any time to take back the property of the Staff of the Ministry, given by to the Staff of the Ministry by the Government.
31. The Staff of the Ministry has right on the basis of law, other legal acts and its Charter to use, manage and dispose its property for its purposes and use the property for its intended purposes.

VI. STRUCTURE OF THE STAFF OF THE MINISTRY

32. The Staff of the Ministry includes its structural units (departments, independent divisions) and separated units (agencies).

33. The charters of the structural units of the Staff of the Ministry are approved by the minister.

34. The charters of the separated units of the Staff of the Ministry are approved by the Government of the Republic of Armenia at the submission of the minister.

35. The separated unit of the Staff of the Ministry can deliver services established by the law, and in some cases, established by the legislation of the Republic of Armenia.

36. The separated unit of the Staff of the Ministry also performs separate functions of the Staff of the Ministry or their part and acts on behalf of the Republic of Armenia.

37. The separated unit has the right on behalf of the Republic of Armenia to acquire and exercise property and personal non-property rights, bear responsibilities, to act as a plaintiff or defendant in the court.

38. The separated unit has a round seal with the emblem of the coat of arms of the Republic of Armenia with the name of the Staff of the Ministry in the Armenian language, blanks, symbol and other means of individualization.

VII. MANAGEMENT OF THE STAFF OF THE MINISTRY

39. The management of the Staff of the Ministry is implemented by the Minister and the Government of the Republic of Armenia in the limits of the law and authority vested them by this Charter.

40. The Staff of the Ministry is led by the Chief of Staff.

41. The Government of the Republic of Armenia -

1) appoints and dismisses from the position the Chief of Staff by the order defined by law.

2) restructures and terminates the activities of the Chief of Staff.

3) approves the Charter of the Staff of the Ministry and amendments thereto.

4) determines the composition and size of the property being transferred to the Staff of the Ministry.

5) confirms the structure of the Staff of the Ministry.

6) performs the duties assigned to it by the Constitution of the Republic of Armenia and other duties set by the law.

42. The Chief of the Staff of the Ministry manages the current activities of the Staff of the Ministry within the powers vested by law, other legal acts, decisions of the Minister and this Charter and bears responsibility for failure or improper performance of the demands, established by the laws, other legal acts, decisions of the Government of the Republic of Armenia and the Minister and this Charter.

43. Chief of Staff of the Ministry, according to the order, set by law bears responsibility for property damage caused by his fault to the state. The termination of activities of the Chief of Staff of the Ministry cannot be a basis for the termination of the obligation to compensate for the property damage caused by him.

44. The Chief of Staff of the Ministry shall not perform the decisions, decrees, orders and instructions issued by the founder, minister contradicting to the legislation of the Republic of Armenia.

45. In case of the absence or incapacity of the official duties of the Chief of Staff by the order of the minister he is replaced with one of his deputies.

46. The Chief of Staff of the Ministry -

1) without the authorization within his jurisdiction acts on behalf of the Republic of Armenia and represents its interests, within his authority appears in court as plaintiff or defendant, issues licenses to conduct the case in court and to conduct other procedural acts.

2) by the order set by law, other legal acts, charter of the founder and this Charter disposes the state property, attached to the ministry, including financial resources.

3) within his jurisdiction issues a power of attorney to act on behalf of the Republic of Armenia, including the right of the re-authorization.

4) within the authority set by law and this Charter appoints to the position (job) and dismisses from the position (job) the ministry's employees, exercises towards them incentives and disciplinary penalties.

5) in the cases and order prescribed by law grants civil service ranks of the Republic of Armenia.

6) within his authority, set by law, other legal acts and this Charter issues orders, mandatory instructions.

7) submits for the approval of the minister the annual report and annual balance sheet of the Staff of the Ministry, including the provision of bookkeeping of the Staff of the Ministry, designing and submission of the financial reports, submits for the approval of the minister the annual maintenance expenses of the Staff of the Ministry, its performance, annual financial reports and annual maintenance cost estimate, take measures to eliminate the financial irregularities revealed via inspections.

8) presents to the minister proposals on the main directions of activities of the Staff of the Ministry.

9) prepares the preliminary activities related to the designing of the draft of the Ministry's budget and provides budgetary expenditures.

10) organizes the discussions and conferences of the Ministry.

- 11) controls the execution of the work within the time specified by the Staff of the Ministry.
- 12) submits to the signature by the minister orders of the minister, as well as instructions.
- 13) provides the cooperation with the staffs of the state agencies of the Republic of Armenia.
- 14) conducts the management and technical service related activities at the ministry.
- 15) conducts other authorities prescribed by law, other legal acts and this Charter.

47. The financial officer of the Staff of the Ministry is the Chief of Staff of the Ministry and operates under the direct supervision of the Minister, implementing his powers set by the law of the Republic of Armenia on the "Treasury System".

(47 paragraph amended 05.08.10 N 1055 - N)

48. The financial officer of the Staff of the Ministry is responsible for drawing up accounting, financial, budget, taxation, statistical, mandatory fees and reports of the Staff of the Ministry on time.

VIII. ACCOUNTING AND REPORTING

49. The Staff of the Ministry by the order established by the legislation of the Republic of Armenia conducts accounting and submits to the corresponding bodies financial, tax, customs, mandatory fees and statistical reports, estimates and declarations.

50. The reliability of the annual financial reports of the Staff of the Ministry can be subject to audit by the Government of the Republic of Armenia.

IX. REORGANIZATION AND TERMINATION OF ACTIVITIES OF THE STAFF OF THE MINISTRY

51. The terms and conditions of the reorganization and termination of activities of the Staff of the Ministry are defined by the law.

Παραπομπές

Ερεβάν: μία πόλη που γρειάζεται αλλαγές

Γεωγραφική θέση της πόλης

1. Ο ανοιχτός χώρος της πλατείας εκτός από ψυχαγωγία εξυπηρετεί και διαδηλώσεις, απεργίες πείνας και διαμαρτυρίες πολιτών. Κοινώς ονομάζεται Πλατεία της Όπερας. Ονομάστηκε Πλατεία της Ελευθερίας μετά το 1988. Περικυκλωμένη από ρωσικά τανκς και στρατιώτες προκειμένου να εμποδιστούν τυχόν εξεγέρσεις, η πλατεία Θεάτρου μετατράπηκε σε σύμβολο ελευθερίας. Το πλήθος άφηνε κόκκινα γαρίφαλα στα όπλα των στρατιωτών (κίνηση άλλοτε συμβολική, άλλοτε ειρωνική), ζητώντας να έχει τουλάχιστον την ελευθερία πρόσβασης σε έναν χώρο που πριν λίγο ήταν απλά ένας χώρος αναψυχής, ο οποίος ύστερα θα εξυπηρετούσε και ως 'χώρος αντίδρασης και εξέγερσης' διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία

2. Το ρυθμιστικό σχέδιο του κεντρικού τομέα του Ερεβάν είναι αναρτημένο σε μορφή pdf στην ιστοσελίδα του Δημαρχείου της πόλης Ερεβάν. Οι επεξηγηματικοί χάρτες είναι σε πολύ χαμηλή ανάλυση με αποτέλεσμα να είναι δυσανάγνωστοι και να μη μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Έχουν μεταφραστεί τα γενικά υπομνήματα.

(<http://www.yerevan.am/uploads/media/default/0001/10/e7eca41f332c9ae4cd970e00d3dfe19ac78f88bf.pdf>, 2008)

3. Παρόμοιες πολυκατοικίες υπάρχουν και στο κέντρο της πόλης, κρυμμένες μέσα στο τετράγωνο της αυλής.

Ιστορική αναδρομή της πόλης και πολιτική κατάσταση της χώρας

4. Το πρόγραμμα των πολιτικών μεταρρυθμίσεων χωρίς τη λήψη ριζικών μέτρων και του εκδημοκρατισμού της κοινωνίας έφερε μεγάλες αλλαγές στην πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένη Αρμενία. Μετά το 1988 η κοινωνικό-οικονομική κρίση επιδεινώθηκε με τον πόλεμο του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, περιοχή που τυροδότησε τη διαμάχη μεταξύ Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν-Τουρκίας. Η διακήρυξη ανεξαρτησίας από τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν ως Δημοκρατίας του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, έφερε ως αποτέλεσμα μια αυτόνομη περιοχή de facto, αλλά υπό τη διοίκηση της Αρμενίας, προκαλώντας κύματα προσφύγων από το Καραμπάχ προς την Αρμενία. Η εμπόλεμη ζώνη στα σύνορα και ο αποκλεισμός από τις γειτονικές χώρες (για τιμωρία) δημιούργησαν ελλείψεις στα βασικά τρόφιμα, στην ηλεκτροδότηση (η οποία αποκαταστάθηκε σταθερά μόλις το 1996) και στην παροχή φυσικού αερίου. Άλλο πλήγμα ήταν και ο μεγάλος σεισμός την ίδια χρονιά (1988), ο οποίος κατέστρεψε ολόκληρες πόλεις αφήνοντας όσους ήταν ζωντανόι χωρίς στέγη (η αποκατάσταση δεν έχει ολοκληρωθεί μέχρι και σήμερα). Η περίοδος από τις προεδρικές εκλογές της ελεύθερης

Αρμενίας το 1990 μέχρι και το 1996 ήταν η περίοδος κρίσης, τα επονομαζόμενα «σκοτεινά χρόνια».

5. Naomi Klein, «Το Δόγμα του Σοκ», ΛΙΒΑΝΗ, 2007, σελ.

6. Οι αντιδράσεις του λαού εν απελπισία

7. «...Ο άνθρωπος βέβαια δεν έχει ως αποκλειστικό σκοπό ζωής το φαγητό, το ποτό και την εξασφάλιση καταφυγίου. Αμέσως μόλις εξασφαλιστούν οι υλικές του ανάγκες, άλλες ανάγκες, καλλιτεχνικού χαρακτήρα, θα ξεπηδήσουν επιτακτικές στο προσκήνιο. Οι στόχοι ζωής ποικίλλουν από άτομο σε άτομο, κι όσο περισσότερο εκπολιτίζεται η κοινωνία τόσο η ατομικότητα θα αναπτύσσεται και οι επιθυμίες θα γίνονται όλο και πιο ποικιλόμορφες. Ακόμη και σήμερα βλέπουμε άνδρες και γυναίκες να στερούνται τα απαραίτητα για να αποκτήσουν πράγματα δευτερεύουσας σημασίας, για να γευτούν κάποια ειδική ικανοποίηση ή κάποια πνευματική ή υλική απόλαυση.» Π. Κροπότκιν, Η κατάκτηση του ψωμιού/Η ανάγκη της πολυτέλειας

8. Αναφορές στο 'Στρατηγικό σχέδιο ενάντια στη φτώχεια', Armenian Government, Yerevan 2003 (αρμένικα)

Μετάβαση από ένα προστατευμένο χώρο σε ένα περιβάλλον με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης: Μία πόλη που ταιριάζει στον κάτοικο

9. Λαθραία προϊόντα από το εξωτερικό κυκλοφορούσαν πολύ πριν σε επίπεδο μεταξύ γνωστών – συναδέλφων –οικογενειών. «..έχω ένα παπούτσι από την Ιταλία σε πράσινο, χαμηλό τακούνι, στο νούμερό σου, ενδιαφέρεσαι?»

10. Ο Hobsbawm αναφέρει πως η διαδικασία παραγωγής αντιγράφων παρέμεινε απίστευτα εργώδης, εφόσον καμιά νεότερη τεχνολογία, εκτός από την παραδοσιακή γραφομηχανή και το καρμπόν, δεν ήταν διαθέσιμη. Για πολιτικούς λόγους, ο κομμουνιστικός κόσμος πριν την περεστρόικα δε χρησιμοποιούσε φωτοτυπίες. Συζητώντας με τους γονείς μου, διαπίστωσα πως δεν μπορούσαν να θυμηθούν με ακρίβεια εάν υπήρχε η δυνατότητα να φωτοτυπήσουν πριν την περεστρόικα η όχι. Δεν είχαν εξοικειωθεί με την ανάγκη να βγάλουν φωτοτυπίες πέραν από τα σημαντικά έγγραφα (που γινόταν από συμβολαιογράφο) και άλλα επίσημα κείμενα σε κρατικό επίπεδο σε τυπογραφεία. «..Α, μάλλον δεν υπήρχαν... ό, τι χρειαζόταν γινόταν επίσημα, για αυτό και με τα καινούρια xevox ξεσαλώσαμε και βγάξαμε φωτοτυπίες σε ό, τι χρειαζόμασταν και δεν χρειαζόμασταν»

11. Με ένα ελάχιστο ποσό οι κάτοικοι είχαν τη δυνατότητα να ιδιωτικοποιήσουν το διαμέρισμα και να έχουν όλα τα δικαιώματα για να πουλήσουν, να νοικιάσουν, να αγοράσουν ή οτιδήποτε που στερούνταν πριν. Οι χωρικοί εκτός από το κομμάτι γης που είχαν με το σπίτι, πήραν κομμάτια γης με καλλιέργειες που ανήκαν στο κολχόζ (ο καθένας είχε δικαίωμα να αγοράσει συγκεκριμένα εκτάρια).

12. Στη Σοβιετική Αρμενία υπήρχαν σχολεία ρώσικα και αρμένικα, όπου η βασική ύλη στην πρώτη περίπτωση ήταν στα ρώσικα και η αρμένικη γλώσσα ήταν μάθημα ξένης γλώσσας και αντίστροφα, ξεκινώντας από το τρίτο έτος των δεκαετών σπουδών. Σαφώς τα ρωσόγλωσσα σχολεία είχαν μεγαλύτερο κύρος (prestige) και καλύτερο επίπεδο στις ανώτερες σπουδές, άρα και καλύτερες θέσεις εργασίας.

13. Η απόφαση για την απόσυρση της προτομής του ρώσου ποιητή Πούσκιν από την αυλή του σχολείου που έφερε το όνομά του, είχε ως αποτέλεσμα τις διχασμένες αντιδράσεις των μαθητών. Τελικά η πλειοψηφία τη ζήτησε πίσω, ενώ μερικοί αντιδρούσαν πετώντας μπογιές επάνω της. Στην περίπτωση αυτή, κέρδισε το μνημείο προς τη μνήμη ενός παρελθόντος που δεν είχε σχέση με κανένα καθεστώς. Χωρίς να θυμάμαι πώς αποφασίστηκε να μετακινηθεί και ύστερα να επιστραφεί στη θέση του, πάντως όλα ξεκίνησαν από ένα ποίημά του όπου αναφέρεται στους Αρμένιους με 'προσβλητικό' τρόπο, κάτι που αργότερα έγινε δεκτό ως ένα κομμάτι ποιητικού τεχνάσματος του καλλιτέχνη.

14. Hobsbawm, σελ. 606, 504.

15. Όσον αφορά τη θρησκεία επί της ΕΣΣΔ ήταν πάλι μια σύμβαση μεταξύ της Εκκλησίας και της ρώσικης κυριαρχίας. Σε κοινωνικό βαθμό απαγορευόταν το μάθημα των θρησκευτικών και το κήρυγμα της χριστιανικής πίστης ενώ λαμβανόταν υπεροπτικά, κυρίως από υψηλά κοινωνικά στρώματα, η εκδήλωση της πίστης με προσευχές, εικόνες και άλλα βοηθήματα. Από την άλλη δεν απαγορεύονταν η λειτουργία, η επίσκεψη στην εκκλησία, η βάπτισμα (βέβαια για πολιτικά πρόσωπα ήταν πιο αυστηρά τα όρια), αλλά πραγματοποιούνταν ή μάλλον εκλαμβάνονταν ως έθιμα. «.Επισκεπτόμασταν τις εκκλησίες για να ακούσουμε τις λειτουργίες σαν να πηγαίναμε για συναυλία στο Μέγαρο μουσικής, θαυμάζαμε την αρχιτεκτονική των κτιρίων. Η πίστη για τις ευχές στα αναμμένα κεριά και η ελπίδα πως υπήρχε κάτι ανώτερο ή θείο πάντα υπήρχε...». Προσωπικά, με τις αλλαγές, ήταν δύσκολη η ενσωμάτωση του Θεού και την βιογραφία του Χριστού στον ορθολογικό κόσμο.

16. Η μετανάστευσή μου ξεκίνησε από την *κατεστραμμένη οικειότητα των χώρων* όπου μέσα σ' αυτή τη ροή της πόλης στο χρόνο, βρίσκονται και τα σπίτια όπου περάσαμε την παιδική μας ηλικία, παλιωμένα κατά ένα περίεργο για μας τρόπο.' (Rossi σελ. 21) Το σπίτι, ο πιο οικείος χώρος, περιορίστηκε σε ένα πολυλειτουργικό δωμάτιο με πολλαπλές χρήσεις (σημειώσεις Καλαφάτη). Δεν ξέρω εάν 5 χειμώνες μπορούν να αφήσουν κουσούρι ή απλά είμαστε πολύ

αγαπημένοι, αλλά μέχρι τώρα παρατηρώ πως έχοντας ο καθένας τον προσωπικό του χώρο, τις περισσότερες φορές μαζευόμαστε στο ίδιο δωμάτιο ακόμα και με διαφορετικές ασχολίες.

17. Σημειώσεις Πετρίδου

18. Οι πολυκατοικίες έχουν κλειστή είσοδο και παρέχουν την εξυπηρέτηση του θυρωρού, ενώ τα κοινόχρηστα (καινοφανής συνήθεια να πληρώνεις για αυτό που ήδη κατέχεις) παρουσιάζονται ως βασικό δείγμα της ευημερίας. (εικ. 70-76).

Σχέδιο «Ταμανιάν»: επαναφορά του σχεδίου της σύγχρονης πρωτεύουσας

Η Βόρεια Λεωφόρος 2001-2008: η αρχή της διαδικασίας ανάπτυξης στον κατασκευαστικό τομέα

19. Όπως αναφέρονται στα κείμενα της σοβιετικής εποχής και όπως σημειώνει η Gasparyan στο βιβλίο «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», Μαριέττα Γκασπαριάν, εκδ. Ουσαρντζάν, 2008, σελ.7. (έκδοση στη ρώσικη γλώσσα, «Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство «Ушардзан», 2008)) «..Η σοβιετική προπαγάνδα, δημιουργώντας μια αρμονική εικόνα της αναβίωσης της χώρας, ανέφερε την πόλη Ερεβάν ως μια επαρχιακή πόλη με πλίνθινα σπίτια, δυσφημίζοντας την αυτοκρατορική περίοδο, όσο και απορρίπτοντας οποιαδήποτε αναφορά στη δόκιμη αρχιτεκτονική της περιόδου του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα».

20. Ο ζωγράφος Martiros Saryan έχοντας ζήσει το σχεδιασμό της πόλης δίπλα στον Tamanyan θυμάται, «...ήταν περίπου 40 χρόνια πριν, σχεδίασε και εξηγούσε (ο Tamanyan), και εγώ δεν πίστευα πως ένα τόσο μεγάλο έργο θα υλοποιηθεί τόσο γρήγορα ...Για τη νέα πόλη του Ερεβάν πλέον όλα τα πουκάμισά του ήταν στενά και μόλις ακούμπησαν την πλάτη του, σκίστηκαν...».

Και ο συγγραφέας Nikolai Tikhonov στην επίσκεψή του στην πόλη το 1927, αναφέρει «..νομίζαμε πως η πόλη έχει κατεδαφιστεί ολόκληρη ..., νέφος από οικοδομική σκόνη είχε καλύψει την πόλη...., προχωρώντας προς το κέντρο της πόλης συναντούσαμε παντού ευδιάθετους ανθρώπους να δουλεύουν...., τριγύρω υπήρχαν καινούρια κτίρια ενώ οι παλαιοί τοίχοι κατέρρεαν με βουβό στεναγμό».

(Sergei Vardanyan, «Οι αρμένικες πρωτεύουσες», Sovetakan Grogh, Yerevan, 1985, στα αρμένικα)

21. Chief Architect – Ο Επικεφαλής Αρχιτέκτονας της Πόλης διορίζεται από το Δημαρχείο της πόλης Ερεβάν. Ο ρόλος και οι ευθύνες που έχει, και οι αποφάσεις του περιορίζονται από το περίπλοκο περιβάλλον με διαφορετικά εμπλεκόμενα μέρη. Ο Narek Sargsyan ήταν ο

επικεφαλής αρχιτέκτονας από το 1999-2004 και από το 2011-2013. Αποκαλείται εκσυγχρονιστής της παλαιάς συνοικίας της πόλης Ερεβάν. Σήμερα είναι διορισμένος ως Υπουργός Αστικής Ανάπτυξης. (Ministry of Urban Development). Η Βόρεια Λεωφόρος (Northern Avenue) έχει υλοποιηθεί σύμφωνα με τα σχέδια του αρχιτέκτονα και της ομάδας του κατά τη διάρκεια της θητείας του. Έχει επικριθεί για αυθαιρεσίες και για κακό σχεδιασμό των κτιρίων.

22. Το 1984 είχε προταθεί από αρχιτέκτονες Musheghyan, Tigranian, Shekhlyan, Tonoyan, Astvatsatryan, σχέδιο χάραξης πεζοδρομίου με τίτλο Βόρεια Λεωφόρος, που θα εκτεινόταν από την οδό Τουμανιάν μέχρι την Πλατεία της Δημοκρατίας. Δεν πραγματοποιήθηκε λόγω των οικονομικών συνθηκών που ακολούθησαν μετά την αλλαγή του καθεστώτος το 1988. Οι πολυκατοικίες της Λεωφόρου είχαν σχεδιαστεί να ενταχθούν στην μικρή κλίμακα της πόλης, χωρίς να υπερβαίνουν σε ύψος τα ήδη υπάρχοντα ψηλά μνημεία.

23. Έχουν γίνει αναφορές για την αμφίβολη ποιότητα κατασκευής των πολυκατοικιών χωρίς να είναι πλήρως τεκμηριωμένες.

Τα φιλόδοξα σχέδια του μέλλοντος και οι περίπλοκοι χειρισμοί των νόμων

24. Μεταξύ άλλων είναι η οργάνωση 'Θύματα Κρατικών Αναγκών' που πληροφορεί για τα δικαιώματα του κατοίκου που υπέστη κατεδάφιση της κατοικίας του, το 'Κέντρο της Ελεύθερης Πληροφόρησης' που παρέχει υπηρεσίες για οποιοδήποτε νομικό ζήτημα, ενώ η οργάνωση 'Το Ερεβάν ανήκει και σε εμένα' πραγματοποιεί κάποιες σχετικές δράσεις.

25. Οι ελλείψεις στις μελέτες και οι παραβιάσεις αναφέρονται επίσης από το Γραφείο Γενικού Εισαγγελέα.

26. Yerevan Municipality – Economy Urban Development – Yerevan in future perspective (λεπτομέρειες για προτάσεις και σχέδια ανάπτυξης και ανοικοδόμησης είναι προσιτές μόνο στην αρμενική γλώσσα) <http://www.yerevan.am/am/yerevan-in-future-perspective/>

27. Με τις ρυθμίσεις του γενικού σχεδίου της πόλης (2006-2020), με την απόφαση του νόμου N1402-N προτάθηκαν υλοποιήσεις σχεδίων, μεταξύ άλλων και του σχεδίου της «Παλαιάς πόλης του Ερεβάν» (με πρόταση που είχε γίνει το 2006). Το σχέδιο αυτό («Παλαιά πόλη του Ερεβάν») παρουσιάζεται ως ένα κομμάτι του ιστορικού-αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος που θα κατασκευαστεί σε ένα τμήμα της Κεντρικής Λεωφόρου (Main Avenue).

28. Μετάφραση (από τα αρμενικά) οπτικοακουστικού ντοκουμέντου στο οποίο ο υπεύθυνος αρχιτέκτονας, Levon Vartanyan, δημιουργός του σχεδίου της 'Παλαιάς πόλης του Ερεβάν', παρουσιάζει δείγματα κτιρίων και επεξηγεί το σχέδιό του.

https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=MofopkbMmhk#!

29. Yerevan Municipality -City Economy – Construction and Improvement - Creation of recreation zones
/ New recreations zones are created in the capital to keep and increase green areas. By means of 2014 budget 2 recreation zones were created: in the area of Main avenue between Nalbandyan and Hanrapetutyuan streets and in the area between Guy avenue and “Water world”.
<http://www.yerevan.am/en/construction-and-improvement/>

30. Eraz residential district <http://eraz.am/about-district/?lang=en>
“Mikshin” CJSC, which represents the “Yeraz” residential districts construction, together with “Ardshin” Bank CJSC and “Kilikia” UCO offer mortgage loans with the following terms.

Οι κατοικίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

31. «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», Μαριέττα Γκασπαριάν, εκδ. Ουσαρντζάν, 2008, σελ. 6. (έκδοση στη ρώσικη γλώσσα, «Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство «Ушардзан», 2008)

32. Ο.π., σελ. 25-27

33. Από το άρθρο «Η αρχιτεκτονική των κατοικιών στη σοβιετική Αρμενία 1920-30» Λ.Σ. Ζοριάν (σε μορφή pdf από το διαδίκτυο, άρθρο 10 σελίδων στα αρμενικά , <http://lraber.asj-oa.am/5435/1/17.pdf>)

34. «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», σελ. 49

35. Σημειώσεις από τη συνέντευξη με την Emma Harutyunyan, Αύγουστος 2014, Ερεβάν, Αρμενία

«Θύματα κρατικών αναγκών»

«Θύματα κρατικών αναγκών»

36. Ministry of Culture <http://www.gov.am/en/structure/8/>

Hasmik Pogosyan – RA Minister of Culture

Structure: Separate Divisions

Agency for Protection of Cultural Heritage : The Agency for Protection of Cultural Heritage provides services in the field of protection of cultural property - illegally exported cultural property, illegal imports and illegal transfer of ownership of cultural property, prevention and promotion and promote the development of international cultural cooperation and exchange.

Historical and Cultural Heritage Protection Agency: The Historical and Cultural Heritage Protection Agency provides services in the field of historical and cultural monuments preservation, use of historical and cultural monuments and specially protected areas, State registration, examination, preservation, repair, restoration, use and so on.

37. Βλέπε παράρτημα, κείμενο «AGENCY FOR THE PROTECTION OF MONUMENTS»

38. **Ministry of Urban Development** <http://www.gov.am/en/structure/14/>

Narek Sargsyan – RA of Urban Development

Structure: Separate Divisions

«**Licensing Center**» **Agency** : The Agency provides counseling on issues related to urban development in the field of licensing, studies licensing documents, organizes work associated with the granting and changing of licenses, as well as prepares legal acts concerning the suspension or termination of activities. It builds computer databases on licensed individuals and legal entities, creates and maintains the Register, the list of necessary regulations etc.

«**Urban Program Implementation Office**» **public entity** : Urban Development Project Implementation Unit SA develops running schedules and project estimates for program activities, holds competitions, analyzes and evaluates proposals, provides control over work quality, deadlines and performance, orders necessary design activities and expert studies, coordinates payments related to program management, prepares technical tasks, holds competitions, assesses and analyzes proposals, develops and signs draft contracts etc.

State Urban Development Inspectorate : The State Urban Development Inspectorate provides construction supervision services in the field of urban planning. It oversees and applies sanctions in case of breaches to those legal acts regulating urban development activities, urban planning program documents adopted by public administration agencies and local self-government bodies etc.

39. Βλέπε παράρτημα, κείμενο «ON THE APPROVAL OF THE CHARTER AND STRUCTURE OF STAFF OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA »

40. Victims of State Needs / Պետական Կարիքների Չոհեր

https://www.facebook.com/victimsofstateneeds/timeline?ref=page_internal

Against the Violation of Property Rights

Mission: To help and protect those, whose property rights were violated in Armenia. Also, the organization, according to RA policy about "Freedom of Information", helps citizens to get necessary information through legislative regulations.

41. Κείμενο δημοσιευμένο από την οργάνωση «Θύματα κρατικών αναγκών» για τις παραβάσεις του Νόμου που ψηφίστηκε το 27/11/2006 για τον "Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων". (το κείμενο διατίθεται στην αρμενική γλώσσα).

42. «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», Μαριέττα Γκασπαριάν, εκδ. Ουσαρντζάν, 2008, σελ. 33. (έκδοση στη ρωσική γλώσσα, «Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство «Ушардзан», 2008)

Κατάλογος ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων: μηχανισμοί εξόντωσης ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

43. Με πρωτοβουλία της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Υπουργείου Δικαιοσύνης, από το 2005 δραστηριοποιείται το Armenian Legal Information System (ARLIS) (Σύστημα Νομικής Πληροφόρησης) (www.arlis.am, www.laws.am, www.legislation.am), το οποίο έχει επιφορτιστεί με τη δημοσίευση των νόμων και των εγκυκλίων στο διαδίκτυο. (Συγκεκριμένα η Απόφαση 7/10/2004 N 1616-N για την έγκριση του επίσημου Καταλόγου Ιστορικών Μνημείων της Αρμενίας εμφανίζεται σε σελίδα του διαδικτύου μόνο στην αρμενική γλώσσα και σε μορφή pdf <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=56884>)

44. «Κατοικία Καλανταριάν», Ανούς Μαντογιάν, Γκεβόργκ Βοσκανιάν, Συνέδριο "Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς", 4 - 6 Ιουνίου, 2014, Ερεβάν, Αρμενία. Μετάφραση από αγγλικά. (Abstract : «Qalantaryan House at 9 Arami str., Yerevan», A.Madoyan, G.Voskanyan, Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia, <http://restauroarmenia.org/chp2014/en>)

45. «Homo Sacer / Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή», G.Agamben, SCRIPTA, Αθήνα 2005, σελ. 58

Κατεδάφιση ή αποσυναρμολόγηση;

46. Σε ό,τι αφορά την εκμετάλλευση των απαλλοτριωμένων οικοπέδων, είναι οι κατασκευαστικές εταιρίες όπως “Viskon” Ε.Π.Ε., “Gapshin” Ε.Π.Ε. και άλλες που ασχολούνται με τα έργα ανέγερσης των πολυκατοικιών.

47. «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν 19^{ου} - αρχών 20^{ου} αιώνα», Μαριέττα Γκασπαριάν, εκδ. Ουσαρντζάν, 2008, σελ. 34-35. (έκδοση στη ρώσικη γλώσσα, «Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство «Ушардзан», 2008)

48. Απόσπασμα από τη συνέντευξη του αρχιτέκτονα G. Musheghyan «Απραγματοποίητο σχέδιο της Βόρειας Λεωφόρου» στη διαδικτυακή εφημερίδα 'mediamax', 24 Δεκ. 2014, στην αρμενική γλώσσα (<http://www.mediamax.am/am/news/never-built/12709/>)

49. 'Κολοσσιαίο σύστημα' - αναφέρεται στην ταινία «Λεβιάθαν», του Α. Ζβιαγκνίτσεφ. Στην ταινία αυτή παρουσιάζεται η μορφή της απόλυτης εξουσίας μέσω της υπάρχουσας κατάστασης που επικρατεί στη Ρωσία όπου ασκείται βία και παρατηρούνται παραβιάσεις των νόμων. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα περιγράφονται όλες οι παράνομες διαδικασίες των απαλλοτριώσεων με σκοπό την οικειοποίηση των περιουσιών για προσωπικό όφελος. Εδώ φαίνονται τα χαρακτηριστικά δείγματα της βάνουσης πραγματικότητας, της επιβολής με εγκληματικές πράξεις, διαφοροποιημένο από τον μηχανισμό (με τις νομικές παγίδες) της δυτικοποίησης μέσω του Κράτους. (<http://tvxs.gr/news/sinema/mia-alli-opsi-tis-rosias-apokalyptetai-sto-lebiathan>) Κυριολεκτικά σημαίνει θαλάσσιο τέρας που καταβροχθίζει τα πάντα, μεταφορικά «το κολοσσιαίο και τερατώδες» αναφέρεται στην Εξουσία.

50. «Η Αρχιτεκτονική της πόλης», Aldo Rossi, University Studio Press, 1991, σελ. 203

51. Αποσπάσματα από την περίληψη «Ιστορικός Μοντερνισμός του Ερεβάν: τέσσερα στάδια στην ίδια γραμμή» Αντρέι Ιβανόφ, Συνέδριο "Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς", 4 - 6 Ιουνίου, 2014, Ερεβάν, Αρμενία. Μετάφραση από αγγλικά. (Abstract : “Historical Modernism of Yerevan: Four Stages on the Same Line”, A.V. Ivanov, Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia, <http://restauroarmenia.org/chp2014/en>).

Η μορφή της πόλης

52. Τίτλος του βιβλίου «Colour of Pink City», S. Sargssian, “Nairi”, Yerevan, 2009 (στην αρμενική γλώσσα) <http://www.armcomedy.com/colorofpinkcit/>

53. Ο όρος αφηρημένη τέχνη αναφέρεται στο σύγχρονο κίνημα στις εικαστικές τέχνες. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό αποκλείεται οποιαδήποτε αναφορά στην εξωτερική φυσική πραγματικότητα. Εναλλακτικά, ορίζεται ως αφηρημένη η μη παραστατική και μη αντικειμενική τέχνη. (<http://el.wikipedia.org/wiki>)

Εδώ αναφέρεται στην αφαίρεση ως απομάκρυνση από την αναπαράσταση, αφαιρώντας τις λεπτομέρειες και τα περιττά στοιχεία, αναλύοντας με απλοποιημένες γεωμετρικές μορφές.

54. Μικρά πέτρινα μνημεία με τρεχούμενο νερό, που συνήθως τροφοδοτούνται από μια πηγή στο βουνό

55. Πόσο καλά μπορεί να διατηρηθεί στη μνήμη μια εμπειρία του χώρου στο πέρασμα του χρόνου; Μια πόλη με κιτρινωπό-κόκκινο φως, κτίρια κτισμένα με ζεστές πέτρες, πλακόστρωτα μεγάλα διαστήματα, νωπό γρασίδι από το μόλις λιωμένο χιόνι, κιτρινοπράσινα φύλλα σαν χαλί που καλύπτουν τα πεζοδρόμια, τα πέτρινα γόνατα των σπουδαίων Αρμενίων λεκιασμένα από τα παιδικά χέρια, μικρά και χαριτωμένα μπαλκόνια, ίσα-ίσα ένας χώρος για μια ματιά.

\

Φωτογραφικό υλικό της πόλης Ερεβάν

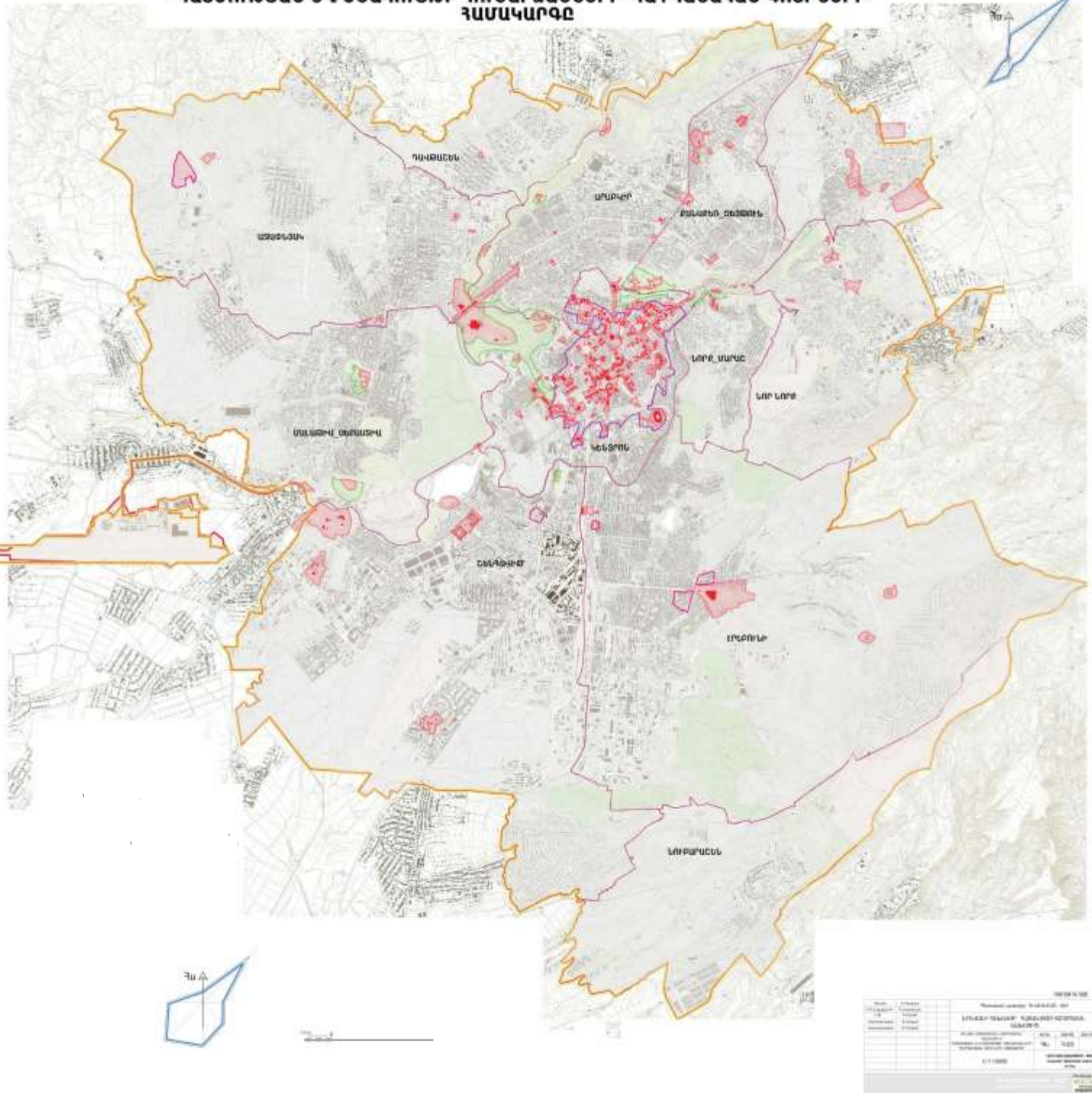

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԼԱՆ և ՊԵՏԻ ՃԵՂԵՐ
 ԶԱՂԱԲԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՄԱՆ ՀԱՏԱԿԱԳԻՃ
 ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ՊԱՅՊԱՆԱԿԱՆ ԳՈՏԻՆԵՐԻ
 ՀԱՄԱԿԱՐԳ

65. Το γενικό σχέδιο της πόλης Ερεβάν με τα προστατευόμενα μνημεία, 2010

66. Το γενικό σχέδιο της πόλης και τα φυσικά του όρια, 1906-1911

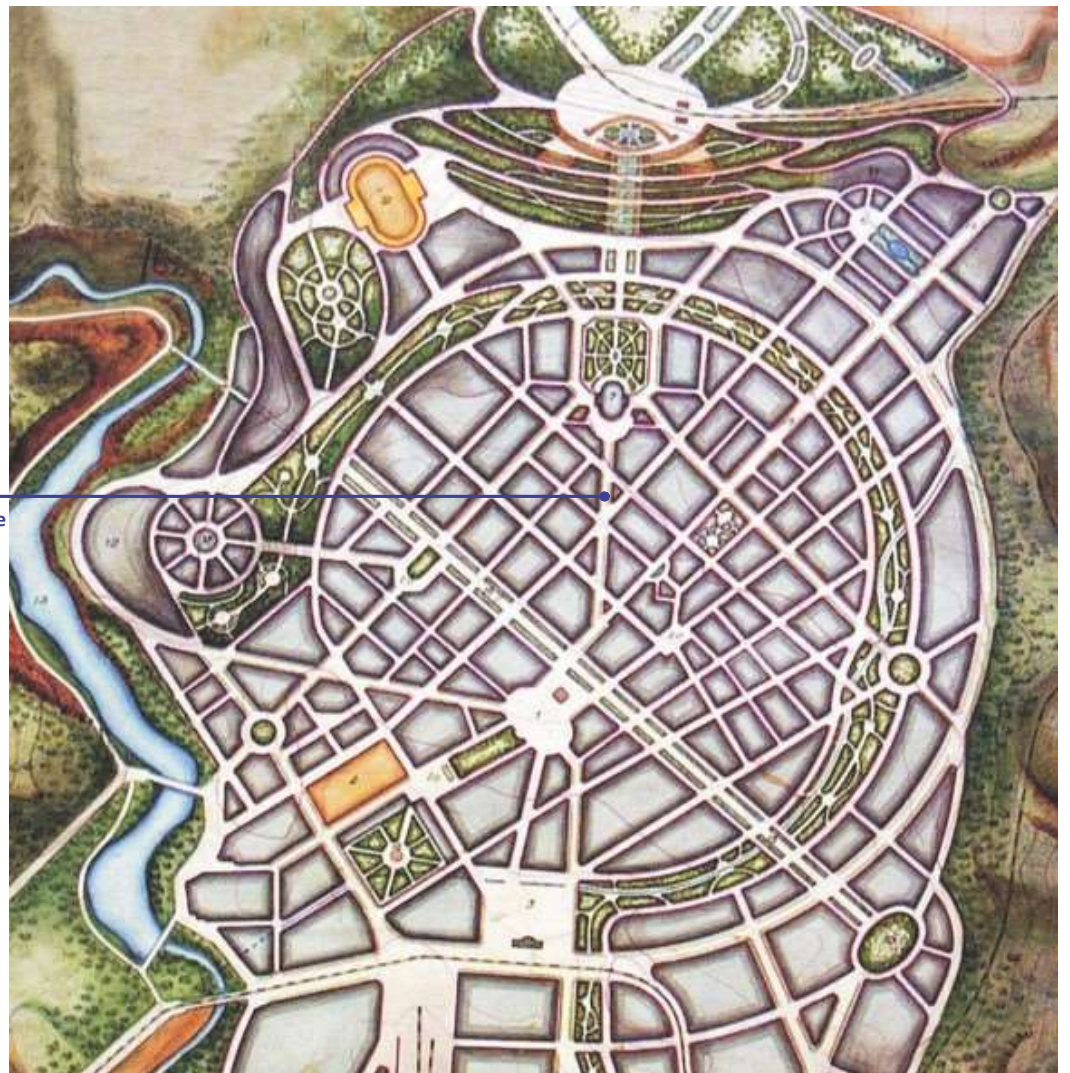

67. Το γενικό σχέδιο της πόλης Ερεβάν του Ταμανιάν, 1924

68-69. Κάτοψη της πόλης πριν την κατασκευή της Βόρειας Λεωφόρου (σοβιετικός χάρτης της πόλης του 1988) και το σχέδιο του Ταμανιάν του 1924 με τη Λεωφόρο.

70-72. Πανοραμική άποψη
της πόλης

73-77. Διαδηλώσεις ενόψει της αλλαγής του καθεστώτος της Σοβιετικής Αρμενίας 1980-90

78-80. Διαδηλώσεις μετά τις προεδρικές εκλογές του 2008.

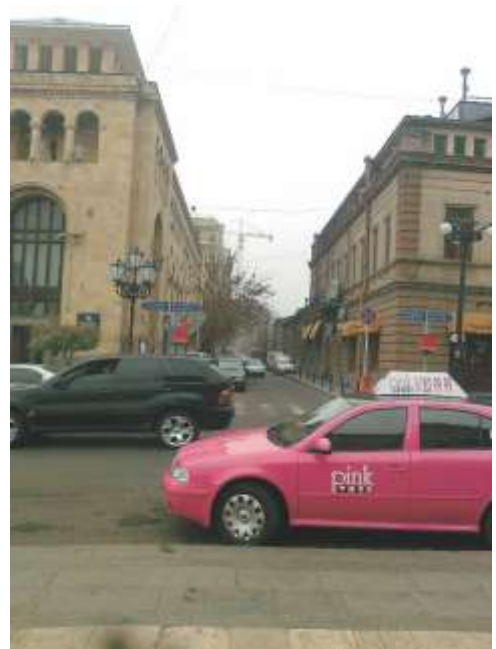

Φωτογραφίες της πόλης Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2011

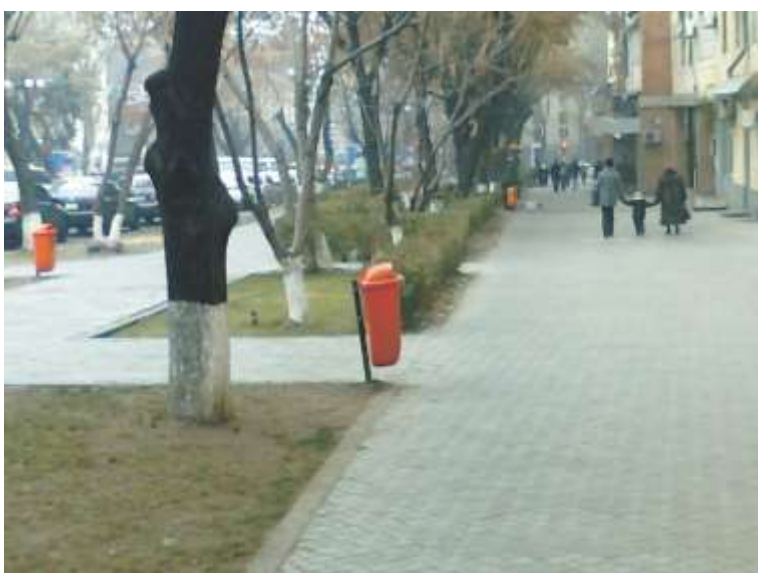

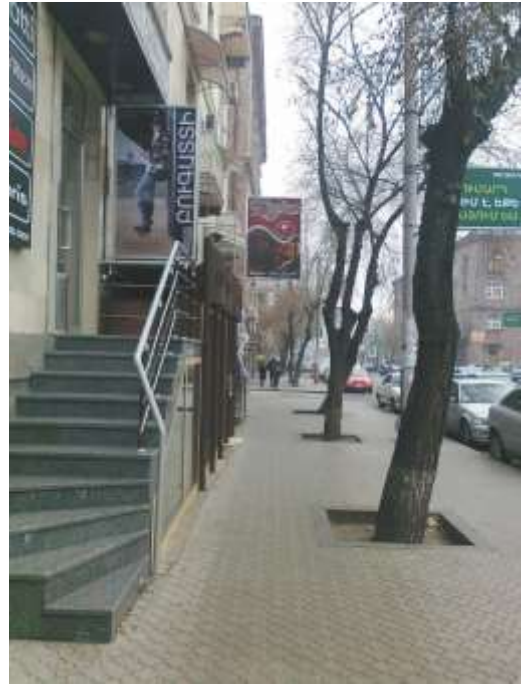

128. Η Βόρεια Λεωφόρος

129-135. Η Πλατεία Δημοκρατίας

135-138.

135-138. Αίθουσα κινηματογράφου “Μόσχα” στην οδό Αβονγαν

Φωτογραφίες της πόλης Αύγουστος 2014

145. Το Κτίριο της Ένωσης Αρχιτεκτόνων
146. Το κτίριο του τμήματος της Αρχιτεκτονικής του Πολυτεχνείου

147. Το Μνημείο-γλυπτό του Α. Ταμανιάν στην Πλατεία του Cascade Complex
148. Η προεδρική κατοικία στην κεντρική οδό Marshal Baghramyan

149. Πανοραμική θέα της πόλης απο το Cascade Complex

150.

Δείγματα σύγχρονης αρχιτεκτονικής της πόλης

Τα προάστεια και το κεντρικό τμήμα της πόλης

Πολυκατοικίες μαζικής στέγασης

151-157. Η σύγχρονη όψη της πόλης

158. Η Βόρεια Λεωφόρος

159. Πολυκατοικία τύπου Khrushchyonka στα προάστια της πόλης Ερεβάν, Νορ Νορκ, Δεκέμβριος 2011

160-161. Πολυκατοικία τύπου Khrushchyonka στα προάστεια της πόλης Ερεβάν, Νορ Νορκ, Αύγουστος 2014

162-164. Πρόσοψη πολυκατοικίας μαζικής στέγασης στο κεντρικό τμήμα της πόλης “κρυμμένη” στην εσωτερική αυλή, πλαισιωμένη απο περιποιημένες προσόψεις κτιρίων. Επάνω αριστερά διακρίνεται το χαρακτηριστικό πέρασμα που οδηγεί στις αυλές.

165-167. Προσόψεις πολυκατοικιών μαζικής στέγασης στο κεντρικό τμήμα της πόλης.

Photos by Hayk Bianjyan

<https://www.facebook.com/hayk.bianjyan>

Δείγματα κτιρίων απο το φωτογραφικό υλικό του Χάιγκ Μπιαντζιάν.

‘Απομοντάρισμα’ - αποσυναρμολόγηση ιστορικών κτιρίων με αρίθμηση των κομματιών με κιμωλία και προσεκτική αποσυναρμολόγηση, καταγραφή, φύλαξη και διατήρηση όπως προβλέπει ο συνταγματικός νόμος περί της Προστασίας των Ιστορικών και Πολιτιστικών Μνημείων.

Βιβλιογραφία

Agamben, Giorgio, *Homo sacer, κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μετάφραση Π. Τσιαμούρας, εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005

Allison, Graham & Zelikow, Philip, *Η κρίση της Κούβας, η ουσία της απόφασης*, μετάφραση Ε. Ανδρίτσου, Τ. Πασχαλιώρη, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006

Bataille, Georges, *Το καταραμένο απόθεμα*, μετάφραση Λ. Λυμπεροπούλου, εκδ. Futura, 2010

David Harvey, *Megacities Lecture*, Twynstra Gudde Management Consultants, Amersfoort, The Netherlands,
<http://www.kas.de/upload/dokumente/megacities/MegacitiesLectur4Worlds.pdf>

Diloyan, Barkhudaryan, Melkonyan, *Hayastani patmutyun*, (*Պատմություն Հայաստանի 10-րդ դարից հասնելու*), *Κείμενα από το σχολικό εγχειρίδιο 'Ιστορία της νεώτερης Αρμενίας'*, έκδοση Ερεβάν, 2001 (στην αρμενική γλώσσα)

Εγκυκλοπαίδεια της Σοβιετικής Αρμενίας, έκδοση Ερεβάν, 1987, (στην αρμενική γλώσσα)

Foucault, Michel, *Οι μη κανονικοί, Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1974-75*, μετάφραση Σ. Σιαμανδούρας, Εστία, Αθήνα, 2010

Hakopyan, Tatevos Khachatur, *Yerevani patmutiune 1879-1917*, (Η ιστορία του Ερεβάν 1879-1917), έκδοση Yerevan 1981

Hakopyan, Tatevos Xachatur, *Hayastani patmakan ashxarhagrutiun* (*Ιστορική γεωγραφία της Αρμενίας*), έκδοση Yerevan, 1968 (στην αρμενική γλώσσα)

Hatsagortsian, Z. A., Martirosyan O. A., *Tufi i mramori armenii* (Το Tuff και το μάρμαρο της Αρμενίας), Yerevan, 1962

Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των άκρων*, Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991, η' έκδοση, μετάφραση Β. Καπετανγιάννης, εκδόσεις Θεμέλιο, 2004

Khalpakhchyan, O. X., «Η αστική αρχιτεκτονική της Αρμενίας. Κατοικίες και δημόσια κτίρια», «Sroyizdat», 1971. (το πρωτότυπο στα ρώσικα, Χαλπαχχγян О. Х., «Гражданское зодчество Армении. Жилые и общественные здания.»., Стройиздат, 1971)

Mamidjanjan A., «Конструктивные и художественные особенности применения природного камня» (Οικοδομικά και καλλιτεχνικά χαρακτηριστικά στην εφαρμογή της φυσικής πέτρας), εκδ. Arxitektura USSR, 1974 (στη ρωσική γλώσσα)

Marietta Gasparyan, «Η Αρχιτεκτονική του Ερεβάν των τελών του 19^{ου} –αρχών 20^{ου} αιώνα», εκδόσεις Ushardzan, 2008, (έκδοση στη ρωσική γλώσσα, «Архитектура Еревана XIX-начала XX века», Мариетта Гаспарян, издательство «Ушардзан», 2008)

Marujyan Ruben, Hiusisayin Poghota (Θεατρικό έργο «Η Βόρεια Λεωφόρος»), εκδόσεις HGM hratarakchutiun, 2011

Melkumyan, R., *Hin Yerevani zoghovrdakan bnakaranneri tchartarapetutiune* (Η κατοικία στην αρχιτεκτονική της παλαιάς πόλης Ερεβάν), Yerevan, 2007

Naomi Klein, *Το Δόγμα του Σοκ*, Α. Φιλίππátος, ΛΙΒΑΝΗ, 2007

Rossi, Aldo, *Η αρχιτεκτονική της πόλης*, μετάφραση Β. Πετρίδου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991

Sargssian S., «Color of Pink City», “Nairi”, Yerevan, 2009 (στην αρμενική γλώσσα) <http://www.armcomedy.com/colorofpinkcit/>

Sergei Vardanyan, *Hayots mairakaghakner* (Οι αρμένικες πρωτεύουσες), εκδόσεις Sovetakan Grogh, Yerevan, 1985 (στην αρμενική γλώσσα)

Κείμενα:

Architecture of the Soviet Armenia: Contemporary Stage, διαδικτυακό άρθρο, armeniapedia, Copyright (c) Raffi Kojian, last modified on 11 January 2006, at 22:40, (στη ρωσική γλώσσα),

http://www.armeniapedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%90%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B8:%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%8D%D1%82%D0%B0%D0%BF

Dolores Hayden, ‘*Με τι θα έμοιαζε μια μη σεξιστική πόλη; Σκέψεις πάνω στην κατοικία, Τον αστικό σχεδιασμό και την εργασία*’.

Erving Goffman, ‘*La presentación de la persona en la vida cotidiana*’, Amorrortu, Buenos Aires

George Simmel, *La metrópolis y la vida mental*, www.bifurcaciones.cl

Ivanov A.V., *Abstract* : “*Historical Modernism of Yerevan: Four Stages on the Same Line*”, Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia, (μετάφραση από τα αγγλικά Λ. Ρεμπελάκος)

Madoyan A., Voskanyan G., *Abstract* : «*Qalantaryan House at 9 Arami str., Yerevan*», Conference “Cultural Heritage Preservation”, 4-6 June, 2014, Yerevan, Armenia., (μετάφραση από τα αγγλικά Λ. Ρεμπελάκος)

Media Center, *Struggle for preservation of the Afrikyan House: The Unlawful Acts Of the Police*, online magazine, [HTTP://WWW.MEDIA-CENTER.AM/EN/1402924784](http://www.media-center.am/en/1402924784)

Mkrtchyan G., *A Year of Development and Controversy: Northern Avenue turns one year old*, <http://www.armenianow.com/hy/node/9264>

Petrosyan S., “*Θα έρθει η στιγμή που οι δημόσιες αρχές θα λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους στην κοινωνία*”, συνέντευξη στη διαδικτυακή εφημερίδα ‘Sobesednik’ (μετάφραση από την αρμενική γλώσσα), <http://www.sobesednik.am/am/social/877-2011-09-24-07-41-53>

Zizek S., *Welcome to the Desert of the Real*

Baudrillard, Jean, *Violence of the Image*, www.youtube.com/watch?v=9QF-eThkBOg&feature=channel

Zoryan L. S., «*Η αρχιτεκτονική των κατοικιών στη σοβιετική Αρμενία 1920-30*» (στην αρμενική γλώσσα)

Κατάλογος των Πηγών/ διαδικτυακή αναφορά

TYPE	LINK	TITLE
<u>online information/sites for public</u>		
give me info	http://givemeinfo.am/hy/case/507/	http://www.givemeinfo.am/hy/about/
	http://givemeinfo.am/hy/case/950/	http://www.foi.am/hy/
	http://foi.am/u_files/file/master%27essay%2009%2008%2011.pdf	
foi	http://www.foi.am/hy/	informacia azatutian kentron
(kond) give me info	http://givemeinfo.am/hy/case/640/	
official list or record	https://www.e-register.am/am/search	
<u>online magazines-newspapers</u>		
news.am		
tert.am		
	http://www.tert.am/blog/?p=2200	Առաջադիմականություն lights
	http://www.tert.am/am/	Պատգամավորները պետք է ոչ թե սսֆայտ փռեն, այլ մտածեն ականագերծման ենթակա տարածքների ընակիչների մասին. կարծիք
	http://www.tert.am/en/news/2012/03/03/oek-logo/	political article
lin.am		
epress.am		
panorama.am		
aravot.am		
	http://en.aravot.am/2012/01/28/	different articles below
	http://en.aravot.am/2012/01/28/32166/	<p>“No mass media can be independent in Armenia”</p> <p>Read more at: http://en.aravot.am/2012/01/28/32166/</p> <p>© 1998 - 2013 Aravot – News from</p>

		Armenia
FIC	http://en.aravot.am/2012/01/28/32150/	“Black” and, from now on, “white” lists
golosarmenii.am		
	http://www.golosarmenii.am/ru/20436/society/28498/#.UfpGcsJW-4B.facebook	РАЗРУШЕНИЕ СОЗИДАНИЕМ
enet.gr (greek news)	http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=194327	Η Ρωσία θα φυλάει τα σύνορα Αρμενίας-Τουρκίας μέχρι το 2044
PRI's Environmental News Magazine	http://www.loe.org/shows/segments.html?programID=93-P13-00046&segmentID=1	Armenia's Energy Crisis
articles&sites political/social/economical		
Film by Paskevichyan and Shirinyan about the Yerevan City	http://www.youtube.com/watch?v=fAsNQIoZC6s	«Հայաստանի կորսված գարունը» մաս 1 Տիգրան Պասկեիչյանի եւ Արա Շիրինյանի ֆիլմը
List of MCA-Armenia partner organizations	http://www.mca.am/en/mca_armenia//partners	ՊՈԱԿ SNCO
Commemoration March, 2008	http://www.tert.am/am/video/oSVKbdI5Xmc/	Մարտի 1-ի գոհերի հիշատակի հարգանքը՝ ծափերով
political articles about presidents	http://www.armtimes.com/en/tag/1840	<i>Robert Kocharyan accuses Hovik Abrahamyan</i>
MINISTRY OF NATIONAL SECURITY SERVICE	http://www.sns.am/index.php/am/history/museum/78-museum-1988-1991	1988-1991 թ. թ. ժամանակաշրջանում ՀԽՍՀ պետանվտանգության մարմինների գործունեությունից
European Commission	http://ec.europa.eu/	

architectural data		
urbanlab Yerevan Blog of an Institute for Democratization of Urban Planning	http://urbanlabyerevan.blogspot.gr/2011_09_01_archive.html	different articles below
Article about the destroyed historical buildings by Sarhat Petrosyan	http://urbanlabyerevan.blogspot.gr/2011/09/blog-post_24.html	Սարհատ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ Մոտ է ժամանակը, երբ իշխանությունները հաշվի կնստեն հասարակության հետ
Article: Narek Sargssyan destroying the green spaces of the city	http://urbanlabyerevan.blogspot.gr/2011/09/blog-post_16.html	Նարեկ Սարգսյանի անունը կապվում է Երևանի կանաչ տարածքների ոչնչացման հետ
Innovation lab	http://innovationlab.am/	
about our city – Yerevan	http://ouryerevan.com	
personal site of Poghosyan	http://www.albertpoghosyan.com/	
meroujan minassian	http://www.youtube.com/watch?v=WIGYGVq49ls	Armenian Identity by Meroujan Minassian
TEDx	http://www.youtube.com/watch?v=IsCFH2wCorI	TEDx Yerevan - Meroujan Minassian - Visualizing History
TEDx	http://www.youtube.com/watch?v=GdrIjgGjxV0&feature=relmfu	TEDx Yerevan - Alexis Ohanian - You've Lost Control and that's OK!
Armenian monuments	http://www.armenianmonuments.org/hy/monument/Abovianstreetpushkintumanistreet/1326	Երևան՝ Հին Աբովյան փողոց: Պուշկինից մինչև Թումանյան

main avenue sketch	http://www.yerevan.am/pages.php?lang=1&id=1553&page_name=news	Ընդունվեց Գլխավոր պողոտայի վերակառուցման էսքիզային նախագիծը
Article about the Main Av.	http://www.aravot.am/2012/03/20/50321/	Գլխավոր պողոտա/Ոչ թե Մաշտոցի, այլ՝ Դեմիրճյան պուրակ
Construction companies	http://www.yell.am/am/comp/all/20506/20506	Ճինարարական ընկերություններ
Hayk Biandjyan Historical datas of Yerevan	http://www.radiovan.fm/monumentsofyerevan/	http://www.opensocietyfoundations.org/voices/guardian-his-city-s-history Айк Бянджян Памятники Еревана
Press conference of founders of civic initiatives Sarhat Petrosyan, Hayk Bianjyan, Narek Ashughatoyan and Grigor Ayvazyan		activists-architects
Article about the historical buildings by Sedrak Baghdasaryan (Victims of State needs)	http://shabat.am/?p=7860&l=am	Ի՞նչ կապ ունի խաղողը ՀՀԿ-ի հետ / «Պետական կարիքների զոհեր» ՀԿ նախագահ Սեդրակ Բաղդասարյան
<u>blogs-chatting-videos-interviews</u>		
Yerevan in the past	http://hovsepyan.blogspot.gr/2011/10/blog-post_07.html	Երևանի անցյալը/ հատակագծեր
Back to the Tamanyan city of Yerevan	http://www.akumb.am/showthread.php/10945-%E2%80%9C%D5%8E%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A4%D5%A1%D6%80%D5%B1%E2%80%9D-%D5%A9%D5%A1%D5%B4%D5%A1%D5%B6%D5%B5%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D4%B5%D6%80%D6%87%D5%A1%D5%B6FirefoxHTML%5CShell%5COpen%5CCommand	“Վերադարձ” թամանյանական Երևան
Old and new Yerevan	http://lavates.blogspot.com/2011_04_01_archive.html	Հին ու նոր Երևանը.....

<p>“People do not need churches but houses to be built” interview of S. Karapetyan</p> <p>yekegheciner petk che karucel</p>	http://araycho.blogspot.gr/2012_02_01_archive.html	ղաղթ. ճշմարտություն. սամվել կարապետյան
<p>Old Yerevan City Plan by Levon Vardanyan</p>	http://araycho.blogspot.gr/2012/02/blog-post_2939.html	<p>"Հին Երևան" նախագիծ Լևոն Վարդանյան</p>
<p>Article: Construction by night</p>	http://araycho.blogspot.gr/2012/02/blog-post_23.html	<p>գիշերային շինարարություն</p>
<p>OLD YEREVAN PLAN by LEVON VARDANYAN</p>	http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=MofopkbMmhk#!	<p>video</p>
<p>Article by Architect G. Musheghyan about the environment</p>	http://www.golosarmenii.am/ru/20248/society/17896/	<p>архитектор Гурген МУШЕГЯН -У НАС ОСВАИВАЕТСЯ ЗЕЛЕНЬ</p>
<p>Destruction of Old Yerevan</p>	https://www.youtube.com/watch?v=tdaM0WS7EEE	<p>Уничтожение Старого Еревана</p>
<p>video OLD YEREVAN PLAN</p>	http://www.azatutyun.am/media/video/24885665.html	<p>«Հին Երևան» նախագիծը</p>
<p>YEREVAN Projects & Construction - SkyscraperCity</p>	http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=278526	
<p>Unreleased Northern Avenue</p>	http://www.mediamax.am/am/news/never-built/12709/	<p>Չկառուցված Երևան՝ Հյուսիսային պողոտա</p>

About Armen Zaryan, Main Avenue Plan	http://ouryerevan.com/%D5%A1%D6%80%D5%B4%D5%A5%D5%B6_%D5%A6%D5%A1%D6%80%D5%B5%D5%A1%D5%B6-100/	Արմեն Չարյան -100 կամ Գլխաւոր պողոտայի մասին
facebook		
Chair of Urban Planning	https://www.facebook.com/pages/Chair-of-Urban-Planning/185525944801200	
UrbanLabYerevan	https://www.facebook.com/urbanlabyerevan	
Victims of State Needs/	https://www.facebook.com/victimsofstateneeds	Պետական Կարիքների Չոհեր
Save Pushkin 25 Building	https://www.facebook.com/SavePushkin25Building	
HinYerevan.com	https://www.facebook.com/HinYerevanCom/photos_stream	
Other Erevan	https://www.facebook.com/OtherErevan	
Other databases		
URBAN LAB ARMENIA	http://www.urbanlab.am/hy	
Union of Architects of Armenia - Հայաստանի ճարտարապետների միություն	https://www.facebook.com/uaarm	
<u>MASTERS OF ARMENIAN ARCHITECTURE</u>		
We are the owners of this City	https://hy-am.facebook.com/pages/%D5%84%D5%A5%D5%B6%D6%84-%D5%A5%D5%B6%D6%84-%D5%A1%D5%B5%D5%BD-%D6%84%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D6%84%D5%AB-%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%A8/217210478305938	Մենք ենք այս քաղաքի տերը

Ministry of Culture	http://mincult.am/Himungner.html	Մշակութային օրենսդրության հիմունքներ
Ministry of Justice	http://www.genproc.am/am/46/item/577/	Գերատեսչական փաստաթղթեր Օտարման ոչ ենթակա հուշարձանների պետական ցուցակը դեռևս հաստատված չէ
Ministry of Justice (Newsletters about the historical preservation)	http://genproc.am/am/47/item/705/	ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅՈՒՆ
TRANSPARENCY INTERNATIONAL ANTI-CORRUPTION CENTER	http://transparency.am/ymp.php?l=am	ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՀԱՏԱԿԱԳԾԻ ՃՇԳՐՏՄԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾ
MONUMENT INFORMATION DATABASE	http://www.armmonuments.am/index.php?al=home	ՀՀ մշակույթի նախարարության հուշարձանների տեղեկատվական շտեմարան
Residential houses	http://www.armmonuments.am/pages.php?al=home&d=1&act=filter&mtype=20&region=9	բնակելի տուն 1
Centre of the City of Yerevan	http://www.armmonuments.am/pages.php?al=home&d=1&act=filter&mtype=20&region=9	ԵՐԵՎԱՆ ԶԱՂԱՔ – Կենտրոն վարչական շրջան
Armmonuments database	http://www.armmonuments.am/search-results.html?query=&cattype=%D4%B2%D5%B6%D5%A1%D5%AF%D5%A5%D5%AC%D5%AB+%D5%BF%D5%B8%D6%82%D5%B6&region=%D4%B5%D5%90%D4%B5%D5%8E%D4%B1%D5%86+%D5%94%D4%B1%D5%82%D4%B1%D5%94&page=8	

Struggle For Preservation Of The Afrikyan House: The Unlawful Acts Of The Police	http://www.media-center.am/en/1402924784	article in Media Center
Structure relocation /definition in wikipedia	https://en.wikipedia.org/wiki/Structure_relocation	
Catalogue of the historical and cultural monuments of Yerevan city	http://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%BF%D5%A5%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%B8%D5%B6_%D5%BE%D5%A1%D6%80%D5%B9%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6_%D5%B7%D6%80%D5%BB%D5%A1%D5%B6%D5%AB_%D5%BA%D5%A1%D5%BF%D5%B4%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%A1%D5%B6_%D6%87_%D5%B4%D5%B7%D5%A1%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D5%A9%D5%AB_%D5%A1%D5%B6%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%AA_%D5%B0%D5%B8%D6%82%D5%B7%D5%A1%D6%80%D5%B1%D5%A1%D5%B6%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB_%D6%81%D5%A1%D5%B6%D5%AF_(%D4%B5%D6%80%D6%87%D5%A1%D5%B6)	Կենտրոն վարչական շրջանի պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ցանկ (Երևան)
Program for the Old city	http://www.youtube.com/watch?v=WHRj2V1Ts8w	"ՀԻՆ ԵՐԵՎԱՆ" ծրագիր
VIDEO demolished buildings	file:///C:/Documents%20and%20Settings/DIGIT/Desktop/%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%A0%CE%A4%CE%A5%CE%A7%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%9F/KALAFATI/%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1/3.htm	
Website: Victim of state needs	http://pkz.am/	petakan karikneri zoher
Article about the Main Ave.	http://imyerevan.com/hy/society/view/4339/	Ուրիշ պողոտա
Eraz residential house	http://www.estate.am/%D5%A5%D6%80%D5%A1%D5%A6-%D5%A2%D5%B6%D5%A1%D5%AF%D5%A5%D5%AC%D5%AB-%D5%A9%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D5%B4%D5%A1%D5%BD-p31	
User:Yerevantsi/List of pre-Revolution era buildings in Yerevan	http://en.wikipedia.org/wiki/User:Yerevantsi/List_of_pre-Revolution_era_buildings_in_Yerevan	
Law		
Documentations Enactments and laws	http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=55737	ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ 15 մարտի 2007 թվականի N 385-Ն
Legislation codes and	http://95.140.200.36/views/act.aspx?aid=544&sc=p373#p373	ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ /1-39.1

articles		ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ/
Maps and lists		
interactive yerevan	http://www.haias.net/CD-Yerevan.html	interactive yerevan
list of statues in yerevan	http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_statues_in_Yerevan	list of statues in yerevan
free download maps	http://www.mapcruzin.com/free-armenia-maps.htm http://www.yerevan.am/1-394-394.html	free download maps
Digital passport of Yerevan		Երևան քաղաքի թվային անձնագիր
Old Yerevan	http://www.yerevan.am/1-278-278.html	Հին Երևան
Yerevan map / interactive map online	http://maps.yerevan.am/am/	Երևանի քարտեզ
MAP	https://mapsengine.google.com/map/edit?authuser=0&authuser=0&hl=en&hl=en&mid=zosyWU_XI_cY.k3V3bXmmtIJg	
Other information		
trud	http://tapemark.narod.ru/kommunizm/217.html	
Indocrinacion	http://es.wikipedia.org/wiki/Adoctrinamiento	
Medios de produccion	http://es.wikipedia.org/wiki/Medios_de_producci%C3%B3n	
Izquierda política	http://es.wikipedia.org/wiki/Izquierda	
Revuelta en Grecia	http://es.wikipedia.org/wiki/Revuelta_en_Grecia_de_2008	
Noam chomsky	http://grupo.us.es/grehcco/ambitos06/pineda.pdf	
Zone of influence	http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%86%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%B1_%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%81%CF%81%CE%BF%CE%AE%CF%82	
Argentina	http://www.ert.gr/webtv/index.php/component/k2/item/165-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B7%CF%83-%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%83.html	Film -documantation
the economist Argentina	http://www.economist.com/topics/argentinean-politics	
gorbachev “made me buy it”	http://www.nytimes.com/2007/07/26/fashion/26ROW.html?_r=1	
Photos		
Photos and videos	Hayk Bianjyan	Yerevan : City of lost memories

Yerevan city-new-old quarters	http://dictionary.sensagent.com/quarters+of+yerevan/en-en/	
googlemap yerevan	http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Downtown_Yerevan_Street_Map	
photos	https://plus.google.com/photos/101120949039860646287/albums/5679425637251910625/5865889273527860626?banner=pwa&pid=5865889273527860626&oid=101120949039860646287	
Old yerevan	https://www.facebook.com/photo.php?fbid=213502748800104&set=a.144268339056879.32746.134129376737442&type=1&theater	
	https://plus.google.com/103184202497758642661/posts	
Levon R.		
photos of OLD YEREVAN	http://hinyerevan.com/#/	
photos by gorgorian	http://localityphoto.com	
photo taken by FX-2000,	http://localityphoto.com	
photos	http://www.panoramio.com	
Panoramio -Photos by Vahe Martirosyan		
panoramio-photos by K.Manukyan		
Photos / maps	wikimapia.org	

Anna Ghamaryan
aghamaryan@gmail.com
+30 6946648938